

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
ANABİLİM DALI**

**GÖRÜNMEYEN EMEK BAĞLAMINDA KADINLARIN
EV İÇİ EMEĞİ İLE İSTİHDAM ARASINDAKİ İLİŞKİ:
NİTEL BİR ÇALIŞMA**

Nursu TÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Cihan SELEK ÖZ

HAZİRAN - 2025

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**GÖRÜNMEYEN EMEK BAĞLAMINDA KADINLARIN
EV İÇİ EMEĞİ İLE İSTİHDAM ARASINDAKİ İLİŞKİ:
NİTEL BİR ÇALIŞMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nursu TÜRK

**Enstitü Anabilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Enstitü Bilim Dalı : Çalışma Ekonomisi ve Sosyal Siyaset**

“Bu tez 17/06/2025 tarihinde hibrit olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Cihan SELEK ÖZ	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Elif ALP	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Cavit ÇOLAKOĞLU	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Nursu TÜRK

17/06/2025

ÖN SÖZ

Genellikle kadınlar tarafından üstlenilen ücretsiz ve görünmeyen ev işi ve bakım hizmetlerinin kadınların ücretli bir işte çalışmasına engel oluşturup oluşturmadığının ve bu durumun kadınlar tarafından nasıl algılandığının tespiti bu tezin çıkış noktasını oluşturmaktadır.

İlk olarak, bu tezin hazırlanmasında bana rehberlik ederek, çalışmamı her detayını özenle takip eden ve desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen ve beni motive eden değerli danışmanım Doç. Dr. Cihan Selek Öz'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, bu tezin tamamlanmasında moral veren ve manevi desteklerini benden esirgemeyen aileme ve sevdiklerime teşekkürü borç bilirim. Onların sabrı ve güveni, süreç boyunca beni motive etti ve destekledi. Son olarak da mülakata katılan katılımcılara verdikleri içten, samimi cevaplar ve destekleri içinde teşekkürlerimi sunarım.

Saygılarımla...

Nursu TÜRK

17/06/2025

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
GRAFİK LİSTESİ.....	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: GÖRÜNMEYEN EMEĞE İLİŞKİN KAVRAMLAR VE TARİHSEL SÜREÇ.....	4
1.1. Görünmeyen Emeğe İlişkin Kavramlar.....	4
1.1.1. Görünmeyen Emek	4
1.1.1.1. Kadın Emeğinin Görünmeyen Emeğe Dönüşme Nedenleri.....	6
1.1.1.2. Kadının Görünmeyen Emeği: Ölçümü ve Ölçüm Problemleri	7
1.1.2. Ev İşi	9
1.1.3. Çocuk Bakımı	10
1.1.4. Yaşlı Bakımı	12
1.2. Görünmeyen Emeğin Tarihsel Süreci ve Kadının Çalışma Hayatında Yeri	13
1.2.1. İlkel Toplumlardan Günümüze Batıda Kadının Ev İçi Emeği ve Çalışma Hayatında Yeri	13
1.2.2. Türk Toplumunda Kadının Ev İçi Emeği ve Çalışma Hayatında Yeri	15
1.2.2.1. Eski Türklerde Kadın Ev İçi Emeği ve Çalışma Hayatında Yeri	18
1.2.2.2. Osmanlı Döneminde Kadının Ev İçi Emeği ve Çalışma Hayatında Yeri	19
1.2.2.3. Cumhuriyet Döneminde Kadının Ev İçi Emeği ve Çalışma Hayatında Yeri	22
1.2.2.4. 2000 ve Sonrası Türkiye’inde Kadının Ev İçi Emeği ve Çalışma Hayatında Yeri.....	23
2. BÖLÜM: KADININ EMEK PİYASASINA KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE EMEK PİYASASINDA YER ALMA BİÇİMLERİ.....	26

2.1. Kadının Emek Piyasasına Katılımını Etkileyen Faktörler.....	26
2.1.1. Sosyo- Kültürel Faktörler	26
2.1.1.1. Eğitim	26
2.1.1.2. Yaş	29
2.1.1.3. Medeni Durum ve Çocuk	30
2.1.2. Sosyo- Ekonomik Faktörler	32
2.1.2.1. Kayıt Dışı İstihdam.....	32
2.1.2.2. İstihdamın Yapısı.....	33
2.1.2.3. Ücret Eşitsizliği	34
2.2. Kadınların İstihdam Oranları ve Emek Piyasasında Yer Alma Biçimleri.....	35
2.2.1. Tipik Çalışma.....	37
2.2.1.1. Tarım ve Hayvancılık	41
2.2.1.2. Sanayi	42
2.2.1.3. Kısmi Süreli Çalışma.....	45
2.2.1.4. Ev Eksenli Çalışma.....	45
2.2.1.5. Çağrı Üzerine Çalışma.....	46
3. BÖLÜM: GÖRÜNMEYEN EMEK BAĞLAMINDA KADINLARIN EV İÇİ	
EMEĞİ İLE İSTİHDAM ARASINDAKİ İLİŞKİ	48
3.1. Araştırmanın Konusu.....	48
3.2. Araştırmanın Amacı	48
3.3. Araştırma Soruları	48
3.4. Araştırmanın Yöntemi	48
3.4.1. Araştırmanın Deseni	49
3.4.2. Araştırma Grubu	49
3.4.3. Veri Toplama Aracı	51
3.4.4. Etik İlkeler	51
3.4.5. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenilirliği	52
3.4.6. Veri Analizi.....	52
3.5. Araştırmanın Bulguları.....	52
3.5.1. Demografik Özellikler	53
3.5.1.1. Eğitim Durumu	53
3.5.1.2. Hane İçi Ortalama Aylık Gelir Düzeyleri.....	54

3.5.2. Bakım Yüğü ve Aile İçi Sorumluluklar	54
3.5.2.1. Bakım Sorumluluğu.....	54
3.5.2.2. Ailevi Sorumluluklara Ayrılan Zaman	56
3.5.3. İstihdam.....	57
3.5.3.1. Günlük Çalışma Süresi	57
3.5.3.2. Çalışma Deneyimi	59
3.5.3.3. Çalışmanın Aile İçi Sorumluluklara Etkisi.....	60
3.5.3.4. Çalışmama Nedenleri	61
3.5.4. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Emeğin Cinsiyete Dayalı Algısı	62
3.5.4.1. Kadınların Çalışması Hakkındaki Görüşler.....	62
3.5.4.2. Ev İşi veya Bakım Konusunda Yardım Alma Durumu	64
3.5.4.3. Ev İçerisinde Kadın ve Erkeğin Görevlerine İlişkin Görüşler	65
3.5.4.4. İşe Girişler de Kadın ve Erkek Arasındaki Ayrıma İlişkin Görüşler	66
3.5.5. Kadının Görünmeyen Emeği	67
3.5.5.1. Görünmeyen Emek Kavramına İlişkin Görüşler	67
3.5.5.2. Kadın Emeğinin Görünmezliğine İlişkin Görüşler.....	68
3.5.5.3. Kadınların Ev İçi Emeğinin Ücretlendirilmesine İlişkin Görüşler...	70
SONUÇ	72
KAYNAKÇA.....	77
EK	87
ÖZ GEÇMİŞ	90

KISALTMALAR

BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Beyannamesi
DB	: Dünya Bankası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
OECD	: Ekonomik İş birliği ve Kalkınma Örgütü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Ev İşlerinden Sorumlu Kişiler ve Oranları, 2021	10
Tablo 2: Yaşa ve Yıllara Göre Kadınların Emek Piyasasına Katılım Oranları (2010-2022)	29
Tablo 3: Medeni Duruma Göre İstihdam Oranı, 2017-2022	30
Tablo 4: Tarımda ve Tarım Dışı Sektörlerde Cinsiyete Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranı 2014- 2023	33
Tablo 5: Kadınların İşgücüne Katılma Oranları (2015- 2025)	36
Tablo 6: İstihdamın Sektörel Dağılım Oranları 2000- 2006 Yılları (15+ Yaş)	38
Tablo 7: 2022- 2023 Yılları Sektöre Göre İstihdam Edilen 15+ (Bin kişi)	39
Tablo 8: Mevsim Etkisinden Arındırılmış istihdamın Sektörel Dağılımı (Ocak-Mart, 2024)	40
Tablo 9: Katılımcılara Yönelik Demografik Bilgiler	50
Tablo 10: Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenliği İçin Alınan Önlemler.....	52
Tablo 11: Konuya İlişkin oluşturulan Temalar.....	53
Tablo 12: Katılımcıların Eğitim Durumu	53
Tablo 13: Katılımcıların Hane İçi Ortalama Aylık Gelirleri	54
Tablo 14: Katılımcıların Üstlenmiş Oldukları Aile İçi Bakım Sorumluluğu	54
Tablo 15: Katılımcıların Çalışma Deneyimini Gösteren Zaman Tablosu	59
Tablo 16: Katılımcıların Çalışmama Nedenleri.....	61
Tablo 17: Katılımcıların Ev işi ve Bakım konusunda Yardım Alma Tercihleri.....	64
Tablo 18: İşe Alım Sürecinde Kadın ve Erkek Arasındaki Ayrımın Varlığı	66
Tablo 19: Kadın Emeginin Görünmezliğine Dair Verilen Katılımcı Cevapları.....	68
Tablo 20: Ev İçi Emegın Ücretlendirilmesi: Katılımcı Bakış Açıları	70

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılım Oranı, 2021	27
Grafik 2: Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Emek Piyasasına Katılım Oranı, 2022.	28
Grafik 3: İstihdamın Sektörel Dağılımı (%) 2022-2023	39
Grafik 4: Mevsim Etkisinden Arındırılmış istihdamın Sektörel Dağılımı (%), 1. Çeyrek, 2024.....	40
Grafik 5: Ailevi Sorumlulukları Adına Gün İçinde Ayrılan Ortalama Dakika veya Saat Cinsinden Süre.....	56
Grafik 6: Katılımcıların Günlük Çalışma Süreleri ve İş Yoğunluğu	57
Grafik 7: Kadınların Çalışmasına İlişkin Farklı Katılımcı Görüşleri.....	62
Grafik 8: Kadın ve Erkeğin Ev İçi Sorumluluklarına İlişkin Katılımcı Görüşleri	65
Grafik 9: Görünmeyen Emek Kavramının Varlığına İlişkin katılımcı Algısı.....	67

ÖZET	
Başlık: Görünmeyen Emek Bağlamında Kadınların Ev İçi Emeği ile İstihdam Arasındaki İlişki: Nitel Bir Çalışma	
Yazar: Nursu TÜRK	
Danışman: Doç. Dr. Cihan SELEK ÖZ	
Kabul Tarihi: 17/06/2025	Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 86 (ana kısım) + 3 (ek)
Hane içerisinde kadınlar tarafından gerçekleştirilen ve karşılığı ödenmeyen işleri ifade eden görünmeyen emek (hidden labor), temizlik gibi ev işlerinin yanı sıra aile üyelerine ya da kendine bakamayacak durumda olan yakınlarına harcanan bakım emeğini de içermektedir. Çoğunlukla kadınlar tarafından gerçekleştirilen ev işleri ve bakım hizmeti, kadınların doğası gereği uzmanlık alanları olarak tanımlanmaktadır. Ev içi emeğin belirli bir karşılığı olmasa da değerini ölçmeye çalışan araştırmaların ortaya koyduğu rakamlar mevcuttur fakat kesinlik içermemektedir. Ev işleri ve bakıma ayrılan zamanın büyük kısmı ücretli istihdam da dahil olmak üzere diğer faaliyetlere ayrılacak zamanı, özellikle kadınların ücretli işte çalışmasını kısıtlamaktadır. Bu araştırma, kadınların görünmeyen ev içi emeklerinin istihdama etkisini keşfetmeye dayanmaktadır. Katılımcıların tümü evli olup 10 çalışan, 10 ev hanımı toplam 20 kadının sorulara vermiş oldukları cevaplarından yola çıkılarak deneyimlerini anlamak ve öze inmek amacıyla nitel araştırmaya ait fenomenolojik desen kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak ise, yarı yapılandırılmış mülakat kullanılmıştır. Bulguların analizinde tematik analiz tercih edilmiş olup, kodlama ve grafikler “Maxqda” istatistik programından yararlanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, kadınlar ev işi ve bakımı kadının öncelikli görevi olarak algılayarak gün içerisinde 7- 10 saat zaman ayırdıkları ve bu sebeple çalışmadıkları ya da çalışsalar da kısmi zamanlı işleri tercih ettikleri belirlenmiştir. Tezin ilk bölümünde görünmeyen emek konusunun kavramsal çerçevesi çizilerek, İlk Türk Devletlerinden 2000 sonrası Türkiye’inde kadının görünmeyen ev içi emeği ve çalışma hayatındaki değişimi ele alınacaktır. İkinci bölümde ise kadınların emek piyasasına girişini etkileyen faktörlere, kadınların istihdam oranlarına ve istihdamda yer alma şekillerine değinilerek son bölümde ise “Görünmez Emek Bağlamında Kadınların Ev İçi Emeği ve İstihdam Arasındaki İlişki” konusundaki bulgulara yer verilecektir.	
Anahtar Kelimeler: Kadın İstihdamı, Emek, Görünmeyen Emek, Ev İçi Emek, Bakım	

ABSTRACT	
Title of Thesis: The Relationship Between Women's Domestic Labor And Employment in The Context of Hidden Labor: A Qualitative Study	
Author of Thesis: Nursu TÜRK	
Supervisor: Assoc. Prof. Cihan SELEK ÖZ	
Accepted Date: 17/06/2025	Number of Pages: viii (pre text) + 86 (main body) + 3 (add)
Hidden labor, which refers to the unpaid work performed by women within the household, includes housework such as cleaning and care work performed for family members or relatives who cannot care for themselves. Housework and care work, which women mostly perform, are defined as areas of expertise for women by nature. Although there is no specific compensation for domestic labor, some figures have been presented by studies that attempt to measure its value, but they are not definitive. The large amount of time spent on housework and care restricts the time available for other activities, including paid employment, especially for women working in paid employment. This research is based on discovering the impact of women's invisible domestic labor on employment. Based on the answers given to the questions by 20 women, all of whom are married, 10 of whom are employed, and 10 of whom are housewives, a phenomenological design belonging to qualitative research was used to understand their experiences and reach the core. A semi-structured interview was used as the data collection tool. Thematic analysis was preferred for the analysis of the findings, and the coding and graphics were made using the "Maxqda" statistical program. According to the findings of the research, it was determined that women perceive housework and care as the primary duties of women, spending 7-10 hours a day. For this reason, they do not work or prefer part-time jobs even if they do. In the first part of the thesis, the conceptual framework of the invisible labor issue will be drawn, and the invisible domestic labor of women and the change in working life in Türkiye after the First Turkish States in 2000 will be discussed. In the second part, the factors affecting women's entry into the labor market, women's employment rates, and the ways they are employed will be discussed, and in the last part, the findings on "The Relationship Between Women's Domestic Labor and Employment in the Context of Invisible Labor" will be included.	
Keywords: Women Employment, Labor, Hidden Labor, Domestic Labor, Care	

GİRİŞ

Tarihsel gelişim sürecine bakıldığında Sanayi Devrimi öncesi dönemlerde çalışma hayatı günümüz anlamından oldukça farklı bir anlam taşımaktadır. Sanayi Devrimi öncesinde makineleşmenin olmadığı ve kitle üretimi yapılmadığı çalışma hayatında cinsiyet temelli bir ayrım söz konusu değildir. Ancak Sanayileşmeyle birlikte piyasa dinamikleri ve üretimin yapısı değişerek, bireyin emeği ev ve piyasa içi olarak ikiye ayrılmıştır. Bu süreçte “görünmeyen emek” olarak adlandırılan ev içi emek kadınlara, piyasa emeği ise erkeklere yüklenerek, çalışma kavramı da ev dışında gerçekleştirilen faaliyetlerle özdeşleştirilmiştir (Başar, 2024). Çalışma kavramında yaşanan dönüşümler beraberinde kadınların rol ve sorumluluklarını da dönüştürmüştür. Genellikle kadınlarla ilgili çalışmaların çoğunluğu da bu dönüşümün boyutunu belirlemek amacıyla yapılmakta ve bunun için de eğitim ve istihdam gibi çeşitli göstergelerden yararlanılmaktadır. Ancak doğru bir analiz yapabilmek için tarihsel referans noktamızı iyi seçmek oldukça önemlidir. Örneğin evlilik, çocuk doğurma, ev hanımlığı ve istihdam gibi konular savaş sonrası gibi istisnai bir dönem referans seçilerek incelendiğinde seçimden kaynaklı olarak ortaya çıkan eğilimlerde yanıltıcı olacaktır (Andersen Esping, 2011:33). Bu sebeple çalışmanın birinci bölümünde emeğin yaşamış olduğu dönüşümden başlayarak ilkel toplumlardan günümüze uzun bir zaman dilimi içerisinde kadının görünmeyen emeği ve görünmeyen emekle ilgili kavramlar tanımlanarak, tarihsel süreç içerisinde kadının ev içi emeği ve çalışma hayatındaki yeri ele alınacaktır. Ayrıca kafa karışıklığını önlemek amacıyla emek ve çalışma aynı anlamda kullanılarak görünmeyen emek konusu yalnızca kadını değil, kadının bakış açısını da içerecek biçimde ele alınacaktır.

Kadınların çalışma hayatına katılımları oldukça sınırlı ve sorunludur. İstihdamdaki kadınların işteki konumlarını, işyeri koşullarını, iş ilişkilerini, işte geçirdikleri sürelerini, iş değiştirme nedenlerini ya da sıklığını, evlilik ve iş hayatı dengeleme mücadelelerini, emeklilik hayallerini, çocuklara ve bakıma muhtaçlara sunduğu bakım hizmetini, kendi hayatları için planladıklarını ve bunlara bağlı olarak birçok etkeni anlamadan kadınların neden çalışma hayatına bu kadar az katıldıklarını yorumlayabilmek pek mümkün olmamaktadır (Kümbetoğlu, User ve Akpınar, 2015:260). Bu sebeple çalışmanın ikinci bölümünde ise kadınların emek piyasasına katılımlarını etkileyen sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler ele alınacaktır. Ayrıca kadınların istihdam oranlarına yer verilerek emek piyasasında yer alma biçimlerine değinilecektir. Son olarak üçüncü

bölümde ise “Görünmeyen Emek Bağlamında Kadınların Ev İçi Emeği ile İstihdam Arasındaki İlişki” başlığı altında yarı yapılandırılmış mülakat ve fenomenoloji deseni kullanılarak elde edilen bulgulara ve bu bulguların yorumlanmasına yer verilecektir.

Çalışmanın Konusu

Çalışmanın konusu kadının görünmeyen ev içi emeğinin istihdamla ilişkisidir. Ülkemizde ve diğer gelişmiş ülkelerde dahil olmak üzere kadınların emeklerinin görünmediği düşünülmektedir. Ev işi, aile içerisindeki bireylerin rolleri, geçmişten günümüze kadınların sorumluluklarının ücretli işlerde yer almasına etkisi, ülkemiz açısından kadın emeğinin görünürlüğü ile son olarak konuyla ilgili çıkartılan politika ve uygulamaların incelenmesi çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çalışmanın Önemi

1970’li yıllardan günümüze tartışılmakta olan önemli konulardan görünmeyen emek konusu istihdam konusuyla birleştirilerek literatüre farklı bakış açısı katmayı amaçladığından önem taşımaktadır. Çünkü genellikle yapılan literatür taramasında “kadın emeği ve görünmezlik sorunu, kadının görünmeyen emeğinin görünür kılınması” şeklinde konunun ele alındığı görülmüştür.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma ile, genellikle kadınlar tarafından üstlenilen ücretsiz, görünmeyen ev işleri, bakım hizmetlerinin kadınların ücretli bir işte çalışmasına engel oluşturup oluşturmadığının ve bu durumun kadınlar tarafından nasıl algılandığının tespitinin yapılarak, konuyla ilgili somut veriler elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmanın yönteminde Sakarya ilinde ikamet eden toplam 20 kadın, diğer kadınları temsilen seçilmiştir. Katılımcılara sırasıyla K1, K2, K3... K20 olarak numaralandırılmış. Nitel araştırmalarda kullanılan yarı yapılandırılmış mülakat veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Ayrıca desen olarak da fenomenoloji deseninden yararlanılmıştır. Bulguların analizinde tematik analiz tercih edilmiş olup, kodlama ve grafikler “Maxqda” istatistik programından yararlanılmıştır. Çalışmanın literatür taraması esnasında

kaynaklar tarama ve değerlendirme yöntemi esas alınarak çalışılmıştır. Bu anlamda konu ile ilgili yazılmış yerli ve yabancı makale, yüksek lisans tezleri ve/veya doktora çalışmaları ve kitaplardan yararlanılmıştır.

1. BÖLÜM: GÖRÜNMEYEN EMEĞE İLİŞKİN KAVRAMLAR VE TARİHSEL SÜREÇ

1.1. Görünmeyen Emeğe İlişkin Kavramlar

Görünmeyen emek konusunu daha ayrıntılı bir şekilde ele alabilmek adına ilk olarak görünmeyen emekle ilgili kavramlar açıklanacaktır. Görünmeyen emekle ilgili kavramlar emek, görünmeyen emek, ev işleri, çocuk bakımı ve yaşlı bakımından oluşmaktadır.

1.1.1. Görünmeyen Emek

Emek, insanlarla beraber var olan eski bir geçmişe sahiptir. İnsanlık tarihinde meydana gelen değişimler beraberinde emek kavramını da değiştirmiştir (Altun ve Çelikcan, 2017: 182).

“Emek kavramının bilimsel olarak günümüzdeki anlamına gelmesine zemin hazırlayan ve değiştiren ilk olay zirai devrimi; yani göçebe hayattan yerleşik hayata geçiş dönemidir. Bu dönemde emek doğal bir seyir kazanmış, çalışma ve ev yaşamı bütüncül bir yapıdadır. Emeği dönüştüren diğer bir olay ise sanayi devrimidir. Sanayi devrimi sonrasında sosyal yapı tamamen değişerek fabrikalar kurulmuş, köyden kente doğru çalışmak için göçler yaşanmış, seri üretim hız kazanmış, işçi işveren sınıfları meydana gelerek ev ve iş yerleri birbirinden ayrılmıştır. Emek kavramı’ da işçinin işte harcadığı zamanın maddi ve manevi karşılığı olarak tanımlanmıştır” (Yüksel, 2014: 258).

Adam Smith, Karl Marx gibi iktisadi düşünce tarihinde önemli yere sahip düşünürlerde emek kavramıyla ilgili çeşitli tanımlamalarda bulunmuştur. Adam Smith, emeği değer kavramıyla eşit bir unsur olarak ele almıştır. Smith, “Emek, tüm şeylerin ilk fiyat, onları satın alabilmek için ödenen gerçek satın alma parasıdır” diyerek emeğin önemini vurgulamış. Ulusların Zenginliği isimli kitabında da herhangi bir malın değer niteliği taşıyabilmesi için mutlak suretle emek harcanması gerektiği varsayımından hareketle “emeği tüm metaların değişim değerinin gerçek ölçütü (Smith, 2017: 44) olarak açıklamıştır. Böylece metaların değerlerini birbiriyle kıyaslamaya olanak sağlayan bir ölçü aracı olan emek, değer oluşumunun hem evrensel hem de tek ölçütü olmuştur (Yüksel, 2014: 260). Ayrıca kapitalist sistemin sürekliliğini sağlamak için Adam Smith, kadınların ev içi emekleriyle evde fedakârlık yapmalarını uygun bulmuştur. Klasik iktisadi düşünce gibi neoklasik iktisadi düşüncede de kadın doğal iş bölümü gereği evde

fedakârlık yapması gereken, sadece çocuk bakan, yetiştiren bir varlık olarak görülmüş, dolayısıyla kadının ev içi emeği görünmediği ve ekonomik değeri bulunmadığından piyasaya dahil edilmemiştir (Toksöz, 2011: 48). Marx’ da emeği basit emek ve karmaşık emek olarak ikiye ayırmıştır. Basit emek, toplumsal olarak ortalama nitelikteki bir emektir. Karmaşık emek ise güçlendirilmiş basit emektir. Kısacası kendisini eğitim öğretim anlamında farklılaştırmış, üretimi daha fazla iş- zamanı almış dolayısıyla basit emeğe göre kendini farklılaştırmış emektir (Selik, 1982: 37). Marx, ayrıca emeği yalnızca artı değer üretimi anlamına gelecek şekilde daraltarak bir tek kapitalist için artı değer üreten, böylece sermayenin gerçekleşmesi için çalışan emekçiyi de üretken olarak nitelendirirken, üretken olmayan emeğin hepsinin yani kadın emeğinin büyük bir kısmını içeren ücretsiz emeğin göz ardı edilmesine katkıda bulunmuştur (Mies, 2011: 108).

Tarihsel süreçte değişen çalışma biçimleri emeğin tanımını da değiştirmesi ile çalışmanın ücretli istihdam dışında başka biçimleri de ortaya çıkmıştır. Şimdiye kadar fabrikalar da işveren ve (ücretli) işçi arasındaki çalışma dışında kadınlar tarafından ücretsiz gerçekleştirilen ev içi emeği de incelenmeye başlanmıştır. Literatürde “görünmeyen emek” kavramıyla ifade edilen kadın emeği (özellikle ev içi emek) 1970’li yıllardan itibaren önemli bir feminist tartışma konusu olmuştur. Görünmeyen emek kavramını daha iyi anlaya bilmek adına öncelikli olarak görünen emek nedir bir örnek ile açıklayalım. Aileler ev işi, ebeveynlik ve yaşlı bakımı gibi bazı sorumluluklarını; temizlik hizmetleri, çocuk bakım merkezleri ve huzur evleri gibi bazı kurumlarda bir ödeme karşılığında yerine getirebilmektedir (Budd, 2011: 15). Bu kurumlardaki kişilerin yapmış oldukları işler, ücret almaları sebebiyle resmi (görünür) çalışma olarak kabul edilmektedir. Görünür emek, geleneksel olarak kolayca tanımlanabilen ve aşikâr olan işlerdir. Fiziksel bir işyerinde gerçekleşmesi, yönetim, çalışanlar ve tüketiciler tarafından iş olarak tanımlanması, genellikle ücret karşılığında kamusal alanda gerçekleşerek doğrudan kâr sağlaması, tam zamanlı olması ve devlet tarafından denetlenebilmesi (Crain, Poster ve Cherry, 2016: 3) emeğin görünebilir olması için gerekli niteliklerdir.

Daha önce de belirtilen sorumlulukları kadınlar herhangi bir ödeme almadan kendi aileleri için yaptıklarında ise bu toplum ve aile üyeleri için bir çalışma olarak kabul edilmemekte ve görünmeyen (tanınmayan) bir emeğe dönüşmektedir. Görünmezlik “görmekle” ya da görsel bir eylemle ilişkili değil, burada görünmezlik sembolik bir kavram olarak kullanılmaktadır. Görünmezlik kavramı ile piyasanın değersizleştirdiği

veya bazı görevleri “iş değil” olarak etiketleyen sosyal bir yargıya atıfta bulunulabileceği gibi kişilerin görünmemesi veya iş yaptıklarının anlaşılmasını da ifade edebilmektedir. Görünmeyen emek, literatür de yaygın olarak “Hidden Labor” ve “Invisible Labor” kavramları kullanılarak farklı açılardan ele alınmaktadır. Hidden labor kavramı konuyu kadının toplum içerisindeki rolü üzerinden ve ücretli istihdam bağlamında ise tipik olarak asgari ücretli işlerle veya kayıt dışı ekonomiyle ilişkilendirerek (Crain, Poster ve Cherry, 2016: 4) ele almaktadır. Genellikle kişilerin kendi inisiyatifleriyle yaptıkları işleri içerdiği için resmi iş tanımlamalarında yer almadığından kritik öneme sahip işler yapılırsa da görmezden gelinerek değerlendirilmemektedir. Invisible labor kavramı ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğine vurgu yaparak konuyu ele alıp yapılan işlerin görülebilmesine rağmen yeterince değerlendirilmediğini ve fark edilmediğini ifade etmek için kullanılmaktadır.

Kavramların yıllara göre kullanımları “Google Books Ngram Viewer’da” incelendiğinde “hidden labor” 1800 yıllardan itibaren kullanılan bir kavram olup zaman içerisinde kullanımı yaygınlaşmıştır ancak asıl yükselişi ve literatürde kullanımının artması 1975 yılı sonrasında gerçekleşmiştir. “Invisible labor” kavramı da 1800 yıllarda kullanıma başlamış ancak kavramın popülaritesi 1990 yılı sonrasında artmıştır. “Hidden labor ve Invisible labor,” kavramlarının 1800 yıllardan sonra kullanımının artmasında ikinci dalga feminizm akımlarının 1960 yılında başlaması etkili olmuştur. Bu akımın başlamasıyla kadınlar ve erkekler arasındaki maddi güç tartışmalarına çözüm bulmak amaçlanmış, kadınların yaptıkları işlerin ve ev içi karşılıksız emeklerinin erkekler tarafından görülmesi için aktif çözümler üretilerek ses getirilmiştir (Google Books Ngram Viewer, Erişim tarihi: 15. 03. 2024).

1.1.1.1. Kadın Emeginin Görünmeyen Emeğe Dönüşme Nedenleri

“Erkeğin işi, güneş batana kadar sürer; kadının işi ise asla bitmez.”

-Atasözü

Bu emeğin görünmemesinin ilk nedeni ev içerisinde yapılan işlerin doğallaştırılmasıdır. Ev içi alanımız toplumsal değil doğal alanımız olduğundan bu alanda harcanan emek iş değil bir davranış biçimi olarak gösterilmektedir. Bunda toplumsal normlar ve cinsiyet rollerinin de etkisi büyüktür (Aldemir, 2016: 21). Çünkü geleneksel toplumlarda, kadınlardan ev işi yapmaları ve çocuk bakmaları beklenen doğal bir durumdur. Ayrıca

kapalı kapılar ardında gerçekleştirildiğinden yeterince takdir edilmemektedir. Emeğin görünmemesinin diğer bir nedeni ise karşılıksız olmasıdır. Bunda sanayileşmenin de katkısı büyüktür. Sanayileşmeyle birlikte meta üretimine, iktisadi gelişmeye ya da şirket karlılığına katkıda bulunmaya yönelik yapılan vurgu ücretli istihdamı ön plana çıkartmıştır. Yapılan işin değerini göstermek için ücrete başvurularak ücretsiz ev işi reddedilmekte ve çocuk doğurma kadının biyolojik doğası olarak ele almaktadır. Yapılan tüm bu işler “görünür çalışmadan” farklı olarak karşılık beklemeden yapılan iç güdüsel aktiviteler olarak görülmektedir (Budd, 2011: 257).

Son olarak sevgiyle iç içe olması ve mesai saatinin olmaması bu emeği görünmez yapmaktadır. Ücretli istihdamda olan kişi emeğini çalıştığı saat ve vasfı doğrultusunda satmaktadır (Aldemir, 2016: 22). Oysaki ev içi çalışma düzeninde herhangi belirlenmiş bir çalışma ve dinlenme saatinin bulunmaması ve ayrıca çalışma ile dinlenme, iş ile boş zaman, iş yapmakla sevgi paylaşımının iç içe olması iş ile boş zaman ayrımını neredeyse imkansızlaştırmaktadır (Savran ve Demiryontan, 2012: 11). Kadınların ev içerisinde gerçekleştirmiş oldukları işlerin sevgiyle yapılması ve eşleri tarafından da maddi bakım hizmetlerinin karşılanması, kadınların yaptığı ev işlerinin karşılıksız olmadığını düşündürmektedir. Ayrıca ücretli istihdamdaki kişi vasfını ve çalışma saatini arttırdığında kazancını da arttırabilmektedir. Ancak kadınlar ev işleri ve bakıma ayırdıkları süreleri arttırsalar bile ücretli istihdamda olduğu gibi bir kazanım elde edememektedir. Kısacası kadınların emeklerini; karşılıksız olması, her gün tekrar edilmesi, sevgi ile iç içe olması ve mesai saatinin olmaması görünmez yapmaktadır (Acar Savran, 2008: 11- 13).

1.1.1.2. Kadının Görünmeyen Emeği: Ölçümü ve Ölçüm Problemleri

Ev işini ve gönüllü olarak gerçekleştirilen bakım hizmetinin parasal bir değeri yoktur ancak bu işlere parasal bir değer kazandırılarak boyutuyla ilgili tahminler yürütülebilmektedir. Örneğin ev işleri açısından bir temizlikçinin, bir aşçının veya bir bahçıvanın tek tek çalışma maliyetine göre hesaplama yapılabileceği gibi ev işlerini üstlenen kişilerin eş değer süreyle ücretli bir işteki gelir kaybının tahmininden yola çıkılarak da hesaplanmaya çalışılabilir. Ancak kadınların ev içerisinde gerçekleştirmiş oldukları gizli çalışmanın ölçeğinin belirlenmesine ilişkin çeşitli çalışmalar yapılmış olsa da ölçeğin doğru şekilde ölçülmesine yaklaşan herhangi bir çalışma imkansızlaşmakta ve karşımıza ölçüm problemlerini çıkarmaktadır.

Ölçüm problemlerinden ilki gizli piyasa faaliyetleri sonucunda devletin ne kadar gelir kaybettiğini tahmin etmek amacıyla yapıldığından, görünmeyen iş sektörünü oluşturan piyasa dışı faaliyetlerle (ev işi ve bakım) ilgilenilmemesidir. İkinci olarak ise hem görünmeyen hem de tanınmayan iş sektöründe karşılığı ödenmeyen faaliyetlere nasıl parasal bir değer biçileceğinin bilinmemesidir. Son olarak da yapılan işlerin kapalı kapılar ardında gerçekleştirilmesi bu faaliyetlerin ölçülmesin de büyük engeller yaratmaktadır (Noon ve Blyton, 2002: 300). Ancak her ne kadar ölçmede problemler olsa da ülkemizde ve dünyada kadınların ev içi ücretsiz emeklerinin ekonomi üzerindeki etkisini anlamak ve devletin bu görünmeyen emekten ne kadar gelir kaybettiğini tahmin etmek amacıyla yapılan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır.

Ülkemizde ilk 1996 yılında “Devlet İstatistik Enstitüsü” tarafından gerçekleştirilen zaman kullanım anketinde hanedeki metalaşmamış hane emeğinin hane gelirine ve gayri milli hasılaya katkısının ne olduğu tahmin etmeği amaçlayan bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Nitekim araştırma sonucunda hane ekonomilerinin ihmal edilemeyecek ölçekte büyük olduğu ortaya çıkmıştır. Genellikle evde yapılan üretimin ve harcanan emeğin hesaplara dahil edilmesi ihmal edilmektedir. Bu durum, kadınların ekonomiye yaptıkları katkının ve ev üretiminin hane refahını belirlemede oynadığı rolün görülebilmesine engel olmaktadır (Ecevit, 2012: 23).

2002 yılında yapılan bir araştırmaya göre ise ev içerisinde kadınlar tarafından gerçekleştirilen işlerin GSMH’ da ki yerinin farklı hesaplama yöntemleri ile hesaplandığında %34 ila %52 arasında değiştiği belirlenmiştir (Başak, Kingır ve Yaşar, 2013: 20). Daha yakın tarihli diğer bir çalışmada da Gündüz (2008: 61-62) ev içi emeğin değerini sayısal bir metotla hesaplayarak 2006 yılında ev içi üretimde harcanan emeğin değerinin en az o yılın milli gelirinin %24 ila %45’i arasında olduğunu belirtmiştir. Yine aynı çalışmanın hane halkı üretimindeki toplam değer büyük bir kısmını kadın emeği oluşturduğu ve kadınların hane üretimindeki paylarının yüzde 79 ila yüzde 86 arasında olması önemli sonuçlarındandır. Bu sonuçların Türkiye’de hane içi cinsiyete dayalı iş bölümünün de doğasını açıkça ifade ettiği çalışmada vurgulanmıştır. Ayrıca çocuk bakımı için harcanan emeğin değerinin ise milli gelirin %5’i kadar olduğu çalışmasının diğer önemli bulguları arasında yer almaktadır. Dünya genelinde ise “BM ve DB” gibi uluslararası kuruluşlarda, ev içi emeğin ekonomiye katkısını ölçmek için çeşitli raporlar yayınlarak, bu emeğin ölçülebilmesi için yöntemler geliştirilmektedir. Konuyla ilgili

olarak “ILO’da” çalışmalarında ücretli ve ücretsiz emeğin farklarını ortaya koymaya çalışarak, kadının görünmeyen emeğinin ölçülebilmesi için veriler sağlamaktadır. Yine “OECD ve Eurostat ’da” kadınların ev içi emeğini ölçmek adına zaman kullanımını araştırarak, kadının görünmeyen (ev içi) emeğinin ekonomik değerini hesaplamayı amaçlamaktadır. Ayrıca “Feminist ekonomistler” ve “Ulusal İstatistik Bürolarının” yapmış olduğu çalışmalarında da ev içi emeğin ekonomik modellerde nasıl yer verilebileceğini ve sosyal politika geliştirmede nasıl kullanılacağını araştırmaktadır.

1.1.2. Ev İşi

Ev işi kısaca, kadınların uzmanlık alanı ve biyolojik yatkınlığı üzerinden tanımlanan (Karakaya, 2018: 73) evde yaşayan bireylerin ücretsiz olarak ev içerisindeki ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan işlerdir. İçerisinde temizlik yapmak, çamaşır yıkamak, yemek yapmak gibi “rutin işleri” barındırmaktadır. Ev işleri bir ücret karşılığında kurumlar aracılığı ile karşılanabileceği gibi ücretsiz olarak evde yaşayan bireyler tarafından da gerçekleştirilebilmektedir. Ev işi gerek ücretli gerekse ücretsiz olarak yerine getirilse de “kadının işi” olarak tanımlanmaktadır (Bora, 2005: 175). Ülkemizde kadınlar evin dışında ücretli bir işte çalışsalar da bakım, çocuk yetiştirmek gibi boyutlarını da kapsayan ev işlerini kurumlar aracılığı ile değil daha çok kendileri üstlenmektedir. Yapılan birçok çalışmada, ev işlerinin yapılması için kadınların erkeklerden daha fazla zaman harcadıkları açıkça görülmektedir. Erkeklerin ev içerisindeki işlere katılımları oldukça sınırlıyken, kadınlarda durum tam tersidir. Kadınlar arasında ise hem ücretli bir işte çalışıp hem de ev işlerini yapanların iş yükü sadece ev kadını olarak ev işi yapanlardan daha da fazladır. Bu da Türkiye’de kadınların işgücü piyasasına girmekte neden isteksiz olduklarını kısmen açıklamaktadır (Ecevit, 2012: 23).

	Kadın	Erkek	Hane Halkı Ferdî Değil		Kadın	Erkek	Hane Halkı Ferdî Değil
Yemek Yapmak	85,4	10,8	3,4	Sofranın Kurulup Kaldırılması	84,8	12,7	2,5
Evin Badana/ Boyası	8,1	37,6	54,3	Günlük Olarak Evin Toplanması Temizlenmesi	85,4	11,1	3,6
Çamaşır Yıkama	85,6	11,0	3,4	Evin Haftalık ve Aylık Temizliği	80,9	10,3	8,8
Aylık Fatura Ödeme	21,2	74,1	4,7	Çocuk Bakımı	94,4	2,3	3,3
Basit Dikiş Yapma	83,0	9,0	8,1	Günlük/Haftalık Gıda Alışverişi	46,7	49,3	4,0
Akşamları Çay Servisi Yapma	83,4	13,6	3,0	Bulaşık Yıkama	85,6	11,8	2,6
Küçük Bakım /Onarım/ Tamir İşleri	9,6	65,2	25,2	Ütü Yapma	81,8	11,5	6,7

Tablo 1: Ev İşlerinden Sorumlu Kişiler ve Oranları, 2021

Kaynak: TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2021.

TÜİK 2021 verilerinden elde edilen yukarıdaki tabloda aile bireylerinin ev içerisindeki genel sorumluluklarının nasıl paylaştırıldığı gösterilmiştir. Erkekler badana boya gibi ev işlerinde genellikle rutin olmayan işlerle ve fatura ödenmesi gibi evrak işleriyle ilgilenirken, rutin olarak ev içerisinde gerçekleştirilen ve evin düzenini sağlayan işlerle çoğunlukla kadınlar ilgilenmektedir. Konu bakım emeği olduğunda da tabloda görüldüğü gibi sonuç değişmemektedir. Ayrıca tabloda yer verilen başlıklarla ilgili sorumlulukların hane halkından olmayan bireylere yaptırılma oranları (yani dışardan ücretli ya da ücretsiz olarak gerçekleştirilme oranları) oldukça düşüktür. Buradan da anlaşılmaktadır ki bir kadının evli ve çocuk sahibi olması, ev içerisinde harcadığı zamanı (görünmeyen emeklerini) artırıcı faktörlerdir.

1.1.3. Çocuk Bakımı

Bütün insanlar bakım alan ve aynı zamanda bakım veren olarak karşılıklı bir bağımlılık içerisinde. Sağlıklı yetişkin bir birey kendi bakımını yapabilirken, yaşam döngüsü içerisinde bakıma bağlı oldukları; çocukluk, hastalık ya da yaşlılık dönemlerinden geçerken başkalarının bakımına ihtiyaç duymaktadır (Ulutaş, 2018: 35). Özellikle kadınların ev içerisinde bakım adı altında en fazla emek harcadıkları alanlardan birisi de çocuk bakımındır ve bunu annelik görevleri üzerinden gerçekleştirmektedir. Annelik, tarihsel açıdan aydınlanma dönemiyle birlikte üzerinde çokça durulan bir konu olmuştur.

Dönemin önemli yazarlarından birisi olan Rousseau, 1762 yılında yazmış olduğu “emile” adlı romanında anneliğin yüceliğinden bahsederek, çocuk yetiştirilmesi konusunda ele alınmamış teoriler üretmiştir. Bununla birlikte kadının toplum içerisindeki yeri ve ailedeki rolü belirlenmiştir. Fransız devrimiyle de kadınlara gelecek nesillerin anneleri oldukları tekrar edilerek, geleceğin vatandaşlarını yetiştirme görevi yüklenmiştir. Yine İslamiyet’te “Cennet annelerin ayakları altındadır” denilerek annelik kutsallaştırılmıştır. Çocuk bakımının belirlenmiş hukuksal, sosyal ve ekonomik bir çerçevesinin olmaması ve anneliğin artan duygusal boyutu, ev işlerini ve çocuk bakımını “gerçek” bir iş olmaktan çıkartıp “sevgi emeği” haline getirmektedir (Romero, 2001: 1657).

TÜİK (2021) aile yapısı araştırmalarına göre ev içerisinde kadınların çocuk bakımıyla ilgilenme oranları %94,4’iken erkeklerin çocuk bakımıyla ilgilenme oranı ise %2,3’tür. Bu veriler, Türkiye’de çocuk bakımının büyük oranda annenin sorumluluğunda olduğunu göstermektedir. Erkeklerin çocuk bakımındaki düşük oranı, bu konuda daha az sorumluluk aldığını ya da sorumluluk almasının beklenmediğini de gösteriyor olabilir. Literatürde çocuk bakımının, her iki ebeveyn arasında dengeli şekilde paylaşılmasının çocuğun gelişimi açısından daha olumlu sonuç doğurabileceği ve kadının bakım yükünün de azalacağı yönünde görüşler mevcut olsa da kadınların bu konudaki kendi deneyimleri ve kültürlerine göre düşünceleri değişiklik gösterebileceğinden erkeklerin çocuk bakım oranları da bu sebeple daha düşük olabilmektedir. Örneğin Peker ve Uysal (2016: 4) “Çocuklara Kim Bakıyor? Kadınların İşgücüne Katılımı ve Toplumsal Cinsiyet” adlı çalışmalarında kadınlara farklı yaş gruplarındaki çocukların bakımının kimler tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği sorularak, çocuk bakımının kimde olması gerektiği konusundaki yaklaşımları incelenmiştir. 0-3 yaş grubundaki bir çocuğa kadınların %30’u babasının gerektiği gibi bakabileceğini düşünürken, işgücünde olmayan kadınların %98,8’i ve işgücünde olan kadınların %98,6’sı 0-3 yaş grubundaki bir çocuğun annesi tarafından bakılması gerektiğini düşünmektedir. Yine aynı yaş grubu için anneanne veya babaannenin gerektiği gibi bakacağını düşünen kadınların oranı ise işgücünde olmayan kadınlarda %21,8’ken işgücünde olan kadınlarda ise bu oran %34,9’dur. İşgücünde olmayan kadınların %7,1’i kreşlerin gerekli bakımı sağlayabileceğini düşünürken, işgücünde olan kadınların %12’si kreşlerin gerekli bakımı sağlayabileceğini düşünmektedir. Bakıcının gerekli bakımını sağlayabileceği düşünen kadınların oranı ise oldukça düşüktür. Kadınlar çocuk bakımının özellikle küçük yaşlarda ebeveynleri

tarafından özellikle de annesi tarafından sağlanması gerektiğini düşünmektedir. Yaş ilerledikçe bu oranlar biraz daha düşmekte ve annenin yanı sıra baba, büyükanne ya da kurumlar aracılığı ile çocuk bakımının yapılabileceği düşünülmektedir. Verilen iki araştırma sonucu da göstermektedir ki toplumda çocuğa en iyi bakacak kişinin annesi olduğu algısı benimsenmiştir. Ebeveynlik yalnızca annelik olarak anlaşılmakta ve babanın rolü göz ardı edilmektedir. Bu sebeple çocuk bakımı da kadınların görünmeyen emeklerini arttırıcı bir faktördür.

1.1.4. Yaşlı Bakımı

Yaşlılık, hayatın diğer dönemlerine göre bireyin birçok risk faktörüne açık olduğu bir dönemdir. Bu dönemde fiziksel yetilerini önemli ölçüde kaybettikleri için çalışma güçlerini yitiren bireyler gelir kaybına uğramakta (Karadeniz ve Öztepe, 2013: 78) ve başkasının bakımına ihtiyaç duymaktadır. Ülkemizde yaşam süresi artarken bununla bağlantılı olarak da yaşlı nüfus artmaktadır. Türkiye’de 65 yaş ve üstü yaşlı olarak tanımlanan yaşlı nüfusun oranı 2017 yılında %8,5 iken 2022 yılında %9,9’dur. Yaşlı oranlarındaki artışla bağlantılı olarak da yaşlı bağımlılık oranı da artmıştır. Yaşlı bağımlılık oranı 2017 yılında %12,6, 2022 yılında %14,5’e ve 2023 yılında ise %15,0 yükselmiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre ise 2030 yılına gelindiğinde %19,6, 2040 yılında %25,3 ve 2080 yılında %43,6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK İstatistiklerle Yaşlılar, 2022). Nüfusun yaşlanmasına ilişkin beklentiler göz önüne alındığında ülkemizde sağlık sistemi ve sosyal bakım hizmetlerinin, artan ve daha da artması beklenen uzun dönemli bakım talebini ve spesifik sağlık hizmetlerini karşılayabilecek şekilde yeniden düzenlenmesi gerekmektedir (Ulutaş ve Ünlütürk, 2018: 103). Ülkemizde yaşam süresinin uzaması ve yaşlı nüfusun artması bakım sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Genellikle ülkemizde toplumsal bakım kaynakları; bireyin sahip olduğu ekonomik kaynaklardan bireysel bakım için alınan ücretli bakım (gayri resmi ücretli), eş, genellikle yetişkin kız çocukları ya da hane halkı dışında bir akrabaların vermiş olduğu bakım (gayri resmi ücretsiz), refah ve sağlık hizmeti sağlayan kurumlarda verilen (resmi ücretli) bakım olarak sınıflandırılmaktadır (Arpacı, 2009: 62). Birçok ülkede yaşlı bakımına dönük artan talebin maliyetinden kaçınmak için vatandaşların kendi evlerinde yaşlılıklarını geçirmeleri evde bakıma yönelik ödemelerle desteklenmektedir. Ev içi bakım sorumluluğu da cinsiyetçi iş bölümü uzantısında kadının

görevi olarak görülmesi, evde bakım uygulamasında kadınların bakıcı rolünü üstlenmesini de beraberinde getirmektedir. Kadınlar günde en az 8 saat ve tatil günü olmaksızın bakım hizmeti vermektedir. Ayrıca bu işin doğal iş olarak görülmesi nedeniyle devlet tarafından herhangi bir ödenek verildiğinde bu ödenek kadının kazanmış olduğu bir paradan ziyade haneye gelen para olarak algılandığının altı çizilmesi gerekmektedir (Ulutaş Ünlütürk, 2018: 104-106).

1.2. Görünmeyen Emeğin Tarihsel Süreci ve Kadının Çalışma Hayatında Yeri

Bu başlık altında ilkel toplumlardan günümüze batıda ve Türk toplumlarında ise eski Türklerde, Osmanlı döneminde, Cumhuriyet döneminde ve 2000 ve sonrası şeklinde dönemlere ayrılarak kadının ev içi emeği ve çalışma hayatındaki yerine değinilecektir.

1.2.1. İlkel Toplumlardan Günümüze Batıda Kadının Ev İçi Emeği ve Çalışma Hayatında Yeri

Yüzyıllardan beri kadınların ekonomik hayata katılımları dönemlere göre farklılık göstermiş olsa da ücretli ya da ücretsiz olarak çalışmaya dahil olmuşlardır. Sanayi devrimi öncesinde ilkel toplumlar, avcılık ve toplayıcılıkla uğraşarak göçebe olarak hayatlarını devam ettirmişlerdir. Erkekler daha çok beden gücü gerektiren uzak yerlerde avlanırken kadınlar ise bitki toplayıcılığı ile uğraşmıştır. Yerleşik hayata geçişle birlikte kadınlar nesillerin devamını sağlamanın yanı sıra, çocuk bakımı ve bitki yetiştiriciliği (ekip-biçme) ve bu bitkilerden besin hazırlanması gibi toplumdaki en önemli işleri üstlenirken erkekler ise hayvanları evcilleştirerek hayvanların bakımlarıyla ilgilenmiştir. Yeni taş çağında hâkim olan neolitik kültürde kadın ve erkek birbirinden üstün görülmeden eşit bir statü de kabul edilirken sabanın keşfiyle birlikte tarım kadın mesleği olmaktan çıkarak bir erkek mesleği haline gelmiş ve beslenme ihtiyacını sağlama üzerindeki kontrolünü yitiren kadının sosyo-ekonomik statüsü azalmıştır. Tekerlekli araçlar gibi yeni buluşlar kadınların statülerini giderek azaltırken, erkeklerin zamanla çanak yapımı, tarım ve nakliye gibi işler üzerinde söz sahibi olması toplumu babaerkil yapıya dönüştürmüştür. Hayvan gücünün kullanılması ve yeni buluşlar insan verimliliğini büyük ölçüde arttırmış ve böylece mal birikimiyle servetler ortaya çıkmıştır (Kırkpınar, 1998: 28-29). İlkel toplumlardan sonra onuncu ve on beşinci yüzyılları arasında süren feodal düzende ise senyör adı verilen toprak sahiplerinin altında çalışan serfler genellikle

tarımsal faaliyetlerle yaşamını sürdürmüştür. Sadece işlemleri amacıyla verilen topraklar ve üretim araçları üzerinde yalnızca kullanım hakkına sahip serflerin, tüm aile fertleriyle çalışma zorunluluğu kadınların tarlalarda çalışmaya başlamasını ve yeniden üretime katılmasını sağlamıştır. Kadınlar bu dönemde yalnızca tarlalar da değil aynı zamanda evde hizmet işini de yürütmüşlerdir (Kadıoğlu, 2001: 27).

On sekizinci yy 'la gelindiğinde ise el emeğine dayalı geliştirilmiş araç ve gereçler kullanılarak üretimin yapıldığı imalat sanayine geçilmiştir. İmalat sanayisine geçişle birlikte kadınlar hammadde üretiminde ve malın satışında da rol almıştır (Kadıoğlu, 2001: 28). Kadınlar ayrıca çömlekçilik, kıyafet dikimi, dokumacılık gibi işlerde de çalıştırılmıştır. Yapılan bu işler bir ücret karşılığında yapılırlar da günümüz anlamında bir işçi niteliğine sahip olunulmamıştır (Altan, 1980, akt: Deniz ve Kuloğlu, 2019: 348). Günümüz anlamında işçi sınıfının oluşumu on sekizinci yy 'ın sonlarına doğru olmuştur. Mr. Watt'ın yeni ilkelerine göre buhar gücüyle çalışan makine geliştirmesiyle başlayan "Sanayi Devrimi"yle" birlikte üretim yöntemlerinde önemli değişimler yaşanmış (Huberman, 2021: 193) ve eski üretim yöntemleri terk edilerek fabrika sistemine geçiş yapılmıştır (Leventer ve Ada, 2023: 280). Özellikle tarım ve tekstil başta olmak üzere küçük atölyelerin yerini büyük fabrikalar, çiftçi ve zanaatçıların yerini ise işçiler almaya başlamıştır. Kentlerde kurulan fabrikalarda çalışmak adına insanlar kırdan kente doğru göçe başlamış ve yapılan bu göç beraberinde birçok sorunu da getirmiştir. Kentlerde bulunan alt yapı eksikliği nedeniyle yaşanılacak alanlar daraltılmış ve işçi kesimi kötü şartlarda ikame etmeye zorlanmıştır. Fabrikaların sunmuş olduğu tehlikeli makinelerin yer aldığı sağlıksız ve oldukça ağır koşullardaki işlerde insanlar karınlarını doyurabilmek adına uzun saatler çalışmaya razı olmuşlardır (Huberman, 2021: 186). Kırsal da tarım, hayvancılık ve zanaatla hayatını geçirenlerin fabrikalarla rekabet edemediğinden fabrikalarda çalışmak zorunda kalması işçi sayısında büyük bir artışa neden olmuştur. İşçi sayısındaki artışta emek arzını arttırmış ve ücretlerin düşmesine neden olmuştur. Bu sebeple yalnızca erkeklerin çalışması yeterli olmadığından hayatlarını devam ettirebilmek adına kadınlar ve beş yaşın üstündeki çocuklarda fabrikalar da çalışmıştır. Kadının tarım dışı sektörlerde çalışmaya başlaması, sanayileşmeyle başlamış olsa da 2. Dünya Savaşı sonrası hız kazanmıştır. Bu süreçte bazı kadınların ilk başta temel amaçları vatanseverlik olsa da kadınlar daha önce de bahsedilen zorunluluklar nedeniyle çalışmaya başlamıştır (Özer ve Biçerli, 2004: 58). Ayrıca üretimde kullanılan tekniklerin basit oluşu, iş

bölümünün ve uzmanlaşmanın olması, kadınların herhangi bir eğitim almak zorunda kalmadan üretim sürecine katılabilmelerinde etkili olmuştur (Altan, 1980: 21, akt: Deniz ve Kuloğlu, 2019: 349). Ancak dönemde hâkim katı liberal anlayışla, kadınlar erkeklere göre daha düşük oranlarda ücretler alarak çalışma hayatında ağır bir şekilde emekleri sömürülen taraf olmuştur (Bozkaya, 2013: 73).

Sanayi Devrimi'nin yaşandığı başta batı ülkeleri olmak üzere, on dokuzuncu yy 'ın ortalarından itibaren liberal devlet anlayışında meydana gelen değişimle birlikte, katılımcı devlet anlayışına geçilmiş ve kadınların maruz kaldıkları olumsuz koşullar; çalışma koşullarının sürelerle sınırlandırılması, bazı işyeri veya iş kollarında kadınların çalışmalarının yasaklanması gibi koruyucu politika uygulamaları ile yavaş yavaş kaldırılmaya çalışılmıştır (Kocacık ve Gökkaya, 2005: 198). Küreselleşme sürecinde ise kadın işgücü ele alındığında, uluslararası şirketler dünya piyasasında rekabet edebilmek adına işgücü maliyetlerini düşürmeyi hedeflediklerinden, şirketlerin ucuz emek talebiyle, kadın işgücüne olan taleplerini arttırmışlardır (Önder, 2013: 43-44). Günümüzde Batı'da, kadının ev içi emeği ve çalışma hayatı arasında bir denge ya da toplumsal bir cinsiyet eşitliği tam anlamıyla sağlanamamış olup, kadınlar hem emek piyasasında hem de ev içi sorumluluklarında aktif rol oynamakta ve sorumluluğun büyük kısmını üstlenmektedir.

1.2.2. Türk Toplumunda Kadının Ev İçi Emeği ve Çalışma Hayatında Yeri

Tarihler boyunca kadınlar ve erkekler birbirlerini tamamlayarak yaşamıştır. Bu tamamlanma esnasında bazen fiziksel bazen de biyolojik nedenlerden dolayı cinsiyete dayalı iş bölümü yapılmıştır. Bu iş bölümü sırasında bazen kadın doğurganlığı ile ön plana çıkarak kutsanmış “anaerkil” bir kültür ortaya çıkmış bazen de hiçbir hakkı olmayan köle, değersiz bir eşya gibi yaşamını devam ettirmek zorunda kalmıştır. Bu farklılıklar dönemin, toplumun şartlarına ve coğrafyaya göre değişmiştir (Açıl, 2016: 63). Türk toplumu yüzyıllar boyu süren köklü bir geçmişi, farklı medeniyetleri içerisinde barındırması ve aynı topraklarda doğu ve batı kültürüne ev sahipliği yapması cinsiyet rollerini ve kadına bakış açısını etkilemiştir (Sezgin, 2021: 350). Eski Türk toplumlarında kadınların ve erkeklerin neredeyse eşit haklara sahip olduklarını o döneme ait kaynaklardan görmekteyiz. Bu dönemde kadınlar devlet yönetimi gibi üst kademe önemli görevlerden, at binmek, dövüşmek, avlanmak gibi eylemlerle toplumsal hayat içerisinde erkeklerle eşit şekilde yer almıştır. Türk toplumlarının onuncu yüzyılda İslamiyet'i kabul

etmesiyle birlikte kadınların konumlarıyla ilgili değişiklikler meydana gelmiştir. Bazı dönemlerde kadın emeği geri planda kalsa da “Selçuklu ve Osmanlı” dönemlerinde kadın emeğinin daha kurumsal nitelikte olduğu, “Bacıyan sistemi ve Vakıf kuruculuğu” gibi kadınların önemli roller üstlendiği söylenebilir (Sırım vd., 2021: 16). Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet Türkiye’si arasında birçok açıdan olduğu gibi kadının toplumsal konumu ve çalışma yaşamındaki yeri açısından da süreklilikler ve geçişler mevcuttur. Bunun için de Cumhuriyet dönemi kadının emeğini anlamak için imparatorluktaki tarihsel kökenlere uzanmak gerekmektedir (Makal, 2001: 36).

Osmanlı toplumu bilindiği üzere geleneksel kurallara, İslami koşullara göre yaşayan ataerkil bir toplumsal yapıyı benimsemiştir (Çakmak, 2011: 47). Bu nedenle Osmanlı Devleti’nin ilk yıllarında kadın genellikle neslin devamını sağlayan, ev içerisinde gündelik işlerle uğraşırken, Tanzimat’ın ilan edilmesiyle birlikte Türkiye’de feminizm ve İslami feminizm ortaya çıkmış ve Tanzimat’a kadar askeri, yönetim ve teknik alanlarda izlenilen Avrupa, Tanzimat’la birlikte sosyokültürel değerleriyle birlikte örnek alınmaya başlanmıştır (Arslan, 2022: 406). Tanzimat dönemi öncesi kadınların sosyal hayattan soyutlanmış ve erkeklerden geri de olmaları bir sorun olarak görülmemiştir. Ancak Tanzimat’la birlikte kadınların toplumsal konumlarının düzeltilmesi modernleşmenin bir gerekliliği olarak görülmüş ve geleneksel cinsiyet rollerinden yola çıkarak kadının iyi bir eş ve anne olabilmesinin eğitilmiş olmasına bağlı olduğu vurgulanmış, kadınların ilk öğretim sonrası eğitimlerine devam etmeleri sağlanmıştır. Bazı ailelerin kızlarına erkek öğretmenler tarafından eğitim görmelerine olumsuz bakmasıyla birlikte 1870 yılında kadın öğretmen yetiştiren “Darülmuallimat” açılmıştır (Ateş, 2018: 40). Tanzimat sonrasında 1860’lı yıllarda İstanbul gibi büyükşehirlerde fabrikalar kurulmuştur. Özellikle tütün, tekstil, gıda işleme ve ipekçilik sektörlerindeki fabrikalarda kadınlar çalışmaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte devlet, ekonomik ve siyasal alanların yanı sıra kültürel alanları da kapsayan bir dönüşüm içerisine girmiştir. Bu dönüşümle yeni kadın imajı yaratılmaya başlanmasının uygun olacağı düşünülmüştür. İzmir’de Atatürk bir konuşmasında şu sözleri dile getirmiştir;

“Bir toplum cinslerden yalnızca birinin, çağın gereklerinin edinmesiyle yetinirse, o toplumun yarından çoğu güçsüzlük içerisinde kalır. Bir ulus ilerlemek ve uygarlaşmak isterse, özellikle bu noktayı temel alarak kabul etmek zorundadır. Bizim toplumumuzun başarısızlığının nedeni kadınlarımıza karşı göstermiş olduğumuz gevşeklik ve kusurdan doğmaktadır. Bir toplumun yaşamda çalışması ve başarılı

olması için, çalışanın başarılı olabilmenin bağlı olduğu bütün nedenleri ve koşulları kabul etmesi gerekir. Bundan dolayı bizim toplumumuz için ilim ve fen gerekliyse bunları eşit ölçüde hem erkek hem de kadınlarımızın elde etmesi gerekmektedir” (İnan, 1991: 41-42).

Bu sözlerden de anlaşılmaktadır ki Cumhuriyet döneminde kadın farklı bir biçimde tanımlanmıştır. Ancak bu geçiş hemen olmamıştır. Cumhuriyetin ilk yılları reformlar dönemi olarak adlandırılmış ve “halifeliğin kaldırılması, Tevhidi Tedrisat Kanunun çıkartılması, Türk Medeni kanunun Kabulü, kadınlara seçme ve seçilme hakkının tanınması “ gibi düzenlemelerle toplum içerisinde kadının statüsüne farklı bir boyut kazandırmıştır. 1980’li yıllar Türkiye’de feminist aktivizmin ortaya çıktığı ve de kadın emeği ve istihdamına yönelik sorunları feminist bakış açısıyla cevaplandırılmaya başlandığı yıllardır. Kadın emeğinin doğası, özgüllükleri, nitelikleri hakkında bu dönemde tartışmalar yapılmıştır (Ecevit, 2011: 10). 1985 yılında Türkiye, “BM’nin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine Dair Sözleşmeyi (CEDAW)” onaylamasıyla, 1990 tarihinde “KSSGM” Kadının Statüsü ve Sorunları Müdürlüğü, müdürlüğe bağlı bir birim olarak kurulmuş ve ilk kez kadınlarla ilgili bir kurumsallaşma söz konusu olmuştur. 1993 yılında “KSGM” Dünya Bankasından aldığı finansal destek ile Kadın İstihdamını Geliştirme Projesi başlatılarak, 1997 yılında Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Kongresinde projenin hazırladığı politika önerileri tartışmaya açılmış ve ilk kez bu kadar kapsamlı ve çeşitli konuda saha araştırmasına dayanan ve kadınların istihdamı konusunda var olan sorunları sergileyen bir çalışma olmuştur. Ancak ne yazık ki uygulamaya dönüştürülememiş, konuyla ilgili araştırmalarda referans kitap haline gelmiştir (Özar, 2012: 18-19). 80 ve 2000 yılları arasında yaşanan kırdan kente göçle birlikte kırdan, kendi topraklarında çalışarak işgücüne aktif olarak katılan kadınlar, kente göç ettiklerinde ev kadınlığı statüsüne sıkışmışlardır. Sanayi ve hizmet sektöründe yaratılan istihdam olanakları kentte hızlı artan kadın nüfusunun ihtiyaçlarına yetmeyecek kadar az ve piyasanın bekledikleri niteliklere sahip değildir (Ecevit, 2011: 10). 2000 ve sonrasında ise küreselleşme ve yaşanan ekonomik krizler de kırdan kente göç gibi kadın istihdamını etkilemiştir. Bu dönemde kadınların eğitim seviyelerindeki artış, kadınları piyasanın beklediği niteliklere daha uygun hale getirmiş ve kadınların işgücüne katılımlarında da bir artış meydana gelmiştir. Ancak hizmet sektörünün büyümesi, teknolojik ilerlemeler yeni esnek çalışma biçimlerini ortaya çıkartmış, genellikle düşük ücretli ve güvencesiz bu çalışma biçiminde yoğun olarak kadınlar istihdam edilmiştir ve

günümüz de de edilmeye devam etmektedir. Bu durum kadınların iş gücüne katılımlarını arttırmış olsa da tam zamanlı işlere ulaşmalarını kısıtlayıcı bir etki oluşturmuştur. Yine bu dönemde kadınların ev içi emeği, özellikle bakım emeği (çocuk, yaşlı) ve yemek, temizlik gibi ev işleri kadınların temel sorumluluğu olarak görülmeye devam edilmektedir. Türkiye’de yapılan araştırmalarda, kadınların erkeklere oranla daha fazla ev içi emek harcadıkları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bunun sonucunda günümüzde kadınlar istihdamdan ayrılarak ev içi sorumluluklarını yerine getirmeye devam etmekte ya da kısmi süreli ve kayıt dışı istihdamı tercih etmektedir. Devlet, kreş desteği, ebeveyn izni ve esnek çalışma ile ilgili politikalar ile kadın istihdamını artırmak istese de bu politika uygulamaları beklenen seviye de bir artışa ulaştırmayarak kısa süreli bir etkiye sahip olmaktadır.

1.2.2.1. Eski Türklerde Kadın Ev İçi Emeği ve Çalışma Hayatında Yeri

Eski Türklerde göçebe hayat tarzının hâkim olması nedeniyle insan her zaman önemini korumuştur. Osmanlı dönemi öncesi göçebe yaşam içerisinde kadın insan yetiştirmek gibi çok önemli bir rol üstlenmiştir. Ayrıca kadınlar savaş zamanlarında çocuk bakımının yanı sıra yiyeceklerin korunması ve yaşadıkları alanın korunması gibi önemli görevlerde rol almıştır (Sırım, vd., 2021: 16). Eski Türkler kadınlar için “hanım, bike, begüm, eke” gibi saygı değer ifadeler kullanmışlar ve sosyal konum açısından da aynı çağda yaşayan diğer topluluklardaki kadınlara göre daha iyi bir konuma sahiptir (İzgi ve Akdeniz, 2011: 8). Yerleşik hayata geçişle birlikte kadın ve erkek arasında yeni bir iş bölümü meydana gelmiştir. Temelini ataerkil yapıdan alan bu yeni sistem içerisinde kadın daha çok neslin devamını sağlayan birey olarak görülse de (Yavuz, 2015: 10; akt: Sırım, vd., 2021: 17) kadınlar siyasal ve sosyal yaşamın her noktasında aktif olarak bulunmuş ve saygı görmüşlerdir. Ayrıca boylar üzerinde çok etkili olduğu ve devlet içerisinde yüksek görevler aldıkları bilinmektedir (Açıl, 2013: 64). İslamiyet’in kabul edilmesinden sonra da kadınlar etkin bir şekilde devam etmiştir. Bununla ilgili verilebilecek örneklerden birisi de Orta Asya’dan Anadolu’ya yerleşen Türkler tarafından kurulan “Bacıyanı- Rum” Türkmen kadınlarının bağlı olduğu ahiliğin kadın kolu olarak ortaya çıkmıştır. Kadınların meslek edinmelerinden eğitimlerine, fakir genç kızların evlendirilmelerinden, her türlü ihtiyaçların karşılanmasına kadar önemli misyonlar üstlenmiştir (Sırım, 2015: 120). Sonuç olarak, ilkel toplumlar da kadınlar toplumsal cinsiyet eşitliğinin nispeten var

olduğu bir yapının parçasıydı. Ekonomik üretime katkı sağlayan kadınlar, toplumsal yaşamın her alanında da etkin bir şekilde varlık göstermiştir.

1.2.2.2. Osmanlı Döneminde Kadının Ev İçi Emeği ve Çalışma Hayatında Yeri

Osmanlının İmparatorluğunun ilk yıllarında kadın algısı saray ve halk arasında yönetim ilişkilerine bağlı olarak farklılık göstermiştir. Sarayda devlet otoritesinde etkili olan ve siyasi iradeye müdahale edebilen sultanlar ve haremde okuma yazma, dini bilgi, musiki, biçki dikiş, nakış gibi konularda eğitilmiş cariyeler vardı. Toplumdaki kadınlar ise dokumacılıkla uğraşıp, pazarlarda ürünlerini satmış ve bazı zengin ailelerin yanında hizmetçilik yapmıştır (Terzi, 2021: 53). Osmanlının ilk yıllarında saraydaki kadınların aksine toplumda kadınlar eğitimden uzaktı, kadınların eğitime katılmaları ancak sonraki yıllarda Tanzimat'ın ilanı ile mümkün olmuştur. Ayrıca toplumsal yaşam alanların da kadınlar Tanzimat öncesi dönemlerde padişahların kadınların yaşam tarzını düzenleyen ve sınırlarını belirleyen bir fermanının olduğunu da söylemek mümkündür. Bu fermanlarla genellikle kadınların kılık kıyafeti, erkeklerle ilişkileri ve kamusal görünürlükleri düzenlenmiştir. Sonraki yıllarda ise Osmanlıda kadının hem ekonomik hem de sosyal olarak aktif olduğunu belirtmek gerekmektedir (Pamuk, 1984: 91). On altı ve On yedinci yüzyıllarda kadınlar Osmanlı ekonomik yapısında tarlada, pazarda aktif olarak yer almıştır. Osmanlı ekonomisi tarıma dayalı olduğundan kadınlar çoğunlukla tarım alanlarında çalışmışlardır. Kadın küçük üreticiliğin egemen olduğu ve ücretli emeğin ortaya çıkması için elverişli bir ortam olmayan bu alanda uzun yıllar çalışmaya devam etmiştir. Ücretlilik söz konusu olduğunda da geçici tarım işçileri arasında hatırı sayılır ölçüde kadın çalışmıştır (Biricikoğlu, 2006: 2-3). Ayrıca kadınlar sadece ticari faaliyetlerle değil, sosyal faaliyetlerle de ilgilenerek, imarethane, hastane, köprü, çeşme gibi yapılar inşa ettirmiştir. Kadınların diğer bir çalışma alanı ise evlerde gerçekleştirilen halıcılık ve dokumacılık olmuştur. Bu nedenle Batıda olduğu gibi, evlerde kurulu tezgahlar kadının en önemli çalışma alanı olmuş ve tezgahların sayısının yüz binleri bulması söz konusudur (Quataert, 1999:149). Bu sistem içerisinde ücretli ya da ücretli benzeri çok sayıda kadın istihdam edilmiştir. Sonraki yıllarda da ev dışında fabrika niteliği taşımayan küçük atölyelerde dokumacılık faaliyetleri de buna eklenmiştir. Kısaca kadın işçilerin ev dışında çalışmaya başlaması da daha önceki yıllarda evlerde yapılan halıcılık ve dokumacılık gibi faaliyetlerin fabrikalarda gerçekleştirilmesi biçiminde

olmuştur (Makal, 2001: 37). Bunun yanı sıra vakıf sistemi içerisinde de kadınlar girişimci, yardım sever ve toplum gönüllüsü olarak ön planda yer almıştır. 1839 yılında ilan edilen “Tanzimat Fermanı ”ile modernleşme sürecine giren Osmanlı Devleti cinsler arası ilişkilerde yeniliğe gidilmesini gerekli görmüştür. Dönemin aydınları ataerkil yapıya zarar vermeden kadını daha etkin konuma getirecek ve belirli konularda erkeklerle eşit kılacak yeni bir kimlik oluşturmaya çalışmıştır. Modernleşmeyle kadının konumu daha olumlu bir noktaya evrilse de Türk kadını kendi konumu ve kimliğinin bilincinde olmadığından erkek aydınlar tarafından temsil edilmiştir (Çakmak, 2011: 47- 49). Kendilerini Batıcılık, Türkçülük ve İslamcılık içerisinde konumlandıran aydınlar bağlı oldukları ideolojilere göre kadın algısı oluşturmuştur. Tanzimat Fermanı ilanı sonrasında sınırlı bir biçim de olsa, kadınların eğitim ve çalışma yaşamına girmesine yönelik bazı adımlar atılmıştır (Hamzaoglu, 2017: 77). Örneğin 1860'lı yıllarda Bursa gibi büyük şehirlerde “ipek fabrikaları” kurularak kadınlara yeni iş fırsatları yaratılmış, kadınlar bu fabrikalarda, dokuma, iplik çekme ve diğer üretim süreçlerinde çalışarak ekonomik hayata katılmışlardır. Kadın çalışanların sayısı hakkında kesin bir bilgi olmasa da Hristiyan, Rum, ve Ermeni kadınların sayıca Müslüman kadınlardan daha fazla bu sektörde çalıştıkları bilinmektedir. Ayrıca Tanzimat’la kızlara eğitim olanağı tanınarak “Sıbyan mektepleri, kız rüştiyesi, Ebe mektebi ve kız sanayi mektebi” gibi mesleki eğitim veren okullar ve kız okullarına öğretmen yetiştirmek amacıyla “Darülmuallimat” açılmıştır (Kurnaz, 1991: 5-23). Tanzimat ve 2. Meşrutiyet dönemleri arasında gelişen ulaşım ve haberleşme olanakları ve Osmanlıda evrenselleşmeye ayak uydurma çabaları da eşitlik, adalet, özgürlük, feminizm söylemlerini popüler hale getirmiş (Arslan, 2022: 406) ve haklarını arayan kadınlar bir kadın hareketi başlatmıştır. Erkeklerin modernleşme ile başlattıkları kadın kimliği tartışmaları bir süre sonra kadınların kendi kimliğine yönelik tartışma yapmasına yol açmıştır (Çakmak, 2011: 53). Erkeklerin kadını iyi eş ve iyi anne konumuna taşımak adına kendi çıkarları doğrultusunda başlattıkları girişim kadının toplumsallaşmasına anne ve eş kimliklerinden sıyrılmasına yol açmıştır (Çakır, 2011: 414). İkinci Meşrutiyetin ilanından hemen sonraki dönemlerde erkeklerin büyük çoğunluğunun savaflara katılmasıyla emek piyasasında emek arzı azalmış ve savaş ilerledikçe kentlerde ve kırsal alanlarda erkek işgücünün bulunamaması sonucu Müslüman kadınlarda emek piyasasında yerlerini almaya başlamışlardır. Fabrikalardan, atölyelere, yol yapımından, kimya sanayisine, sabun yapımından, sokak temizliğine kadar

birçok iş sahasında ve devlet dairelerinde kadın memur çalıştırılmaya başlanmıştır (Toprak, 1995: 132-134). Benzer şekilde birinci ve ikinci dünya savaşlarında da kadınlar emek piyasasında yer almasıyla bu dönemlerde yoğun kadın işgücü olmuştur. Ancak savaş sonrası erkeklerin geri dönmeleriyle birlikte kadınlarda eski sorumluluklarına geri dönmeye başlamıştır. Bu dönemde yine kadın işçilerin ücretlerinin erkek işçi ücretlerine oranla daha düşük olduğu bilinmektedir (Mardin, 2000: 14). Örneğin 1895 yılında Selanik'teki büyük bir bölümü kadın ve kız çocuklarından oluşan 800 işçi çalıştırılan fabrikada kız çocuklarının işe başlama ücreti, erkek çocuklarınkinden %50 oranında daha düşüktür. Yine Balkanlarda 1908 yılında üretime geçen diğer bir fabrikada çalışan erkekler 5-9 kuruş ücret alırken, kadınlar 3-7 kuruş ücret almıştır. Ayrıca kadınların çalışma koşulların kötü, ücretlerinin düşük olmasının yanı sıra çalışma süreleri de o döneme göre uzundur. Edirne de 1870'li yıllarda ipek çeken üç yüz kadın işçi yaz döneminde 13 saat, kış döneminde ise 10 saat çalışmaktaydı. Bu çalışma süreleri günümüz anlamında değil o dönemdeki 6 yaşından küçük kız çocuklarının bulunduğu gerçeğiyle bir arada düşünülmesini gerektirmektedir (Quataert, 1999: 160-230). İkinci meşrutiyet döneminde ayrıca kadınlar, siyasi ve milli meselelerle ilgilenmeye de teşvik edilmiştir. “İttihat ve Terakki Partisi’ne” bağlı kadın şubesi kurularak, derneklerin yanı sıra sınırlıda olsa kadınlar siyasi partilerle ilgilenmişlerdir (İlkhan, 2018: 58). Bu dönemde ittihatçılar tarafından kurulan kadınları çalıştırma cemiyetiyle, kadın hakları konusunda hukuki tartışmalar başlatarak medeni kanun gündeme gelmiştir. 1917 yılında “Aile Hukuku Kararnamesi” yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. İlgili kararnameye göre, erkeklerin ikinci bir kadınla evlenebilmeleri kadının rızasına bırakılmış ve evlilikte belediye teşkilatlarında nikahı zorunluluk haline gelmiştir. Bu şekilde kadının aile içerisindeki hakları yasal güvenceye alınmıştır (Biricikli, 2008: 219). Ayrıca bu dönemde “Halide Edip Adıvar, Fatma Aliye Topuz, Emine Semiye Önasya” gibi isimler kadın hakları ve milli mücadele konusunda önemli savunuculardır. Kadınların sadece ev içerisinde değil, toplumsal hayat içerisinde aktif rol alması gerektiğini ve kadınların gerçek özgürlüğünün, eşitliğinin ancak eğitim ve toplumsal bilinçle olacağını dile getirmişlerdir.

1.2.2.3. Cumhuriyet Döneminde Kadının Ev İçi Emeği ve Çalışma Hayatında Yeri

Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber bir toparlanma yaşanmış olsa da “sınai” yapıda hızlı bir dönüşüm söz konusu olmamıştır. Cumhuriyet öncesi yapısını korumaya devam eden geleneksel zanaat, el tezgâhları ve genel istihdam alanı olan tarım 1923- 1929 yılları arasında da kadınların asıl istihdam alanı olmuştur (Boratav, 2004; Atbaşı ve Kurtulmuş, 2012: 20). Türkiye Cumhuriyeti’nin erken dönemi modern ve laik bir ulus-devlet yaratmayı amaçlayan temel reformlar dönemi olarak nitelendirilmektedir. Mustafa Kemal Atatürk kadınların geleneksel, toplumsal cinsiyet rol beklentilerinin dışına çıkmalarını, eğitim düzeylerini arttırmayı ve kamusal alana etkin katılımlarını istemiş ve Batı ülkeleri arasında almayı hedeflediği yerin simgesi olarak kadınları görmüştür. Cumhuriyetle de ideal kadını ailede, toplumda ve devlet idaresinde erkeklerle eşit koşullara sahip kadın olarak belirlemiştir. Cumhuriyetçi toplumsal cinsiyet eşitliği politikası, kadınları kamusal alanlarda bulunmalarında ve profesyonel alanda başarılı olmalarında ısrarcı olup bu amaçları destekleyerek kadınlardan aynı zamanda eğitilmiş, aydınlanmış iyi anneler, mükemmel ev kadınları, itaatkâr ve sadık eşler olmaları beklenmiştir (Acar, vd., akt: Acar ve Altunok, 2012: 76-78). Kadınların her alanda söz sahibi olmaları ve erkeklerle eşit düzeyde öğrenim görerek her meslekte temsil edilmeleri amacıyla bu alanlarda yeni hamleler yapılmıştır. Üniversite ve meslek okullarında kadınların öğrenim görmesi ve buralardan mezun olan kadınların sosyal yaşamda mesleklerini icra etmeye başlamaları (Gelgeç Bakacak, 2009: 628- 631) ve ayrıca 1930 ve 1934 yıllarında da kadınlara yerel ve ulusal seçimlerde seçme ve seçilme hakkının verilmesi kadının statüsüne başka bir boyut kazandırmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde kadınlara sadece medeni, sosyal ve toplumsal haklar verilmemiş aynı zamanda bu hakların kullanılması yönünde devlet tarafından destek sağlanmıştır. Daha önce geleneksel olarak bulunmadıkları Eğitim, bilim, tıp ve hukuk alanlarında kadınlar eğitim alarak bu alanlarda başarı göstermişlerdir. “Ülkeyi muasır medeniyetler seviyesine” çıkarmak için yan yana çalışan kadın ve erkek ideali rol model olarak topluma sunulmuştur (Acar ve Altunok, 2012: 77). Cumhuriyet döneminde kurulan “Kız Enstitüleri” verdikleri eğitimlerle modern ve bilgili ev hanımı yetiştirmiştir. Bu enstitülerde, biçki, dikiş, ev idaresi, nakış, çocuk bakımı gibi konularda dersler gösterilmiş ve yüksek bölümlerden mezun olan kadınlara Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı kız enstitülerinde kadro verilerek, enstitülerde kadın yönetici olarak görev almaları sağlanmaktaydı (Afetinan, 1982, akt: Yılmaz, 2010: 206). Yine bu

dönemin 14 yaş ve üzeri kadın işçileri ise 1927 “Sanayi Sayımı” sonuçlarına göre, %43,7’si tarımsal kaynaklı ürünlerin işlendiği sanayilerde, %48,1 dokumacılık alanında çalışmıştır. Teşvik-i Sanayi Kanunun kapsamına giren kuruluşlarda da oranlar benzer şekilde olmuştur. 1932 yılında %30,78’i, 1933 yılında %29,69’u ve 1934’te ise 14 yaş ve üzeri kadın ve kız çocuklarının %33,61’i ziraat sanayinde çalışırken, dokuma sanayinde aynı tarihsel sıralamada oranları %95,1, %88,68 ve %86,82’dir. Osmanlı İmparatorluğundaki kadınların faaliyet oranlarıyla Erken Cumhuriyet dönemindeki kadın işçilerin faaliyet oranları benzer şekilde ilerlemiştir (Tökin, 1946: 57, akt: Makal, 1997: 47). Erken Cumhuriyet döneminde cinsiyete dayalı ücret farklılıkları da Osmanlı İmparatorluğuna benzer şekilde kadınların aleyhine olmuştur. Kadın işçilerin çalışma süreleri uzun ve iş sağlığı ve güvenliği açısından da çalışma koşulları kötüdür. Ancak kadın işçilerin korunması açısından sosyal koruma ve kreş olanakları gibi az da olsa sosyal politika önlemleri söz konusudur. 1936 yılında çıkarılan “İş Kanunu’nda” da kadın işçileri koruyucu hükümler eklenmiştir ancak ikinci Dünya Savaşındaki dönemin koşulları bu hükümlerin uygulamaya aktarımını zorlaştırmıştır (Acar ve Altınok, 2012: 61). 1940 yılında çıkartılan “Milli Koruma Kanunu” ile de kadınlara yönelik koruyucu düzenlemelerinin çoğunu askıya almıştır. İkinci Dünya Savaşına Türkiye dahil olmasa da seferberlik ilan edildiğinden erkeklerin çoğu askerlik görevine çağırılmıştır (Makal, 2010: 23). Bu olay erkeklerin istihdam oranlarının düşmesine neden olmuştur. Erkeklerin istihdam oranlarındaki düşüşte kadın ve çocukların istihdam edilmesi ile kapatılmaya çalışılmış ancak bu dönemde kadın istihdam oranlarında da düşüşler yaşanmıştır, bu duruma iç göçlerde etkili olmuştur. Sektörel dağılım açısından ise aynı şekilde kadın mesleği olarak kabul edilmiş faaliyetlerde kadınlar çalışmaya devam etmiştir (Acar ve Altınok, 2012: 61).

1.2.2.4. 2000 ve Sonrası Türkiye’inde Kadının Ev İçi Emeği ve Çalışma Hayatında Yeri

2000 yılı ve sonrasında dünyada olduğu gibi Türkiye’de de kadının ev içi emeği ve çalışma hayatı ile ilgili çeşitli dönüşümler meydana gelmiştir. Türkiye’de 80 sonrası değişen ekonomi politikaları sonucunda 2000’li yılların başlarında ekonomide kadınlara az da olsa bir istihdam imkânı yaratılmıştır. “Kapitalist Küreselleşmenin Kadın Emeğine Etkileri” raporundan elde edilen verilere göre Türkiye’de kadınların işgücüne katılım

oranı 2004 yılında %26 civarında ve bunun yaklaşık %17'si özel sektörde, %9'u kamuda (sayıları da bir milyon dört yüz altmış bir bin kişi) tam zamanlı ve kayıtlı çalışırken, diğer 3 milyon 927 bin kadın ise tarımda ücretsiz aile işçisi olarak ya da kayıt dışı çalışmaktadır. Bu da yaklaşık kadınların %37'sini oluşturmaktadır (Ergüder, 2006: 74). Kadınların eğitim seviyelerinde özellikle de üniversite eğitimin de ki önemli artış, işgücüne daha kolay katılmalarını sağlayarak, sağlık ve eğitimin yanı sıra hizmet sektöründe de daha fazla kadın çalışmaya başlamıştır. Ayrıca kadınların işgücüne katılımlarını arttırmak ve toplumsal eşitliği sağlamak adına çeşitli yasla düzenlemelere gidilmiştir. Bu değişimlerle birlikte 2010 yılına gelindiğinde kadınların işgücüne katılım oranları da %30'lara yaklaşmıştır. 2020 yılı ve sonrası için ise kadın istihdam oranı %30'un üzerinde olsa da dünya ortalamasının altındadır. Özellikle yaşanan pandemi sürecinde kadınların büyük bir kısmı bakım sorumlulukları ve iş yükü nedeniyle zorluklar yaşayarak işini bırakmak zorunda kalmıştır. Önceki dönemlerde de yaşanan “cam tavan” gibi çeşitli engellerle karşılaşarak kadınlar üst düzey yönetici pozisyonlarına gelememekte ve cinsiyet ayrımcılığı, ücret eşitsizliği gibi sorunlarla mücadele etmektedir. Örneğin, 2022 yılı cinsiyetler arasındaki ücret ya da kazanç farkı, erkekler ve kadınlar arasında yıllık ortalama brüt ücretle hesaplanan gösterge için yüksek öğretim mezunlarında %17,1'ken, ilk okul ve altı mezunlarda ücret farkı %12,4 olarak gerçekleşmiştir. Yıllık ortalama brüt hesaplamalarında en yüksek ücret farkı ise %19,6 ile lise mezunlarında gerçekleştiği görülmektedir (TÜİK, 2023). Kadınların işgücüne dahil olmasıyla başlayan ücret farklılıkları günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Kadın istihdamında ücret eşitsizliği, cinsiyet ayrımcılığı gibi engeller bulunsa da günümüzde kadınlar birçok alanda aktif olarak çalışarak katkı sağlamaktadır. Özellikle eğitim alanında öğretmenlik, akademisyenlik gibi mesleklerde, sağlık sektöründe hemşire, doktor, diş hekimi, eczacı olarak, hukuk alanında ise hâkim, savcı, avukat gibi yargı sisteminde önemli roller üstlenmenin yanı sıra sanat, siyaset, bilim, ulaşım, sanayi ve hizmet sektöründe ve kırsalda tarım, hayvancılık ve kooperatiflerde çalışmaktadır. 2000'den günümüze kadın emeği konusunda önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da yapısal açıdan sorunlar devam etmektedir. Psikolojik, ekonomik ve sosyal açıdan kişiler üzerinde pek çok olumlu etkisi bulunan çalışma hayatında, aile ve iş yaşamı arasındaki rol çatışması nedeniyle kadınlar, erkeklere göre daha fazla aile ve iş yaşamı arasında denge kurmakta problem yaşamaktadır. Bu nedenle de ya anne veya eş olmayı reddetmekte ya da sosyal hayatını

kısıtlayarak iş hayatından vazgeçmek durumunda kalmaktadır (Erdoğan, 2010: 20). Bu soruna çözüm olması amacıyla da devlet aile ve iş yaşamı uyumlaştırma politikaları oluşturulmuştur. Günümüzde Uyumlaştırma politikaları ile kadınların bakım yükünün azaltılarak istihdama katılmaları hedeflenmektedir. Kısaca “Uyumlaştırma Politikalarından” bahsetmek gerekirse Uyumlaştırma politikalarının üç ayağı bulunmaktadır. İlk ayağı Annelik ve çalışma hayatını bağdaştırılmasıdır. Bunun içinde kadınlara kısmi zamanlı çalışma, evden çalışma gibi esnek çalışma biçimleri önerilmektedir. İkinci ayağı ise karma bakım sistemidir. Bu sistemde devlet doğrudan bakım hizmeti sunmanın yanı sıra kadınların dışarıdan bakım hizmeti satın almalarına destek olmaktadır. Sistemin üçüncü ayağı ise; doğum izni, babalık izni, süt izni ve ücretsiz izin gibi ebeveyn izinleridir (Savran, 2012: 77). Bu izinler iş ve aile yaşamının dengelenmesi için önemli araçlardır. Yasal olarak tanınmış ve düzenlenmiş olmalarına karşın uygulama esnasında özellikle özel sektörde bazı zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle denetim ve teşviklerin artırılması da yasal güvenceye alınması kadar oldukça önemlidir.

2. BÖLÜM: KADININ EMEK PİYASASINA KATILIMINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE EMEK PİYASASINDA YER ALMA BİÇİMLERİ

2.1. Kadının Emek Piyasasına Katılımını Etkileyen Faktörler

Kadınların emek piyasasına katılımları, ekonomik ve sosyal açıdan büyük önem taşımaktadır. Ülkemizde kadınların emek piyasasına katılımında hukuk önünde herhangi bir eşitsizlik ya da ayırım olmamasına karşın, toplumsal baskı sonucu kadına yüklenen rollerin (aile ve ev içi sorumluluklar) ağırlığı (Korkmaz ve Korkut, 2012: 45) kadınları çalışma hayatından uzaklaştırmaktadır. İstihdamı seçenlerin de bu seçimi hangi yönden yaptıkları önem kazanmaktadır. Geleneksel olarak evli kadınlar iş yaşamına eşlerinin kazançlarını destekleyerek (Andersen Esping, 2011: 37) aile geçimine katkıda bulunurken aynı zamanda ev işlerini rahat yapabilmek ve aile içi sorumluluklarını yerine getirebilmek adına genellikle yarı zamanlı, kayıt dışı ve güvencesiz işlerde çalışmayı tercih etmektedir (Korkmaz, 2016: 303). Görülmektedir ki kadınların emek piyasasına katılımlarını etkileyen bazı faktörler bulunmakta bu durumda kadınların istihdam tercihlerini etkilemektedir. Kadınların emek piyasasına katılımlarını etkileyen faktörleri incelemek üzere çok sayıda ampirik çalışmalar yapılmış ve yapılan araştırmalarda da belirleyici faktörlerin eğitim, yaş ve medeni durum (Akgeyik, 2017: 36) gibi sosyo kültürel faktörlerin yanı sıra kayıt dışı istihdam, istihdamın yapısı ve gelir eşitsizliği gibi sosyo ekonomik faktörlerinde etkili olduğu belirtilmiştir. Bu sebeple çalışmanın devamında bu faktörler açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1.1. Sosyo- Kültürel Faktörler

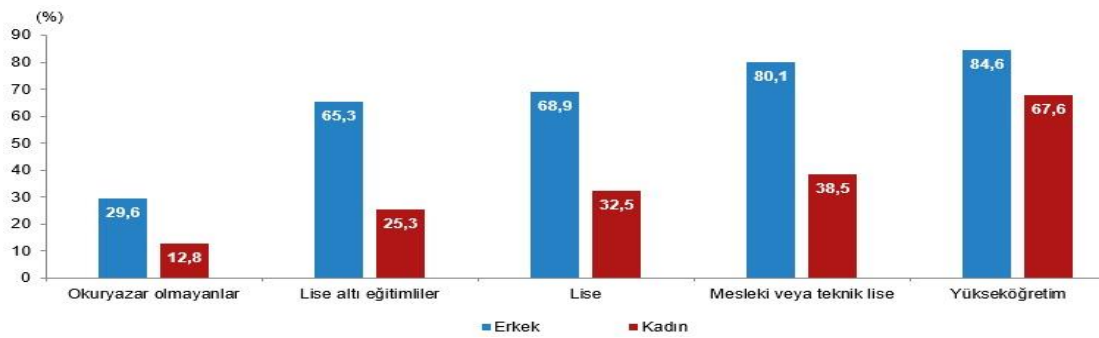
Bu başlık altında kadınların emek piyasasına katılımını etkileyen sosyo- ekonomik faktörlerden; eğitim, yaş, medeni durum ve çocuk aşağıdaki alt başlıklarda istatistiksel verilerle detaylandırılarak açıklanacaktır.

2.1.1.1. Eğitim

Kadınların emek piyasasına katılımlarını etkileyen en önemli faktörlerden birisi de eğitimidir. Geleneksel toplum yapısında eğitimin öncelikli olarak erkeklerin hakkının olduğu, ev işi ve çocuk bakımının ise kadınların temel görevinin olduğu düşüncesi

(Aşkın, 2015: 50) kadınların eğitime daha az önem verilmesine neden olmaktadır. Ulusal eğitim istatistiklerine baktığımızda Türkiye genelinde ortalama eğitim süresi 2011 yılında 7,3 yıl iken, toplam içerisinde kadınların eğitimde kalma süresi 6,4 yıl, erkeklerde ise 8,3 yıldır. Ancak 2022 yılına gelindiğinde çok yüksek olmasa da eğitim sürelerinde bir artış gerçekleşerek toplam eğitimde geçirilen süre 9,2 yıla yükselmiştir. Eğitimde geçirilen süre 2022 yılında kadınlarda 8,5 yıla ve erkeklerde ise 10,0 yıla yükselmiştir (TÜİK, İstatistiklerle Kadın: 2023). Bu veriler doğrultusunda geleneksel toplumsal yapısı tarafından oluşturulan eğitimin öncelikli erkeğin hakkı olduğu düşüncesi değişiyor gibi gözükse de bunun söylenebilmesi için birkaç istatistiğe daha bakmak gerekmektedir.

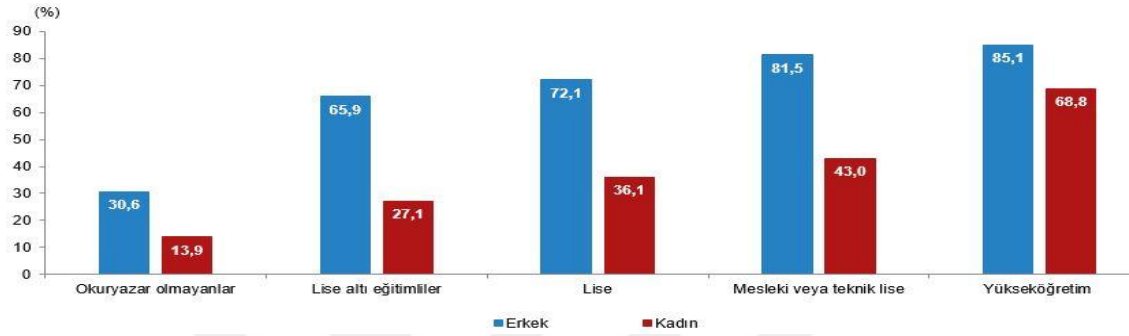
Ulusal eğitim istatistiklerine göre ülkemizde 25 yaş ve üzeri en az bir eğitim düzeyini tamamlayanların toplam nüfus içerisindeki oranlarına bakıldığında 2008 yılında %75,1’iken 2022 yılına gelindiğinde bu oran %91,3 olmuştur. Cinsiyete göre incelendiğinde ise 2008 yılında en az bir eğitim düzeyi tamamlayan 25 yaş ve üstü kadınların oranı %67,5’ iken 2022 yılına gelindiğinde bu oran %86,7’ye yükselmiştir. Erkeklerde ise 2008 yılında %82,8 olan oran 2022 yılına gelindiğinde %96,1 olmuştur. Yüksek okul ve fakülte, yüksek lisans, doktora mezunu 25 yaş ve üstü toplam nüfus içerisindeki 2008 yılında oranı %9,1’iken 2022 yılında bu oran %23,5 yükselmiştir. Cinsiyete açısından incelendiğinde ise 2008 yılında yüksek öğretim mezunu kadınların oranı %7,1’den 2022 yılına gelindiğinde %21,6’ya, erkeklerde ise 2008 yılında %11,2 olan yüksek öğretim mezuniyet oranı 2022 yılında %25,5’e yükselmiştir (TÜİK, İstatistiklerle Kadın: 2023). Paylaşılan verilerde de görüldüğü gibi kadınların eğitimindeki bir yükselme meydana gelmiştir. Ancak daha da önemli olan eğitim seviyelerindeki bu yükselişin kadınların emek piyasasında yer almasını ne şekilde etkilediğidir.

Grafik 1: Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılım Oranı, 2021

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Araştırması, 2021.

TÜİK “İstatistiklerle Kadın” (2022) verilerinde 2021 yılında 15 yaş ve üzeri okuryazar olmayan kadınların emek piyasasına katılım oranları %12,8, erkeklerin ise %29,6’dır. Lise düzeyinin altında eğitime sahip kadınların emek piyasasına katılım oranları %25,3, erkeklerin %65,3, lise mezunu kadınların emek piyasasına katılım oranları %32,5, erkeklerin %68,9, mesleki veya teknik lisesi mezunu kadınların emek piyasasına katılım oranları %38,5, erkeklerin %80,1 ve yüksek öğretim mezunu kadınların emek piyasasına katılım oranları ise %67,6, erkeklerin ise %84,6’dır.

Grafik 2: Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Emek Piyasasına Katılım Oranı, 2022

Kaynak: TÜİK, Hane Halkı İşgücü Araştırması, 2022

TÜİK “İstatistiklerle Kadın” (2023) verilerinde ise 2022 yılında 15 yaş ve üzeri okur yazar olmayan kadınların emek piyasasına katılım oranı %13,9 iken erkeklerin oranı %30,6’dır. Lise altı eğitim düzeyine sahip kadınların emek piyasasına katılım oranları %27,1, erkeklerin ise %65,9’dur. Lise mezunu kadınların emek piyasasına katılım oranları %36,1’ken erkeklerin oranı ise %72,1’dir. Mesleki veya teknik lise mezunu kadınların emek piyasasına katılım oranı %43,0’iken erkeklerin oranı %81,5’tir. Yükseköğretim mezunu kadınların emek piyasasına katılım oranı %68,8’iken erkeklerin oranı ise %85,1’dir. 2024 yılına gelindiğinde ise okur yazar olmayan kadınların emek piyasasına katılım oranı %15,4, lise ve altı eğitime sahip olan kadınların %28,3, lise mezunu kadınların %37,7, meslek veya teknik lise mezunu kadınların %44,5 ve yüksek öğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı ise %68,0 olmuştur. İstihdam oranları ise okur yazar olmayan kadınların istihdam oranı %14,9, lise ve altı mezun kadınların %25,9, lise mezunu kadınların %31,6, mesleki veya teknik lise mezunu kadınların %35,7 ve son olarak yüksek öğretim mezunu kadınların istihdam oranı ise %57,6’dır (TÜİK, 2024 Temel İşgücü İstatistikleri). Verilen grafiklerde de görülmektedir ki ülkemizde eğitim seviyesinde gerçekleşen artışla doğru orantılı olarak kadınların emek piyasasına

katılımlarında da bir artış yaşanmış olsa da bu artış eğitim profillerine göre farklı düzeylerde gerçekleşmiştir. Sonuç olarak eğitim, kadınları evlerinin sınırları dışarısına çıkararak, kendi gelirleriyle geçinme yeterliliğini kazanmalarına, iş bulmalarına, aile içerisinde ve dışında karar alma süreçlerine katılmalarına ve sosyal uyum geliştirmelerine önemli katkılar sağlamaktadır (Aşkın, 2015: 49).

2.1.1.2. Yaş

Emek piyasasına katılım da kadınları etkileyen bir diğer önemli faktör ise yaştır. Kadınların eğitim durumuna göre farklılık gösteren işgücüne oranları yaş grupları itibarıyla da farklılık göstermektedir.

Yıl/ Yaş	15- 19	20-24	25- 29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65+
2010	17	36	38	35.7	37.4	36	28.7	23.4	19.1	15	5.9
2011	17	37.1	38.3	37.5	39	37.7	32.5	25.1	20.2	15.7	6.6
2012	15.8	36.7	40.3	39.6	40	39.9	33.3	26.4	20.1	16	6.4
2013	16.6	39.5	41.4	41.3	42.4	41.8	35.2	26.9	20.7	16.2	6.2
2014	17.1	39.1	43.3	41.9	42.3	40.7	33.9	25.8	20.2	15.1	5.4
2015	18.4	42.2	42.2	42.7	44.2	42.9	36	27.7	21.2	14.9	5.8
2016	18.8	43	46.3	44.7	45.6	45	38.2	27.9	21.3	15.7	5.5
2017	18.1	45.1	48.4	45.7	47.5	46.2	40.6	30.4	21.8	16.5	5.6
2018	17.9	45.4	48.8	46	48.2	47.4	42.4	31.7	22.8	17.3	5.9
2019	18.4	47.3	50	47.3	47.4	48	42.5	31.6	22.9	15.7	5.6
2020	13.7	41.5	45.8	42.1	44.5	44.6	39.5	29.8	20.4	13.6	4.6
2021	14.6	44.9	49.4	45.1	45.9	46.1	42.1	33.1	22.2	14.8	5.4
2022	15.7	46.4	52.8	49.6	49.5	49.7	45.4	35.3	24	15.7	5.8

Tablo 2: Yaş ve Yıllara Göre Kadınların Emek Piyasasına Katılım Oranları (2010-2022)

Kaynak: TÜİK Veri Tabanı (Erişim Tarihi: 16/10/2023)

Kadınların emek piyasasına katılım oranları yaş grubuna göre bakıldığında en fazla azalmanın on beş- on dokuz yaş grubunda olduğu görülmektedir. Eğitim sürelerinin uzaması, yüksek öğretime giden kadınların sayılarındaki artış bu yaş grubunda istihdama katılımı azaltmaktadır. Bunun yanı sıra üniversite mezunu yirmi beş yaş ve yirmi dokuz yaş grubunda ise bir artış gözlemlenmiştir. Ülkemizde evlenme yaşı da göz önüne alınarak yirmi beş ve yirmi dokuz yaş grubu incelendiğinde bekar kadınların işgücüne katılımları daha fazladır. Kadınlar bu yaş grubunda çocuk sahibi olduklarında ise belirli bir yaşa kadar genellikle istihdamdan ayırarak, çocuğu büyüdüğünde istihdama yeniden

katılmaktadır. Elli yaşından sonra ise emeklilik yaşı olması itibari ile kadınların istihdam oranları daha da düşmektedir.

2.1.1.3. Medeni Durum ve Çocuk

Kadınların emek piyasasına katılımını etkileyen veya emek piyasasından çekilmesine neden olan önemli bir diğer faktör ise evliliğdir. Ülkemizde evlilik yaşına bakıldığında 2023 yılında kadınların ortalama evlenme yaşı 25,7 iken erkeklerin ise evlenme yaşı 28,3'tür. Ayrıca ülkemizde 2022 yılında evlenen çiftlerin sayısı 575 bin 891'ken 2023 yılında bu sayı 565 bin 435'e düşmüştür (TÜİK, 2023). Erkekler, ekonomik şartlar ve zorlu hayat koşulları, kadınlar ise tam zamanlı istihdam ve kariyer planları dolayısıyla geç evlenmektedir. Ancak ülkemizde evlilikle beraber, kendilerini sadece aile içindeki rolleri ile tanımlayabilen, kan veya evlilik bağıyla bağlı oldukları erkeklerin sosyal güvenlik haklarını kullanmak zorunda kalan ev kadınların sayısı da toplam nüfus içerisinde oldukça önemli bir yere sahiptir (Ulutaş, 2018: 21).

Medeni Durum/ Yıl	Hiç Evlenmedi	Evli	Boşandı	Eşi Öldü	Toplam
2017	45,4	51,4	50,1	9,3	47,1
2018	46,0	51,4	51,7	9,8	47,4
2019	44,4	49,5	49,8	8,9	45,7
2020	40,6	47,1	45,8	8,2	42,8
2021	44,1	49,3	47,7	8,4	45,2
2022	47,7	51,2	51,2	9,0	47,5
Kadın					
2017	33,0	30,3	41,4	7,5	28,9
2018	33,5	30,7	43,4	8,1	29,4
2019	33,3	29,8	41,4	7,2	28,7
2020	29,6	27,6	37,0	6,5	26,3
2021	31,9	29,3	39,4	6,7	28,0
2022	34,8	31,7	43,8	7,2	30,4
Erkek					
2017	54,3	72,8	63,0	17,9	65,6
2018	55,0	72,5	64,1	18,2	65,7
2019	52,7	69,6	61,7	17,4	63,1
2020	48,7	66,7	58,7	15,9	59,8
2021	53,2	69,5	59,5	15,9	62,8
2022	57,2	71,0	61,7	17,1	65,0

Tablo 3: Medeni Duruma Göre İstihdam Oranı, 2017-2022

Kaynak: TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2022:119.

Yukarıda tabloda 2017-2022 yılları arasında kadınların ve erkeklerin medeni durumlarına göre istihdam oranları verilmiştir. Elde edilen verilere göre evlilikle birlikte kadınların istihdam oranlarında bir düşüş meydana gelirken, evlenen erkeklerin istihdam oranları daha da arttırmıştır. Tabloda yer alan boşanmış kadınların istihdam oranlarına bakıldığında ise boşanmış kadınların evlilere oranla istihdamlarında bir artış görülürken, bunun aksine boşanmış erkeklerin istihdam oranlarında bir düşüş meydana gelmiştir. Özellikle kadınların evlendikten sonra ev işleriyle daha fazla meşgul olmaları istihdama katılımlarını olumsuz etkilemektedir.

Medeni durum kadar kadınların emek piyasasına katılımlarını etkileyen bir diğer önemli faktör ise çocuktur. Genel olarak çocuk yetiştirmek ile ilgili kültürel ve geleneksel bazı görüşler bulunmaktadır. Buna göre; çocuk bakımı daha çok annenin görevi olarak görülmektedir. Baba ise evin ekonomik gereksinimini karşılayan kişi olarak nitelendirilmektedir. Değişen yaşam koşulları (eğitim seviyesindeki artış ve modern aile yapısı) ile kadınlar daha fazla çalışma yaşamında yer almaya başlamıştır (Özyürek ve Şahin, 2005: 25). Ancak ortaya çıkan çocuk bakım ihtiyacıyla kadınlar, işgücünü uzun süreli arz edememiş ve arz etseler bile düşük vasıflı, düşük ücretli işlerde çalıştıklarından bir süre sonra emek piyasasından ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bunda kamusal çocuk bakım hizmetlerinin yetersizliğinin de önemli rolü vardır. Bireysel düzeyde aile büyükleri yardımıyla çözebilenlerin dışındakiler çocuklarına bakmak amacıyla istihdamdan ayrılmak zorunda kalmaktadır (Dedeoğlu ve Elveren, 2012: 116). TÜİK (Cinsiyete göre 25-49 yaş grubu hane halkında 3 yaş ve altında çocuğu olan kişilerin ve olmayan kişilerin istihdam oranları 2014- 2023), verilerine göre 2020 yılında evinde 3 yaşın altında çocuğu olan 25-49 yaş grubu kadınların istihdam oranı %25,2, erkeklerde istihdam oranı %85,5'tir. Aynı yılın verilerine göre ise 3 yaş altı çocuğu olmayan kadınların istihdam oranı %50,7 iken erkeğin istihdam oranı ise %71,5'tir. 2021 yılında ev içerisinde 3 yaş ve altında çocuğu olan 25-49 yaş gurubunda kadınların istihdam oranları %26,1, erkeklerin istihdam oranı %89,1'dir. 3 yaş altında çocuğu olmayan kadınların istihdam oranı %52,3'ken erkeklerin oranı ise %74,9'dur. 2022 yılın da 3 yaş altı çocuğu olan 25-49 yaş grubu istihdam oranları incelendiğinde ise kadınların istihdam oranı %28,0 iken erkeklerde bu oran %90,5'tir. 3 yaş altı çocuğu olmayan istihdamdaki kadınların 2022 yılındaki oranı %56,2 ve erkeklerin istihdam oranı ise %77,8'dir. Bu veriler daha önce de belirtilen görüşleri destekler niteliktedir. Kadınların ev ve işyeri arasında denge

kurabilmeleri için, eşlerin, işverenlerin ve devletin destekleyici rol üstlenmeleri gerekmektedir. Öncelikli olarak bakım “kadın işi” olmaktan çıkartılmalı, eğer hane içerisinde gerçekleşecekse de eşit şekilde paylaşılması gerekmektedir (Başak, Kınır ve Yaşar, 2013: 9).

2.1.2. Sosyo- Ekonomik Faktörler

Bu başlık altında kadınların emek piyasasına katılımı etkileyen başlıca sosyo- ekonomik faktörlerden, kayıt dışı istihdam, istihdamın yapısı ve gelir eşitsizliği konuları ele alınacaktır.

2.1.2.1. Kayıt Dışı İstihdam

Kadınların emek piyasasına katılımını etkileyen sosyo- ekonomik faktörlerden ilki kayıt dışı istihdamdır. Gelişmekte olan ya da gelişmiş ülkelerde, küreselleşme sonrasında hem emeğin hem de sermayenin rekabet ortamıyla karşı karşıya kalmasıyla daha önce kayıtlı sektörde faaliyet gösteren işletmelerde maliyetlerini düşürmek amacıyla gelirin vergi dışı kaldığı kayıt dışı ekonomiye doğru geçiş yapmıştır. Kayıt dışı ekonomik faaliyetler, vergi kaçakçılığı, faturasız alışveriş, sigortasız işçi çalıştırma gibi yasa dışı olabileceği gibi komşuya yardım, çocuk bakıcılığı, ev işleri gibi masum faaliyetleri de kapsamaktadır. Dolayısıyla kayıt dışı ekonomi, istihdam, vergi ve yasa dışı faaliyet gibi birçok alanla ilgili olabilmektedir (Kutal, 2011: 35). Kayıt dışı ekonomi, kısaca kayıt sistemine geçirilmeyen ve takip edilemeyen iktisadi faaliyetlerdir. Kayıt dışı istihdamı ise, “yasal üretim faaliyetleri içerisinde yer alan, ancak faaliyetlerin kamu kayıt ve istatistiklerinde yer almayan ya da eksik yer alan istihdam” olarak tanımlamak mümkündür (Çetinkaya ve Yıldırım, 2009: 75). Ülkelerin yapısal özellikleriyle bağlantılı olarak çıkabilen bu sorun, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler için büyük bir problemdir. Kayıt altında olmaması sebebiyle kaç kişinin istihdam edildiği de tam olarak bilinmemektedir. Ülkemiz de yaşanan krizlerinde etkisiyle kayıt dışı istihdam önemli boyutlara ulaşmıştır (Sarica, 2006:1-18). Kayıt dışı istihdam, bir kişinin iş akdine sahip olmadan ücretini ne zaman alacağını hatta alıp alamayacağını bilmeden çalışması anlamına gelse de işsizlere, düşük ücretli kamu sektörü çalışanlarına, yeterli maaş alamayan emeklilere gelir yükseltmeleri için bir kaynak oluşturmaktadır (Candan, 2007: 7-27). Nüfus artışı, göçler, düzensiz kentleşme, işsizlik, aile yapısı gibi sosyal nedenlerin yanı sıra enflasyon,

işletmelerin yapısı, rekabet, mali, idari ve yasal sistemlerden ekonomik nedenlere kayıt dışı istihdamı arttırmaktadır.

Tarım				Tarım Dışı		
Yıl	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2014	82,3	71,8	94,4	22,3	21,1	25,9
2015	81,2	70,2	94,0	21,2	20,2	24,1
2016	82,1	72,2	94,3	21,7	20,8	24,2
2017	83,3	74,4	94,2	22,1	21,0	24,9
2018	82,7	76,2	90,9	22,3	21,2	24,9
2019	86,6	79,5	95,7	23,0	22,4	24,2
2020	83,5	76,2	94,3	19,3	18,9	20,2
2021	84,6	77,7	94,2	17,5	17,0	18,7
2022	80,0	72,6	90,1	16,8	15,7	19,2
2023	80,6	73,5	90,6	16,6	15,6	18,8

Tablo 4: Tarımda ve Tarım Dışı Sektörlerde Cinsiyete Göre Kayıt Dışı İstihdam Oranı
2014- 2023

Kaynak: TÜİK, Hane halkı İşgücü Araştırması, 2014-2023 (15+)

Kadınlar açısından ise özellikle başta tarlada çalışan kadınlar, eve iş verme sisteminde evde çalışan kadınlar ve sanayide çalışan kadınlar kayıt dışı istihdam içerisinde yer almaktadır. Sosyal güvenliklerinin “özellikle sağlık yönü ile” sigortalı ya da emekli olan eş, çocuk, anne veya babadan sağlanıyor olması nedeniyle kadınlar yüksek ücret alabilmek adına kayıt dışı çalışmaya razı olmaktadır (Candan, 2007: 38). Ayrıca kadınların çalışma hayatında yaşadığı sorunlar, yoksulluk, işsizlik, kırdan kente göç ve iş- aile yaşamındaki denge ve bakım sorunu nedeniyle de kadınlar daha fazla güvencesiz ve kayıt dışı çalışmayı tercih etmektedir. Tablo 4’te 2014- 2023 yılları arasında cinsiyete dayalı tarımda ve tarım dışı kayıt dışı istihdam oranları verilmiştir. Yıllar içerisinde bir azalma eğilimi söz konusu olsa da cinsiyet açısından değerlendirildiğinde özellikle başta tarım olmak üzere tarım dışı sektörlerde de erkeklere oranlara kadınların daha fazla kayıt dışı olarak çalıştığı verilerde görülmektedir.

2.1.2.2. İstihdamın Yapısı

Kadınların emek piyasasına katılımını etkileyen faktörlerden bir diğeri ise istihdamın yapısıdır. Bir ekonomideki iş gücünün hangi sektörlerde, hangi meslek gruplarında ve

hangi iş türlerinde yoğunlaştığı ve dağılımı istihdamın yapısı ile ifade edilmektedir. Bu yapı bizlere emek piyasasının genel işleyişi hakkında bilgi verirken aynı zamanda kadın ve erkek arasındaki istihdama katılım oranı farkını anlamamıza da yardımcı olmaktadır (Şentürk, 2015:128). İstihdamda bulunan kadınların genellikle belirli sektörlerde yoğun olarak çalıştığı görülmektedir. Tarımda ve tarım dışında ise özellikle hizmet sektöründe eğitim ve sağlık alanında çalışmaktadır. Üst düzey yönetici ve müdürler grubu içerisinde kadın çalışan oldukça azdır. Çalışma hayatında eşitsizlikle karşı karşıya olan kadınlar genellikle a-tipik çalışmayı tercih ettiği görülmektedir. Fazla mesai, aşırı iş yoğunluğu ve düşük ücret kadınların çalışma hayatındaki en büyük problemleridir. Bu problemler kadınların emek piyasasına girişlerini zorlaştırarak istihdam oranlarının düşmesine neden olmaktadır (Pekel, 2019: 36). Bu nedenle istihdamın yapısının iyileştirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması kadınların emek piyasasına katılımlarını olumlu etkileyeceği gibi daha iyi koşullarda çalışmalarına da katkı sağlayacaktır. Ayrıca istihdamın yapısının bilinmesi hem ekonomik hem de demografik gelişmelerin istihdam üzerindeki etkilerini takip edebilmek adına politika uygulayıcıları açısından son derece önemlidir (Şentürk, 2015: 141).

2.1.2.3. Ücret Eşitsizliği

Özellikle kadınların emek piyasasına katılımlarını etkileyen faktörlerin başında yasal olmamakla birlikte ücret eşitsizliği gelmektedir ve ülkemizde ücret eşitsizliği yasalar tarafından açıkça yasaklanmıştır. 4857 sayılı İş Kanunun 5. Maddesinde de “ İş ilişkisinde dil, ırk, cinsiyet, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz. Aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştırılamaz. İşçinin cinsiyeti nedeniyle özel koruyucu hükümlerin uygulanması, daha düşük bir ücretin uygulanmasını haklı kılmaz.” İbaresini yer almaktadır. Bu madde de aynı nitelikte ve eşdeğerde iş yapan çalışanlara cinsiyetine bakılmaksızın eşit ücret verilmesi gerektiği aksi taktirde işçinin işverene dava açıp tazminat talep edebileceğinden bahsedilmektedir. Benzer şekilde Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde eşit ücret hakkını desteklemekte ve ayrımcılığa karşı çıkmaktadır. Örneğin 1966 yılında Türkiye’nin de imzalamış olduğu ILO’nun 100 nolu “eşit değerde iş için eşit ücret” sözleşmesi işyerinde ücret eşitliğini teşvik etmektedir. Ancak, yasal düzenlemelere rağmen uygulamada geçmişten günümüze üretim sürecinin önemli parçası olan kadınlar,

emek piyasasının dezavantajlı grupları içerisinde yer almakta ve işe almada, terfi etmede, firma içi eğitimlerde ayrımcılığa uğramaktadır (Halaçlı ve Karaalp Orhan, 2021: 66). İşverenler tarafından geçici ve ucuz işgücü olarak kabul edilerek erkeklere göre daha az ücret almaya devam etmektedir.

TÜİK (2024), Meslek gruplarına göre kadın ve erkek çalışanların saatlik ortalama brüt ücretleri 2022 yılı verilerinde belirli bir nitelik gerektiren işlerden yöneticilik yapan erkeğin almış olduğu saatlik brüt ücret 124,1 iken, yöneticilik yapan bir kadının almış olduğu saatlik brüt ücreti 119,9'dur. Benzer şekilde büro hizmetinde çalışan erkeklerin saatlik brüt ücreti 60,9'ken, aynı işte çalışan kadınların saatlik brüt ücreti 55,6'dır. Sanatkâr ve ilgili işlerde çalışan erkeklerin almış olduğu saatlik brüt ücret 42,6, sanatkâr ve ilgili işlerde çalışan kadınların saatlik brüt ücreti ise 37,1'dir. Nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan erkeklerin saatlik brüt ücreti 39,7'yken kadınlarda ise 39,6'dır. Özellikle bazı sektörlerde ve işkollarında daha net bir şekilde gözlemlenebilen ücret eşitsizliği sorununun yasal düzenlemelerin etkisini artırıcı sıkı bir denetim ve farkındalık çalışmaları ile çözülebileceği düşünülmektedir. Ayrıca kadınların temel eğitim ve iş başı eğitim düzeylerinin artırılmasını sağlayacak politikaların hayata geçirilmesi ve kadın istihdam teşviklerinin daha kalıcı bir biçimde artırılması bu sorunun çözümünde oldukça önem arz etmektedir. Toplumsal hayat içerisinde rol ve sorumluluğu fazla olan kadınların sorumluluklarının paylaşılmasına ilişkin bilincin aşılması ve kadınların işte verimliliğini artırıcı çeşitli düzenlemelerin çalışma politikası olarak benimsenmesi kadın ve erkeğin eşit koşullara sahip olmasına katkı sağlamak ücret eşitsizliğinin azalmasında faydalı olacaktır (Halaçlı ve Karaalp Orhan, 2021: 85).

2.2. Kadınların İstihdam Oranları ve Emek Piyasasında Yer Alma Biçimleri

Günümüzde kadınlar aile bütçelerine katkıda bulunmak, yaşam standartlarını yükseltmek, eğitim düzeylerinin artması, meslek sevgisi, toplumda statü kazanmak, çevre edinmek ve eşinin yanında konumunu yükseltmek gibi nedenlerle çalışma hayatında yer almaktadır (Aktaş, 1994: 8). Bahsedilen nedenlerle çalışma hayatına giren kadınlar ekonomik özgürlüğünü ve toplumsal saygısını kazanarak hem kendisi hem ailesi hem de toplum adına sosyal kazanımlar elde etmektedir. Ancak kadınların emek piyasasına katılımlarının önünde erkeklerden farklı ve daha fazla engel ve sorumluluğun bulunması kadın istihdam oranlarının erkeklere oranla daha düşük seyretmesine olmasına neden olmaktadır.

Yıllar	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılma Oranları	İşsizlik Oranları
2015	27,5	31,5	12,6
2016	28,0	32,5	13,7
2017	28,9	33,6	14,1
2018	29,4	34,2	13,9
2019	28,3	33,9	16,6
2020	26,2	30,8	14,8
2021	28,0	32,8	14,7
2022	30,4	35,1	13,4
2023	31,3	35,8	12,6
2024	32,6	37,3	12,7
2025	32,2	36,4	11,5

Tablo 5: Kadınların İşgücüne Katılma Oranları (2015- 2025)

Kaynak: TÜİK, Hane halkı İşgücü Anketi Sonuçları

Tablo 5’te yalnızca kadınların işgücüne katılım oranları yer alsa da aynı yılların erkek işgücü katılım oranlarından daha düşük olduğu bilinmektedir. Toplumsal cinsiyet algısı, eğitim, medeni durum, ekonomik kaynaklar ve kadının işgücüne katılımının kentte sınırlı kalması kadın istihdam oranlarını etkilemektedir. 1990’lı yıllarda yaşanan kırdan kente göç ile kadın istihdam oranlarını hem olumlu hem de olumsuz etkilemiştir. Göçle beraber kadınlar tarla ve hayvancılık dışında başka alanlarda çalışmasıyla işgücüne katılım oranlarında biraz artış meydana gelmiş ancak hem işçi sayısındaki yaşanan artış ücretlerin düşmesine hem de kırsalda kadın işgücünün azalmasına neden olmuştur (Kadın ve Ekonomi, 2008: 11). Kadınların ortalama eğitim seviyelerinin düşüklüğü nedeniyle de genellikle katma değeri yüksek olmayan düşük ücretli işlerde çalışması, çoğu kadının çalışmak yerine ev kadını olmayı seçmesine neden olmuştur (DPT, 2006: 38). 200 yılında yapılan bir araştırma da kadınların işgücüne katılmamalarının nedenini %73,54 oranla ev işleriyle meşgul olması olarak belirtirken, 2006 yılında ise %67,41 oranında ev işlerinin kadınların işgücüne dahil olmamasının nedeni olarak belirtilmiştir. Ayrıca bu kadınların büyük bir kısmı ev işleri sorumluluğundan kurtulduklarında emek piyasasına katılmaya hazır hale gelecek niteliktedir (Sayın, 2007: 68, akt: Kadın ve Ekonomi, 2008: 11). Ülkemizde kadınların emek piyasasına katılım oranlarının artırılması amacıyla strateji belgelerine ve kalkınma planlarına özel hedefler konulmuştur. 25 Mayıs 2010 tarihli resmî gazete de yayınlanan “Kadın İstihdamının Arttırılması ve Fırsat Eşitliğinin

Sağlanması” isimli genelgede kadınların konumlarının güçlendirilmesi, kadın- erkek eşitliğinin toplumsal hayat içerisinde sağlanması ve kadın istihdamının arttırılarak eşit işe eşit ücret imkanının sağlanmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ayrıca “Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu” kurularak, kamuda fırsat eşitliğinin sağlanması amacıyla müsteşar düzeyinde görevlendirmeler yapılmıştır. “İŞKUR, Halk Eğitim Merkezleri ve Toplum Merkezleri, Yerel Yönetimler” kadın istihdamını sağlamak adına iş arama süreçlerine danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerini içerecek şekilde genişletilmesi öngörülmüş ve çalışma yaşamındaki istatistiklerin cinsiyet temelli toplanması istenilmiştir. Kamu ve özel iş yerlerinde gündüz bakım evi ve kreş koşullarının yerine getirilip getirilmediğinin denetlenmesini düzenlenmektedir (Zengin ve Koçoğlu, 2018: 170). 2014-2018 yıllarını kapsayan onuncu kalkınma planında kadınların işgücüne katılımının 2018 yılının sonunda %34,9’a ulaşma hedefi konulmuş ve bu hedef kapsamında “iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması” politikaları hayata geçirilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 46). “Ulusal İstihdam Stratejisi” (2014) ise, 2023 yılında kadın emek piyasasına katılım oranının %41 olmasını hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda çocuk sahibi olan kadınların emek piyasasından kopmamasına yönelik teşvik edici düzenlemelerin uygulanacağı işaret edilmiştir. Bakıldığında 2023 yılında kadın emek piyasasına katılım oranı %35,8’e çıkarken görülmektedir ki stratejide hedeflenen orana ulaşamamıştır. 2024 yılın da ise kadınların emek piyasasına katılma oranları biraz daha artarak %36,8’e yükselmiştir. Kadınların çalışma hayatına aktif katılımını, aileyi ve toplumu güçlendiren temel değer olarak göre Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığı 2028’in sonuna kadar kadınların işgücüne katılım oranlarının projelerle %40,1’e ve kadın istihdam oranını da %36,2’ye yükseltmek temel hedefleri arasında yer almaktadır.

2.2.1. Tipik Çalışma

Tipik çalışma kavramı; tam zamanlı, güvenceli ve ücretli çalışmayı ifade etmektedir. İşverenin emir ve talimatlarıyla, işverenin işyerinde belirsiz süreli iş sözleşmesi ile tam süreli çalışmayı içermektedir (Kalleberg, 2000: 341). Bu çalışma türü genellikle maaşlı çalışan kamu sektörünü ya da ücretli çalışan özel sektör pozisyonlarını kapsamaktadır. Ayrıca sosyal güvence, sabit gelir, işsizlik sigortası, emeklilik hakkı gibi işçinin yasal haklarını korumaktadır. Düzenli bir gelir sunulduğundan ekonomik bir istikrar

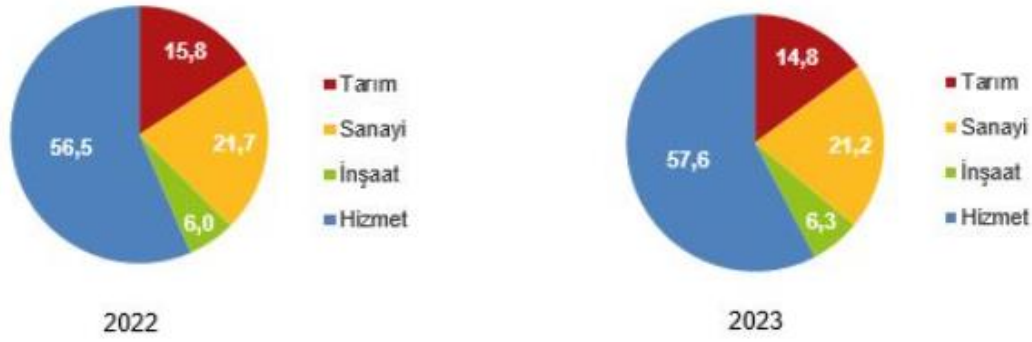
sağlamakta ve kariyer gelişim fırsatı sunmaktadır. Genellikle sabah başlayıp akşam biten haftalık 45 saatlik bir çalışma düzenine sahiptir.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Tarım	36,0	37,6	34,9	33,9	34,0	29,5	27,3
-Erkek	27,0	27,7	24,8	24,4	25,6	21,7	19,8
-Kadın	60,5	63,3	60,0	58,5	57,2	51,6	48,5
Sanayi	17,7	17,5	18,5	18,2	18,3	19,4	19,7
-Erkek	19,5	19,7	20,6	20,2	20,0	21,1	21,6
-Kadın	12,6	11,8	13,3	12,9	13,6	14,6	14,4
Hizmet	46,3	44,9	46,6	47,9	47,7	51,1	53,0
-Erkek	53,5	52,6	54,6	55,4	54,4	57,2	58,6
-Kadın	26,9	24,9	26,6	28,6	29,2	33,8	37,1

Tablo 6: İstihdamın Sektörel Dağılım Oranları 2000- 2006 Yılları (15+ Yaş)

Kaynak: TÜİK, Hane halkı İşgücü Anketi, 2006.

Tablo 6’da 2000 ve 2006 yılları arasında cinsiyet bağlamında istihdamın sektörel dağılımı verilmiştir. 2000 yılında tarım sektöründe istidamda olan kadınların oranı %60,5’ken 2006 yılında ise bu oran %48,5’e düşmüştür. Sanayi sektöründe ise 2000 yılında istihdamda olan kadınların oranı %12,6 iken erkeklerin oranı ise %19,5’tir. 2006 yılına gelindiğinde ise sanayi sektöründe istihdam edilen kadınların oranı %14,4 ve erkek istihdam oranı ise %21,6’dır. Hizmet sektöründe 2000 yılında istihdam edilen kadınların oranı %26,9 ve erkeklerin oranı ise %53,5’tir. 2006 yılında hizmet sektöründe çalışan kadınların oranı %37,1’ken erkeklerin oranı ise %58,6’dır. Devlet 2006 ve sonrasında kadınları korumak ve istihdam oranlarını arttırmak adına çeşitli politikalar uygulamaya koymuştur. 4 Temmuz 26218 sayılı Resmî Gazete de yayınlanan genelge de “zorunlu eğitim 11 yıla çıkartılarak kız çocuklarının eğitimlerini tamamlamaları büyük önem taşımış ve okullaşma oranlarının artması için kampanyaların sürekliliğinin sağlanması, kadın ve erkek arasındaki ekonomik eşitsizliğin ortadan kaldırılması adına özel ve kamu tüm kuruluşlarda işe alımlarda eşitliği sağlayıcı işveren ve yöneticilerin gerekirse pozitif ayrımcılık yapılması ve kadınların istihdam olanakları ve iş kurmak için ihtiyaç duydukları kredi alımlarını kolaylaştıracak düzenlemelerin ilgili kurumlarca yapılması kararlaştırılmıştır”. Bu ve buna benzer tedbirlerle kadınların istihdam oranları yıllar içerisinde biraz daha arttırılmıştır.

Grafik 3: İstihdamın Sektörel Dağılımı (%) 2022-2023

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2023

2022 ve 2023 yıllarında istihdamın sektörel dağılımına bakıldığında 2022 yılında tarımda %15,8, sanayide %21,7, inşaat sektöründe %6,0 ve hizmet sektöründe ise en büyük oranla %56,5 kişi istihdam edilmektedir. 2023 yılına gelindiğinde ise tarımda %14,8, sanayide %21,2, inşaat sektöründe %6,3 ve hizmet sektöründe ise %57,6 oranında kişi istihdam edilmektedir.

	2023			2022			Bir Önceki yıla göre fark		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
İstihdam	31632	21286	10346	30752	20818	9935	880	468	411
Tarım	4695	2757	1938	4866	2822	2043	- 171	- 65	-105
Sanayi	6711	4950	1761	6663	4969	1 694	48	-19	67
İnşaat	1997	1896	100	1846	1755	91	151	141	9
Hizmet	18230	11683	6547	17378	11272	6106	852	411	441

Tablo 7: 2022- 2023 Yılları Sektöre Göre İstihdam Edilen 15+ (Bin kişi)

Kaynak: TÜİK, İşgücü istatistikleri, 2023.

Tablo 7’de ise sektörlerin cinsiyet dağılımlarını göstermektedir. 2022 yılında toplam istihdam edilen kişi sayısı 30 milyon yedi yüz elli iki bin kişidir. Sektör bazında incelendiğinde ise tarımda 4 milyon sekiz yüz altmış altı bin kişi istihdam edilmiştir. Bu kişilerin 2 milyon sekiz yüz yirmi iki binini erkekler ve 2 milyon kırk üç binini de kadınlar oluşturmaktadır. Sanayi sektöründe ise toplam 6 milyon altı yüz altmış üç bin kişinin 4 milyon dokuz yüz elli dokuzunu erkekler ve 1 milyon altı yüz doksan dört bin kişisine de kadınlar oluşturmaktadır. İnşaat sektörüne bakıldığında ise toplam 1 milyon sekiz yüz kırk altı bin kişi inşaat sektöründe istihdam edilmektedir. Bu toplamın 1 milyon yedi yüz elli beş binini erkekler ve 91 bini kadınlar oluşturmaktadır. Hizmet sektöründe ise toplam

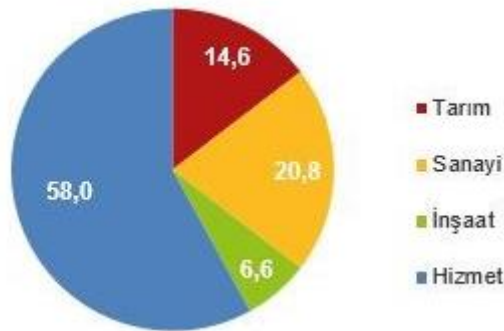
17 milyon üç yüz yetmiş sekiz bin kişiden 11 milyon iki yüz yetmiş iki bin erkek ve 6 milyon yüz altı bin kadın istidam etmektedir. 2023 yılına gelindiğinde ise toplam istihdam edilen kişi sayısı 31 milyon altı yüz otuz iki bin kişiye yükselmiştir. Sektörel bazda ise tarımda toplam 4 milyon altı yüz doksan beş bin kişi istihdam edilirken bu kişilerin 2 milyon yedi yüz elli yedi binini erkekler ve 1 milyon dokuz yüz otuz sekiz binini kadınlar oluşturmuştur. Sanayi sektöründe ise toplam 6 milyon 711 bin istihdam rakamının 4 milyon 950 binini erkekler ve 1 milyon 761 binini kadınlar oluşturmaktadır. İnşaat sektöründe ise 1 milyon 997 bin kişi istihdam edilirken istihdam edilenlerin 1 milyon 896 binini erkekler ve 100 binini de kadınlar oluşturmuştur. Son olarak hizmet sektöründe ise toplam 18 milyon 230 bin kişinin 11 milyon 683 bin erkek ve 6 milyon 547 bin kadın istihdam edilmiştir.

	1.Çeyrek, 2024			Bir önceki çeyrek			Bir önceki çeyreğe göre fark		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Toplam	32442	21665	10776	31908	21409	10499	534	256	277
Tarım	4733	2752	1981	4660	2735	1926	73	17	55
Sanayi	6734	4948	1786	6631	4875	1756	103	73	30
İnşaat	2147	2031	117	2065	1966	100	82	65	17
Hizmet	18828	11935	6892	18552	11834	6717	276	101	175

*Tablodaki rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.
**Mevsimsel etkilerden arındırma yöntemi gereği geçmiş çeyreklere ilişkin tahminler re vize edilerek yayımlanmaktadır.

Tablo 8: Mevsim Etkisinden Arındırılmış istihdamın Sektörel Dağılımı (Ocak-Mart, 2024)

Kaynak: TÜİK, (Ocak- Mart, 1'inci Çeyrek) İşgücü İstatistikleri.

Grafik 4: Mevsim Etkisinden Arındırılmış istihdamın Sektörel Dağılımı (%), 1. Çeyrek, 2024

Kaynak: TÜİK, (Ocak- Mart, 1'inci Çeyrek) İşgücü İstatistikleri.

Yukarıda verilen tablo 8’de ise 2024 yılının birinci çeyreğinde mevsim etkisinden arındırılmış istihdamın sektörel dağılımı verilmiştir. İstihdam olan 15 yaş ve üstü kişilerin toplam sayısı 32 milyon 442 bin dir. Sektörel bazda incelendiğinde ise tarımda toplam 4 milyon 733 bin, sanayide 6 milyon 734 bin, inşaatta 2 milyon 147 bin ve en fazla hizmet sektöründe toplam 18 milyon 828 bin kişi istihdam edilmektedir. Cinsiyet açısından incelendiğinde ise; tarımda 2 milyon 752 bin erkek ve 1 milyon 981 bin kadın, sanayide 4 milyon 948 bin erkek ve 1 milyon 786 bin kadın, inşaat sektöründe 2 milyon 031 bin erkek ve 117 bin kadın, hizmet sektöründe ise 11 milyon 935 bin erkek ve 6 milyon 892 bin kadın istihdam edilmektedir. 2024 yılının üçüncü çeyreğinde ise 2 milyon 285 bin kadın tarımda, 1 milyon 758 bin kadın sanayide ve 6 milyon 699 kadın ise hizmet sektöründe istihdam edilmektedir (TÜİK, 2024 Sektöre göre istihdam edilenler). Verilen tablolarda kadınların en yoğun çalıştığı sektörden en az çalıştığı sektöre göre sıralandığında ise sırlaması; hizmet, tarım, sanayi ve inşaat şeklindedir.

2.2.1.1. Tarım ve Hayvancılık

Her dönemde canlıların yaşamlarını sürdürmelerinde beslenme temel bir ihtiyaçtır. Yerleşik hayata geçişle hayatımızda var olan beslenme kaynağımız olan tarımsal faaliyetler hem üretim hem tüketim hem de coğrafyaya ve ürünün özelliğine göre farklılık göstermektedir. Tohumun saklanması ürünlerin yetiştirilmesine, hasadından sofraya kadar ulaşmasında kadın emeği çok fazladır (Candan ve Özalp Günel, 2013: 93). Kadınlar tarımda kendi tarlasında (hane içerisinde) ücretsiz çalışabildiği gibi diğer taraftan başka kişilerin tarlalarında ücretli olarak da istihdam edilebilmektedir (Sevinç ve Davran, 2022: 2064). Tarımsal istihdamda yer alan kadın işçinin sorumlulukları düzensiz ve yoğundur. Bir gün içerisinde işçiler farklı nitelikte, farklı sürelerde, farklı sayıda iş yapmaktadır (Korkmaz ve Uçar Tüfekçi, 2007: 46). Örneğin, kadınlar bitkisel üretim faaliyetlerinde genellikle %15,95 çapalama, %14,94 hasatta ve %13,92 oranında yabancı ot temizliğinde çalışmaktadır (Yiğit ve Kara, 2023: 5036). Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda kadınlar erkeklere göre daha uzun saatler çalışmaktadır. Yapılan araştırmalarda kadınların tarımda çalışma sürelerinin altı saatten fazla olduğu tespit edilmiştir (FAO, 2010; Alkan, 2019, akt: Yiğit ve Kara, 2023: 5036). 1990’lı yıllarda toplam istihdamın %42 ile en yüksek oranına sahip olan tarım sektörü, bugün %14,6’ya kadar gerilemiştir. Ancak hizmet sektöründen sonra kadınların en çok istihdam edildiği ikinci sektör konumundadır. Tarım

sektöründe istihdam edilen kadınların oranlarındaki düşüş aslında kırdan kente göçle birlikte farklı sektörlerde çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca kırsaldan göç eden çoğu kadın eğitim seviyelerinin düşüklüğü nedeniyle de farklı bir sektörde işgücüne katılmakta zorlanarak işgücünün dışına itilmiş ve bu durum kadınların genel istihdam oranlarında da düşüşe neden olmuştur. Hayvancılıkta ise ahır temizliği, süt sağımı, hayvanların beslenmesi, otlatılması ve hayvansal ürünlerin pazarda satılması gibi işleri genellikle kadınlar yapmaktadır. Tarımda olduğu gibi hayvancılıkta da çalışma saatleri uzundur. Kırsalda kadınların çoğu hayvancılığı atalardan gelen ve en iyi bildikleri iş olduğu için tercih ettiğini belirtmektedir. Ayrıca eğitim imkanlarına ulaşamama ve üstlendikleri aile içerisindeki ağır yüklerinin de bu işi seçmelerinin diğer nedenleri olduğu düşünülmektedir.

2.2.1.2. Sanayi

Sanayi devrimi öncesi kadınlar evde dokuma ya da tarım gibi atalarından gelen işlerde çalışırken, kapitalizmle birlikte uzmanlaşma ve iş bölümü ortaya çıkmış ve üretim biçiminde değişimler meydana gelmiştir. Bu şekilde çalışmanın tanımı değişmiştir. Kadına bırakılan ev içi sorumluluk herhangi bir kazanç sağlamayınca, kadınların gelir elde etmek adına dışarıda çalışmaya başlaması zorunlu hale gelmiştir. Kadınlar ev dışında sanayi ve hizmet sektörlerinde de çalışmaya başlamıştır. İstihdamın ilk yıllarında kadınlar daha fazla sanayi sektöründe düşük vasıflı işlerde istihdam edilirken, eğitim seviyelerinin artmasıyla ve hizmet sektörünün büyümesiyle kadınların çalışabilecekleri yeni meslek alanları ortaya çıkmıştır. Bu nedenle sanayi sektöründe kadın istihdam oranları da giderek azalmıştır. Sanayi sektörü; gıda, tekstil, otomotiv, elektronik, makine, kimya, metal, inşaat, ambalaj ve enerji çeşitli alanlara sahiptir. Sanayi sektöründe 1'inci çeyrek 2024 verilerinde mevsim etkisinden arındırılmış kadın istihdam sayısı 1 milyon 786 bin 'dir (TÜİK, 2024). Kadın işgücünün oldukça sınırlı olduğu imalat sanayisinde emek yoğun alanlarında daha çok kadınlar istihdam edilmektedir. Yine aynı sektörde yer alan tekstil, gıda, hazır giyim gibi emek yoğun sanayi dallarında kadınlar tercih edilmektedir. İmalat sanayinde kadınların %35,9'u hazır giyim imalatında, %27,5'i tekstil ürünleri imalatı, tasarımı ve perakende satışında ve %10,7'si gıda imalatında işleme ve paketlenme kısmı gibi cinsiyete dayalı işkollarında (Toksöz, 2012: 191) ve kimya sanayinde laboratuvar teknisyenliği gibi araştırma geliştirme alanlarında istihdam edilmektedir. Günlük yaşamı

içerisinde kadınların sorumluluklarının fazlalığı (ev içi ve çocuk bakımı gibi) ve yoğun mesai saatlerinin olması nedeniyle bu sektörde istihdamı kısıtlıdır. Yine katı çalışma kurallarının olması, erkeklerle iletişimde zorlanmaları, cinsiyet ayrımcılığının fazla olması ve işe girişlerde vaat edilenlerin tam anlamıyla gerçekleşmemesi de sanayi sektöründe kadınların çalışamamasının diğer nedenleri arasında yer almaktadır. Ayrıca orta ve küçük işletmelerde çalışan kadınların genel anlamda erkeklerle eşit haklara sahip olduğu ve erkeklerin kadınları kollayarak ağır iş yüklemedikleri, kurumsal firmalarda çalışan kadınların ise sadece karşı cinse karşı mağdur olmadığını aynı zamanda hemcinsleri tarafından da yükselmek amacıyla arkalarından konuşularak üst mevkilere bilgi sızdırmak suretiyle mağdur edildikleri bilinmektedir (Dumlu, 2022: 17).

2.2.1.1.Hizmet

Hizmet sektörü, dünyada toplam istihdamın en yüksek olduğu ve kadın istihdamının da en fazla olduğu “Hizmetlerin feminizasyonu” bir sektördür. Hizmet sektörü, sosyal beceri, duygusal emek, estetik emek gibi süreçlerin nasıl kesişim içinde olduğunu ve dönüşümünü anlama olanağı veren bir niteliktedir ve kadınlar genellikle “bakım, hizmet ve yardım” gibi rollerle ilişkilendirildiğinden doğrudan temas kurabilecekleri hizmet alanlarında yer almaktadır. Bu nedenle hizmet sektörü “kadınlara uygun alan” olarak kabul görmüştür (Özkaplan, 2015: 15) ve hizmet sektörünün büyümesi kadınların çalışabilecekleri yeni meslek alanlarını ortaya çıkarmıştır. Mevsim etkisinde arındırılmış hizmet sektöründe 2024’ün 1’inci çeyreğinde istihdam edilen kadın sayısı 6 milyon 892 binken bir önceki çeyrekte bu sayı 6 milyon 717 bindir (TÜİK, 2024). Hizmet sektöründe kadınlar doktor, avukat, öğretmen, büro personeli, satış elemanı gibi “güvenceli iyi işlerin” yanı sıra nitelik gerektirmeyen kat görevlisi, kasiyer, çaycı gibi geçici ve güvencesiz işlerde çalışabilmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi özellikle “bakım, hizmet ve yardım” gibi rollerle ilişkilendirildikleri için hizmet sektöründe sağlık, eğitim, finans ve sigorta gibi alanlarda kadınlar yoğun olarak çalışmaktadır. Ayrıca daha esnek çalışma saatleri ve yarı zamanlı iş olanaklarının olması ailevi sorumlulukları ve çocuk bakımı olan kadınlara hizmet sektörünü daha cazip hale getirmektedir. Hizmet sektöründe özelde kadınlar sıklıkla “cam tavan” yani terfi engeliyle karşı karşıya kalarak genellikle düşük ya da orta düzey pozisyonlarda çalışmaktadır. Kamuda istihdam edilen kadınlar içinse gerek çalışma saatleri açısından gerekse formel istihdam açısından kamunun

“uzmanlaşmayı” daha kolay hale getirdiği söylenebilir (Özkaplan, 2015: 16-20). Kadınların daha yoğun çalıştığı hizmet sektörü ve diğer sektörler açısından da devletin rolü oldukça önem taşımaktadır. Sektördeki ücret eşitsizliği ile mücadeleden tutun işyerinde bakım hizmetlerinin uygulanmasından sendikaları da içerisine alan hem arz hem talep boyutlu tam bir sosyal politika uygulanması gerekmektedir. Örneğin, sektörde ücret eşitsizliği ile mücadelede ücretlerin şeffaf bir şekilde raporlanmasının zorunlu hale getirilmesi, esnek çalışma modellerini de içerisinde barındırdığından yarı zamanlı çalışan kadınlara da terfi imkanının sunulması, özel sektörde yönetici pozisyonları için kadın kotaları uygulanması ve kadınların haklarını güvence altına alacak toplu iş sözleşmelerinin yapılması gibi istihdamı arttıracak geniş açıdan önlemler alınmalıdır.

2.2.2. A-tipik Çalışma

Dünya ekonomisindeki çok uluslu şirketlerin arasındaki rekabet yalnızca üretim teknolojilerinin değil, üretim yönetimi sistemlerinin de değişimini gerektirmiştir. “Sosyal esneklik” ve “fonksiyonel esneklik” gibi modern üretim uygulamaları diğer şirket ve işletmelere de öncülük etmiştir. Söz konusu esnek firma uygulamaları ise “çağrı üzerine çalışma, tele çalışma, evde çalışma, kısmi süreli çalışma” gibi A-tipik istihdam biçimlerini gündeme getirmiş, tipik iş ilişkilerinden farklı yeni çalışma türü meydana gelmiştir (Kutal, 2011: 41). Ayrıca birçok politika yapıcı a-tipik (esnek) çalışma biçimini yüksek işsizlik seviyesini çözebilecek için bir anahtar gibi görürken, sendikalar ve işletmeler istihdamı arttırıcı bir strateji olarak görmektedir (Kaya ve Doğan, 2016: 1070). A-tipik çalışma; düzenli, güvenceli alışılmış çalışma düzeni dışında kalan düzensiz, gelir güvencesi olmayan, kısmi süreli çalışmaları ifade etmektedir. İşin yapıldığı yer, haftalık çalışma ve sözleşme süresi ile tipik çalışmadan ayrılmaktadır. Başka bir ifade ile a-tipik çalışma tipik çalışma şekillerinin unsurlarının esnek ve standart dışı halidir (Karadeniz, 2011: 84). A-tipik çalışma şekilleri aynı zamanda çalışanların sağlıklarını da olumsuz etkilemektedir. Azalan iş güvencesi, işyerindeki tehlikeli ve stresli çalışma koşulları, düşük ücret bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlıklarını olumsuz etkilemekte (Benach ve Muntaner, 2007: 276). A-tipik çalışmanın dikkat çeken bir yönü ise belirli işgücü gruplarının özellikle de kadınların, gençlerin ve göçmenlerin bu tip çalışma biçimlerinde istihdam edilme olasılığının yüksekliğidir (Kılınç, 2021: 105).

2.2.1.3. Kısmi Süreli Çalışma

Sosyal, Ekonomik ve teknolojik gelişmeler, günümüzde tam gün bir işyerinde işverenin talimatlarıyla çalışmayı öngören klasik çalışma sistemini değiştirerek gerek öğrenci gerekse kadın işgücünün değerlendirilmesi amacıyla da yeni çalışma sistemleri zorunlu olarak gündeme gelmiştir. Özellikle kadınların gerek küçük işyerlerinde temizlik işlerinde çalışmayı, gerekse kalifiyeli işlerde ailesine daha fazla zaman ayırmak amacıyla çeşitli firmalarda kısa dönem çalışmayı tercih etmeleri, kısmi çalışma içindeki kadınların oranlarının artmasına neden olmuştur. İş Kanunun 13. Maddesine göre; “işçinin normal haftalık çalışma süresinin, tam süreli iş sözleşmesiyle çalışan emsal işçiye göre önemli ölçüde daha az belirlenmesi durumu” kısmi süreli çalışma olarak adlandırılmaktadır. Çalışanın çalışmakla yükümlü olduğu çalışma süresi taraflar arasında, günlük, haftalık veya aylık zaman dilimlerinde kaç saat ve hangi günler çalışacağı serbestçe belirlenmektedir. Ancak bu süreler belirlenirken kanunun 63. Maddesi de belirtilen en az 11 saatlik çalışma süresi dikkate alınmalıdır (Zeytinoğlu, 2004: 451- 460). TÜİK, Hane Halkı İşgücü Araştırması sonuçlarında 2021 yılında yarı zamanlı çalışanların istihdam içerisindeki oranı %9,9’dur. Yarı zamanlı çalışanların toplam oranı içerisinde erkeklerin oranı %7,0 ve kadınlar oranı ise %16,4 olarak verilmektedir (TÜİK İstatistiklerle Kadın, 2022). Bir sonraki yılın verilerinde ise yarı zamanlı çalışan kadınların oranı %16,1’ken erkeklerde bu oran bir önceki yıla göre düşüş göstererek %6,7 olmuştur (TÜİK, 2023). 2023 yılında ise yarı zamanlı çalışan erkek sayısı 7,3’e yükselirken kadınların yarı zamanlı çalışma oranı ise %16,1’de sabit kalmıştır (TÜİK, 2024 Cinsiyete Göre Yarı Zamanlı Çalışanların İstihdam İçerisindeki oranları).

2.2.1.4. Ev Eksenli Çalışma

Ülkemizde 1950 sonrası yaşanan kırdan kente göçle birlikte nüfus sayısındaki hızlı artış, barınma ve yoksulluk sorununu da beraberinde getirmiştir. Köyde, tarla da ve ev içerisinde görünmeyen emekleriyle yer alan kadınların artık geçimlik işlerde çalışmaları gerekmiştir (Sarı ve Yılmaz, 2022: 451). Ev eksenli çalışma; yasal güvence ve haktan mahrum bırakılan, kadınla özdeşleşen, (Ergüder, 2006: 88-89) küçük ölçekli işletmeciliğini, bağımsız çalışan zanaatkarlığını ve ücretli çalışmayı da içine alan (Topçuoğlu, 2005: 25-27) bir çalışma biçimidir. Kapitalizmin ortaya çıktığı ilk “merkantilist” dönem de ticaret erbabının evlere hammadde ya da ara madde dağıtıp,

evlerde oluşan ürünleri topladığı çalışma biçimidir. Ev eksenli çalışma Türkiye’de ve Dünyada oldukça yaygındır. Gelişmekte olan ülkelerde ihracata dayalı sanayileşme arttıkça, ev eksenli çalışmayı içeren fason üretim teknikleri de artış göstermektedir. Özellikle giyim, tekstil, halıcılık, deri, ayakkabı gibi emek yoğun tüketim mallarının üretiminde ev eksenli çalışma şekilleri tercih edilmektedir (Kaya ve Doğan, 2016: 1070). Literatürde daha çok “Ev Eksenli Çalışma” , 177 sayılı Evde Çalışma Sözleşmesi’ne göre “ev çalışması” ve 6098 sayılı Borçlar kanununda “ev hizmet sözleşmesi” kavramı, kadının ev içerisinde biçimlenen yaşamına ve emeğine doğrudan işaret ettiği için hem çalışmanın odağına hem de kadınların deneyimine uygun olan bir kavramdır (Topçuoğlu, 2012: 4). Kategorik olarak iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. Birincisi, kişinin kendi evinde pazarlamak adına bir şeyler üretmesiyken, ikincisi ise başkaları adına istenilen sürede ve biçimde ücret karşılığı üretim gerçekleştirmesidir. Esnek çalışma saatleri içerisinde sorumluluklarını bir arada yürütmesine olanak sağlaması nedeniyle kadınlar tarafından daha çok tercih edilmektedir. Ancak konu ile ilgili istatistiksel veriler oldukça sınırlıdır. “TÜİK” istatistiklerinde “kendi hesabına çalışan” kategorisi içerisinde yer almaktadır. Şirketler ev eksenli çalışanları maliyetleri düşürmek ve sigorta yapmaktan kaçınmak amacıyla çalıştırdığı ve personel olarak düşünmediğinden bilgilerini paylaşmamaktadır. Bu sektörde çalışan kadınlar formel bir işyerinde çalışmadıkları evlerinde ya da İnformal küçük tesislerde çalıştıkları için işçi kabul edilmemekte, sosyal güvenlik sisteminin dışında kalmakta ve iş hukukundan yararlanamamaktadır (İçli, 2011: 233). Son olarak ev eksenli çalışmanın sorunları; görünmezlik, örgütsüzlük ve yasal haklar dahil kamu politikalarının yetersizliğidir.

2.2.1.5. Çağrı Üzerine Çalışma

Çalışan sayısının değişen ihtiyaçlara göre uyarlanmasının bir yolu olarak, özellikle sanayileşmiş ülkelerde oldukça değişken ve öngörülemez çalışma saatlerini içeren çalışma zamanı düzenlemelerinin önemi günümüzde daha da artmıştır. Esnek çalışma biçimlerinden biri olan çağrı üzerine çalışma, yapılan iş sözleşmesi gereğince işveren tarafından işçinin çağrıldığında işyerine gelerek çalışmasıdır. Bu istihdam biçiminde çağırılmak çalışmanın ön koşulu olup, çağrılmadan çalışmayı olanaksız kılmaktadır. Özellikle lokanta, otel gibi hizmet sektörlerinde yoğunluğun arttığı örneğin, düğün, bayram, nişan, mezuniyet, sezon gibi dönemlerde başvurulacak geçici bir iş ilişkisidir (Koç,

2017: 84). Çıkan ihtiyacın durumuna göre tam veya kısmi süreli olabilmekte yani düzenli ve sürekli bir iş ilişkisinden bahsedilememektedir. İşverenler bu çalışma biçimini finansal risklere karşı uyum sağlamak, izin durumlarındaki (doğum, yıllık izin gibi) açıkları gidermek ve mevsimsel artışlarla başa çıkmak adına tercih ederken, işçiler ise sabit iş bulamam, aynı zamanda eğitimine devam etmek ve diğer iş ve sorumluluklarını aksatmadan çağrıldığı vakitlerde çalışmak suretiyle para ihtiyacını karşılamak amacıyla tercih etmektedir. Bu çalışma biçimi genellikle kadınlar ve gençler tarafından daha fazla tercih edilmektedir. Ancak ekonomik istikrarsızlık bu çalışma biçiminde önemli bir sorundur. 4857 sayılı “İş Kanunun” 14. Maddesinde “çağrı üzerine çalışma; yazılı sözleşme ile işçinin yapmayı üstlendiği işle ilgili olarak kendisine ihtiyaç duyulması halinde iş görme edimini yerine getireceğinin kararlaştırıldığı iş ilişkisi, çağrı üzerine çalışmaya dayalı kısmi süreli bir iş sözleşmesidir.” Şeklinde yer almaktadır. 14. Maddenin 2’nci fıkrasına göre de “bir zaman dilimi içerisinde işçinin ne kadar süreyle çalışacağı taraflar belirlemediği taktirde haftalık 20 saat çalıştırılmış sayılmaktadır”. İşçi çalışması için belirlenen bu süre içerisinde çalıştırılsın ya da çalıştırılmasın ücret almaya hak kazanır (Koç, 2017: 90). Çağrı üzerine çalışmanın şartları; yazılı olmalı, haftalık yirmi saatlik bir çalışma süresine sahip olmalı, işveren tarafından dört gün önceden çalışana haber verilmeli ve günlük çalışma süresi dört saat olmalıdır. Bu çalışma biçiminde tam süreli çalışanlar gibi yıllık izin hakkından yararlanabilmektedir. İş sözleşmesi kapsamında çağrı üzerine çalışan işçinin sigortası da $(\text{Gün sayısı} = \text{Ay içi çalışma saati} / 7,5)$ şeklinde hesaplanmaktadır.

3. BÖLÜM: GÖRÜNMEYEN EMEK BAĞLAMINDA KADINLARIN EV İÇİ EMEĞİ İLE İSTİHDAM ARASINDAKİ İLİŞKİ

3.1. Araştırmanın Konusu

Kadınların ev içi emekleri genellikle literatürde diğer aile fertleri tarafından görünmez olarak kabul edildiği şeklindedir. Yazılan makale ve yüksek lisans tezlerinde genellikle kadınların görünmeyen emeğini görünür kılmak amacıyla ücretlendirilmesi, toplumsal cinsiyet rolleri ve feminizm üzerinden konu ele alınmıştır. Bu sebeple yapılan araştırmalardan farklı olarak araştırmanın konusu ev içi emek olarak adlandırılan ev işi ve bakım sorumlulukların yani görünmeyen emeğin kadınların ücretli bir işte çalışmasına etkisi olarak seçilmiştir.

3.2. Araştırmanın Amacı

Yapılan literatür taraması ve istatistiklerde genellikle ev işi ve bakım kadınlar tarafından gerçekleştirildiği sonucuna varılmaktadır. Bu sebeple kadınların ev içi sorumluluklarının ücretli bir işte çalışmasına engel oluşturup oluşturmadığını araştırmak ve kadınların bu konudaki görüşlerini ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

3.3. Araştırma Soruları

Bu araştırmada katılımcılardan “bakım yükü ve aile içi sorumluluklara, istihdama, toplumsal cinsiyet rolleri ve emeğin cinsiyete dayalı algısına ve kadının görünmeyen emeğine ilişkin sorulara cevap aranmaktadır.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Kadınların görünmeyen ev içi emeklerinin istihdama olan etkisi incelenirken katılımcıların konu hakkındaki görüşlerini tespit etmek amacıyla Sakarya’da ikamet eden 20 kadın katılımcıyla veri toplama aracı olarak seçilen yarı yapılandırılmış mülakat formu aracılığıyla mülakat yapılmıştır. Desen olarak da katılımcı deneyimlerini daha iyi anlayabilmek adına fenomenoloji deseni seçilmiştir. Mülakat sorularını yanıtlayan kişiler K1, K2, K3... K20 şeklinde numaralandırılarak, bulguların analizinde ise tematik analiz tercih edilmiştir. Kodlama ve grafikler “Maxqda” istatistik programından yararlanılarak yapılmıştır.

3.4.1. Araştırmanın Deseni

Sosyal bilimlerde giderek yaygınlık kazanan nitel araştırma, merak edilen konunun keşfedilmesini sağlayan, olayları doğal ortamlarında bütüncül ve gerçekçi şekilde ele alan, görüşme ve dokümanlardan nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı bir araştırma yöntemidir. Bu yöntemde anlatı, kuram oluşturma, etnografya, vaka inceleme ve fenomenoloji toplamda beş farklı desenden yararlanılmaktadır (Yalçın, 2022: 213). Bu çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemine ait bir desen olan fenomenoloji kullanılmıştır. Fenomenoloji, fenomen kökünden gelen Yunanca 'da "görünüm" anlamında kullanılan bir kavramdır (Bal, 2013: 27). "Birey ve onun bilinçli deneyimleriyle başlayan ve daha önceden var olan kabuller, ön yargılar ve felsefi dogmalardan kaçınmaya çalışarak olayları (görünümleri) toplumsal aktörler tarafından doğrudan doğruya algılandığı şekliyle incelenmesi"(Wallace ve Wolf, 2004: 297) fenomenolojidir. Kısacası öğrenmiş olunan sanıları doğruluğunu sorgulamadan kabul etmemiz istenmektedir. Fenomenoloji bizim aslında bir turist bakış açısıyla sanki yabancı bir ülkeye gitmiş gibi orada bulunan her şeye yabancı olduğumuzdaki sorgulamamızı ve anlamaya çalışmamız gibi ele aldığımız olguya da bu şekilde bakmamızı istemektedir (Yalçın, 2022: 215). Fenomenoloji deseni ise, psikoloji ve felsefeden gelen araştırma tasarımıdır. Araştırmacı bir "fenomen" ile ilgili bireylerin yaşadığı ortak deneyimleri çözümlemeye çalışmaktadır. Az kişi deneyimleriyle yapılan bu çalışmada araştırmacı elde ettiği verilerle araştırmada ulaşmak istediği öze ulaşmaktadır (Creswell, 2014: 42). Kadınların görüşme sorularına vermiş oldukları cevaplardan yola çıkılarak görünmeyen ev içi emeğin yani ev işleri ve bakımın istihdam üzerinde bir etkisinin olup olmadığı kadınların deneyimlerinden yola çıkılarak ortaya koymak ve ortak bir sonuca ulaşmak amaçlandığı için bu desen tercih edilmiştir. Bu çalışmanın analiz birimi çalışan ve çalışmayan kadınlar, çalışılacak durum ise ev işi ve bakımın onların istihdamına etkisidir. Bulgular ise yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile elde edilen verilere dayanılarak oluşturulmuştur.

3.4.2. Araştırma Grubu

Bu araştırmada amaçlı örneklem kullanılmıştır. Amaçlı örneklem, araştırmanın belirli bir amaca yönelik belirli grup ve bireylerin seçilmesini ifade etmektedir. Bu çalışmada kadınların görünmeyen ev içi emeklerinin istihdam üzerindeki etkisi araştırılacağından

bu yöntem kadınların görüşlerini derinlemesine incelemeyi sağlayacaktır. Araştırmanın katılımcıları Sakarya ilinde ikamet eden istihdamda olan 10 ve istihdamda olmayan 10 toplam 20 kadın seçilmiştir. Uzmanların görüşlerine de başvurularak bu sayının yeterli olduğu kanısına varılmıştır. Görüşme yapılan kadınlar K1, K2, K3, K4, şeklinde etik kurallara uygun olarak kodlanmıştır. Görüşme esnasında sorulan demografik sorulardan bazıları Tablo 9’da gösterilmiştir.

Katılımcılar	Yaş	Çocuk Sayısı	Medeni Durum	Çalışma Durumu	Aile Tipi	Meslek
K1	50	0	Evli	Çalışmıyor	Çekirdek	Ev Hanımı
K2	41	3	Evli	Çalışmıyor	Geniş	Ev Hanımı
K3	45	2	Evli	Çalışıyor	Çekirdek	Serbest Çalışan
K4	48	3	Evli	Çalışıyor	Çekirdek	Serviste Muavin
K5	38	2	Evli	Çalışmıyor	Çekirdek	Ev hanımı
K6	61	2	Evli	Çalışmıyor	Çekirdek	Ev Hanımı
K7	56	2	Evli	Çalışıyor	Çekirdek	Terzi
K8	36	3	Evli	Çalışmıyor	Çekirdek	Ev hanımı
K9	49	2	Evli	Çalışıyor	Çekirdek	Satış Danışmanı
K10	46	2	Evli	Çalışıyor	Çekirdek	Dikiş Kursu Öğretmeni
K11	43	2	Evli	Çalışıyor	Çekirdek	Esnaf
K12	39	2	Evli	Çalışmıyor	Çekirdek	Ön Muhasebeci
K13	38	2	Evli	Çalışmıyor	Çekirdek	Yüksek İnşaat Mühendisi (Öğretmen)
K14	27	0	Evli	Çalışıyor	Çekirdek	Gıda Teknikeri
K15	45	2	Evli	Çalışıyor	Geniş	Terzi
K16	30	1	Evli	Çalışmıyor	Çekirdek	Muhasebeci
K17	35	2	Evli	Çalışmıyor	Geniş	Ev Hanımı
K18	36	2	Evli	Çalışmıyor	Çekirdek	Edebiyat Öğretmeni
K19	49	3	Evli	Çalışıyor	Çekirdek	Hediyelik Eşya Üreticisi
K20	48	3	Evli	Çalışıyor	Geniş	Halk Eğitimde Öğretmen

Tablo 9: Katılımcılara Yönelik Demografik Bilgiler

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Araştırmada katılımcıların hepsinin medeni durumu evlidir. Çocuk sayıları ise 0-3 arasındadır ve katılımcıların yaş aralıkları ise birbirinden farklı olup 27-61 yaş arasında değişmektedir. 6 ev hanımı ve farklı meslek gruplarından kişiler yer almaktadır. Ayrıca katılımcılar farklı sosyoekonomik arka planlardan gelmektedirler. 16 kişi çekirdek aileye sahipken, 4 kişi ise geniş aileye sahiptir.

3.4.3. Veri Toplama Aracı

Görüşme, “sosyal bilimlerle özdeşleşen bir veri toplama aracıdır. Amacı bilgi toplamak olan görüşme araştırmaya dahil edilen kişinin bir konu hakkında ya da durum hakkında duygu ve düşüncelerinin anlaşılması etkinliğidir. Kişilerin duygularının, düşüncelerinin, tutumlarının, tecrübelerinin ve şikayetlerinin anlaşılması için etkili bir tekniktir”(Dömbekçi ve Erişen, 2022: 143). Bu sebeple mevcut araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Konuyla ilgili alan taraması yapılmış ve yazından elde edilen verilerden de yararlanılarak demografik sorular ve aile içi sorumluluklar ve bakım yüküne ilişkin sorulardan 2’nci soru eklenerek yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Hazırlanan formla ilgili 3 akademisyenden uzman görüşü alınmıştır. Uzman görüşünden elde edilen veriler ışığında araştırmacı tarafından soruların açıklığı, yeterliliği ve anlaşılabilirliği gibi çeşitli açılardan görüşme formu yeniden incelenerek gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Ayrıca görüşme soruları ekte sunulmuştur. Katılımcılara görüşmenin konusu hakkında kısa bilgiler verildikten sonra araştırmacı tarafından görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme sesiz bir ortamda yüz yüze olarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların izni alınarak görüşmeler ses kaydına alınmıştır ve yaklaşık 20-25 dk. sürmüştür. Kaydedilen görüşmeler daha sonra yazıya dökülerek analizi yapılmıştır. Bu yolla kadınların görünmeyen ev içi emeklerinin istihdama olan etkisi ve kadınların bu konu hakkındaki görüşleri ayrıntılı olarak belirlenmeye çalışılmıştır.

3.4.4. Etik İlkeler

Bu araştırmaya katılan katılımcılara, araştırmaya katılmadan önce araştırmanın amaç ve faydaları konusunda bilgilendirilerek görüşme için onayları alınmıştır. Veri toplama sürecinde katılımcıların kimlikleri şeffaflık ilkesine uygun olması amacıyla gizli tutulmuştur. Katılımcıların yalnızca paylaştıkları bilgiler araştırmada kullanılmış ve üçüncü şahıslarla paylaşılmamıştır. Ayrıca bu araştırmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında tüm kurallara uyularak, etik kurul kararıyla araştırma gerçekleştirilmiştir.

3.4.5. Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenilirliği

Bu araştırmada çeşitli önlemler alınmıştır. Bu önlemler araştırmanın geçerliliğini ve güvenliğini tehdit eden faktörleri azaltmak için alınan önlemlerdir ve tablo 10’da belirtilmiştir.

Geçerlilik	Güvenilirlik
• Uzman görüşünün alınması • Katılımcıların teyidinin alınması • Veri toplama aracının açıklanması • Çalışma grubunun özelliklerinin açıklanması • Çalışma grubunun belirlenme şeklinin açıklanması • Veri toplama sürecinin açıklanması	• Kayıt cihazının kullanılması ve bu şekilde veri kaybının önlenmesi • Sonuç kısmında verilerin uygun şekilde tartışılması

Tablo 10: Araştırmanın Geçerlilik ve Güvenliği İçin Alınan Önlemler

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

3.4.6. Veri Analizi

Tematik analiz, verileri özetlemekten daha fazla verileri yorumlama ve anlamadır. Bu nedenle tematik analiz, yorumları kullanarak keşfetmeyi amaçlayan bir çalışma için uygun bir yöntemdir. Temalar için geliştirilen kodlar, analiz için ham verilere uygulanır ya da verilerle ilişkilendirilir. Bu da veri kümesindeki temaların sıklıklarının karşılaştırılmasına, grafik olarak görüntülenebilmesine ve araştırmacının kavramlar arasındaki ilişkileri önceden belirleyerek bunları çoğaltılmış verilerle kıyaslamasına olanak tanımaktadır. Kısaca tematik analiz, “nitel verilerdeki kalıpları veya temaları tanımlama sürecidir”(Çarıkçı, vd., 2024: 128-129). Bu araştırmada genel olarak kadınların görüşme formundaki sorularından elde edilen verilerin analizi yapılarak verileri yorumlamak, anlamak ve ilişkilendirmek amacıyla tematik analiz tercih edilmiştir. Bu analiz sonucu elde edilen temalar aşağıdaki tablo 11’de gösterilmiştir.

3.5. Araştırmanın Bulguları

Temalar altında kadınların açık uçlu sorulara verdiği cevaplar tabloda kodlarla birlikte belirtilmiştir.

Temalar
• Bakım Yüğü ve Aile İçi Sorumluluklara İlişkin Sorular • İstihdama İlişkin Sorular • Toplumsal Cinsiyet Roller ve Emeğin Cinsiyete Dayalı Algısına Yönelik Sorular • Kadının Görünmeyen Emeğine İlişkin Sorular

Tablo 11: Konuya İlişkin oluşturulan Temalar

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

3.5.1. Demografik Özellikler

Katılımcıların eğitim durumu, hane içi ortalama aylık gelirleri gibi demografik özelliklerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

3.5.1.1. Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Katılımcı Sayısı	Yüzdesi (%)
İlk Okul Mezunu	8	40
Orta Okul Mezunu	1	5
Lise Mezunu	5	25
Ön Lisans Mezunu	3	15
Lisans Mezunu	2	10
Yüksek Lisans Mezunu	1	5
Toplam	20	100

Tablo 12: Katılımcıların Eğitim Durumu

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Çalışmada ulaşılan 20 kadın katılımcıdan 8'i ilkokul, 1'i ortaokul, 5'i lise, 3'ü ön lisans, 2'si lisans ve 1'i yüksek lisans mezunudur. Çalışma durumu açısından değerlendirilme yapıldığında ise 10 katılımcı çalışma hayatındadır. Katılımcılardan 8'inin çalıştığı işyerinin niteliği özel sektörken, 2 katılımcının işyerinin niteliği ise kamudur. Büyük oranla katılımcılar ücretli /maaşlı çalışırken yalnızca 1 katılımcı kendi dükkanında eşiyile birlikte çalışmakta ve 3 katılımcıda kendi hesabına evden çalışmaktadır.

3.5.1.2. Hane İçi Ortalama Aylık Gelir Düzeyleri

Katılımcılar Ortalama Hane İçi Gelir	K 1	K 2	K 3	K 4	K 5	K 6	K 7	K 8	K 9	K 10	K 11	K 12	K 13	K 14	K 15	K 16	K 17	K 18	K 19	K 20
Asgari ücret – 20 bin		*				*						*								
20 bin – 30 bin			*				*	*												
30 bin – 40 bin	*				*						*									
40 bin- 50 bin				*													*			
50 bin ve üstü									*	*			*	*	*	*		*	*	*

Tablo 13: Katılımcıların Hane İçi Ortalama Aylık Gelirleri

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Katılımcıların hane içi ortalama aylık gelirleri tablo ‘da gösterilmiştir. Tablo 13’e göre katılımcıların 10’u yüksek gelir grubuna dahilken 3 katılımcının düşük gelir grubunda ve 7 katılımcının ise orta gelir grubunda olduğu görülmektedir.

3.5.2. Bakım Yüğü ve Aile İçi Sorumluluklar

Bu başlık altında katılımcıların bakım sorumluluklarına, ailevi sorumluluklara ayırdıkları zamana yer verilecektir.

3.5.2.1. Bakım Sorumluluğı

Katılımcılar Kodlar	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K 10	K 11	K 12	K 13	K 14	K 15	K 16	K 17	K 18	K 19	K 20
Var	*	*	*	*	*		*				*	*	*		*	*	*			*
Yok						*		*	*	*				*				*	*	

Tablo 14: Katılımcıların Üstlenmiş Oldukları Aile İçi Bakım Sorumluluğı

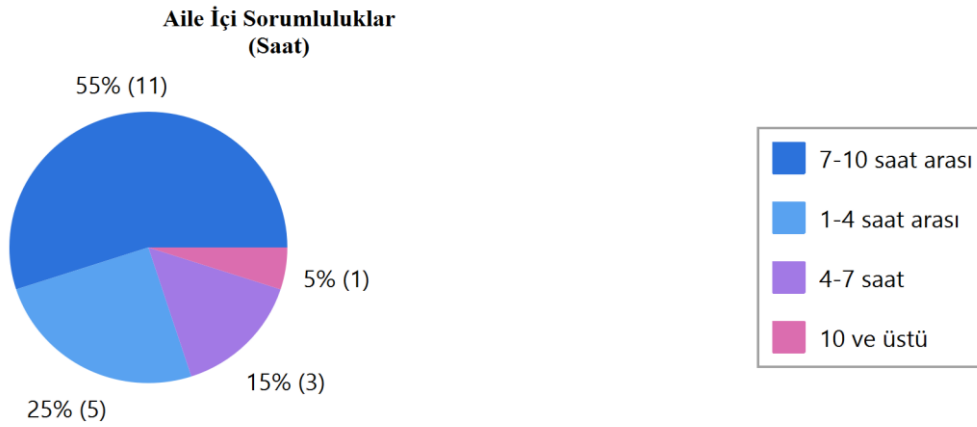
Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Tablo 14 incelendiğinde, katılımcıların %65'inin ailede bakımını üstlendiği bir kişi varken, %35'inde ise bakımını üstlenmiş olduğu kişi bulunmamaktadır. Katılımcılardan bakım veren 13 kişinin 9'u (kayınpeder, kayınvalide, anne vb.) bir büyüğüne bakım verirken, 4 katılımcı ise kendi çocuklarına (2 yaş ve altı) bakım vermektedir. Bir büyüğüne bakım veren katılımcılar genellikle gün içerisinde yanlarında olmadığı için 2-3 saat gibi bir süre bakım verirken yanında olanlar ise tüm gün bakım verilen kişiyle ilgilenmektedir. Kayınpederine yanında bakım sağlayan K17'i şu şekilde söylemiştir; "Kayınpederime bakım veriyorum. Kendisi Alzheimer hastası olduğu için acıktığını bile bilmiyor bu yüzden tüm gün boyunca onunla ilgileniyorum. Kayınvalidem de yaşlı olduğu için o yüzden bütün bakım sorumluluğu bana ait." Küçük çocuğuna bakım veren K16 ise "2 yaşında çocuğum olduğu için onun bakım sorumluluğu, yemeği, temizliğiyle tamamen ben ilgileniyorum. Tüm günümü alıyor" şeklinde bakım sorumluluğunu açıklamıştır.

TÜİK, "(2014-2015) zaman kullanım araştırmasında da ," çalışma durumları göz önüne alınarak hane halkı ve aile bakımına ayrılan zaman incelendiğinde, çalışan kişilerin 1:34 dk. zaman ayırırken çalışmayan kişilerin ise 3:47 dk. bakıma zaman ayırdığı ortaya çıkmıştır. Cinsiyet ve çalışma durumuna göre incelendiğinde ise kadınların günde ortalama 3:31 dk. bakıma zaman ayırırken, erkeklerin ise bakıma 0:46 dk. ayırdıkları görülmüştür. Benzer şekilde Özateş Gelmez'in (2017: 92) yapmış olduğu araştırmada evde bakım uygulamasından yararlanarak evde bakım veren kadınlar ve erkeklerin arasında ciddi bir zaman kullanım farkı ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu araştırmada bakım yükünün kadınların ücretli bir işte çalışmasını ve kendilerine zaman ayırmasını engellediği ve evde bakım uygulamasının ücretli istihdamı ve kişisel zamanı engellemeyecek şekilde yeniden düzenlenmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Ülkemizde bakım sorumluluğunun kadınlar tarafından sağlanması görüldüğü gibi kadın istihdamı etkileyen en önemli sosyo-kültürel faktörlerden birisidir. Ülke ekonomisi açısından ise ücretsiz olarak evde bakım sağlanması devletin sosyal hizmetlere ayıracığı bütçeyi azaltarak bu alandaki yükünü hafifletmektedir. Aran ve Aktakke (2015: 33), yayınlamış olduğu "Türkiye'de Kadınların Ücretsiz Bakım Faaliyetlerinin Ekonomik Değerinin Belirlenmesi ve Kadınlar Üzerindeki Bakım Yükünün Azaltılmasına Yönelik Politika Seçenekleri" adlı makalede belirli metodolojiler kullanılarak yaptıkları hesaplamada brüt olarak bakıma ayrılan zamanın ekonomik değerinin 2011 yılında

GSYH'nın yaklaşık %1,37'siyle %3,34'ü arasında olduğu bulunmuştur. Bu veriler yalnızca doğrudan bakım üzerinden hesaplanmış, diğer ev işlerinin bir parçası olan dolaylı bakım faaliyetleri eklenmemiştir. Dahil edilecek olursa tahminler daha da fazla çıkacaktır. Dolayısıyla evde kadınlar tarafından ücretsiz olarak gerçekleştirilmeseydi Aran ve Aktakke'nin bulunduğu orana göre devletin bakım konusunda o yıl yaklaşık olarak 19,18 milyar TL gibi büyük bir rakamı bütçeden karşılaması gerekecekti. Kadınların bakım için harcamış oldukları emekleri çoğunlukla toplum ve aile üyeleri tarafından görünmemektedir. Ancak bakıma ayrılan zamanın ekonomik olarak yaklaşık değerinin tahmin edilmesine yönelik yapılan çalışmalar ile emeğin değerinin bilinmesine ve görülmesine katkı sağlayacağı umulmaktadır.

3.5.2.2. Ailevi Sorumluluklara Ayrılan Zaman

Grafik 5: Ailevi Sorumlulukları Adına Gün İçinde Ayrılan Ortalama Dakika veya Saat Cinsinden Süre

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

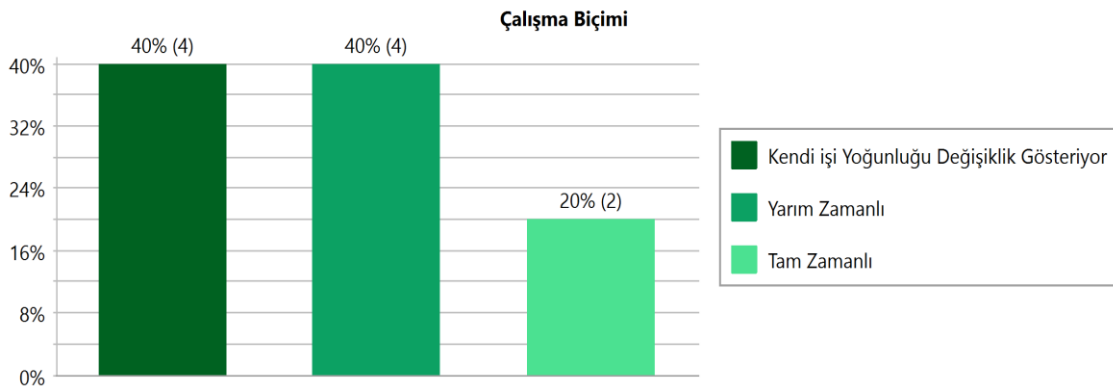
Katılımcıların %55'i gün içinde ailevi sorumluluklarına yaklaşık 7-10 saat arası bir zaman harcarken, %25'i ise yaklaşık 1-4 saatini ailevi sorumluluklarına harcadığını belirtmiştir. Diğer %15'lik dilimde ise katılımcılar yaklaşık 4-7 saat aralığında ailevi sorumluluklarına vakit harcarken, %5'i ise 10 saat ve üzeri aile içi sorumluluklarına zaman harcamaktadır. Katılımcılar çoğunlukla kahvaltı hazırlamak, yemek pişirmek, sofrayı kurup kaldırmak, bulaşık yıkamak, evi süpürmek, toz almak, lavabo ve banyoları yıkamak, çamaşır yıkamak, ütü, bakım vermek gibi işlerle kendilerinin ilgilendiğini belirtirken eşlerinin ise genellikle taksit ve faturaların ödenmesiyle ilgilendiğini ifade etmiştir. Ev içi emek olarak adlandırılan yemek, bulaşık, ütü gibi bu işler genellikle kadın

işi olarak görülmektedir ve bu çalışmada da çoğunlukla kadınlar tarafından yapıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Erkekler genellikle vakit bulurlarsa sofranın kaldırılması, bulaşıkların makineye dizilmesi ve çocuk bakımı ile ilgili eşlerine yardımcı olmaktadır. Kadınların almış olduğu ev işi ve bakım sorumluluğu erkeklere göre oldukça fazladır. Konuyla ilgili Başak, Kınır ve Yaşar'ın (2013: 44) yapmış olduğu araştırmada da “evdeki dolap ve çekmece düzenin sağlanmasını, çamaşır yıkamayı, basit dikiş işlerini, lavabo ve banyo temizliğini, toz almayı” çoğunlukla kadınların yaptığını ve ev içine yönelik işler olarak adlandırılan bu işlerin geleneksel olarak kadın işi olarak görüldüğü ve uzun süreler harcandığı bulgusuna ulaşılmıştır. Özateş Gelmez'in 2017 yılında yayınlanan “Bir Sosyal Politika Uygulamasının Yaratdığı Eşitsizlikler: Kadın emeği ve Zaman Kullanımı” adlı makalesinde bulunan araştırmada da, kadınların bir günde ortalama toplam 17:11 dk. ücretsiz çalışmaya zaman ayırdıkları, bunun 5:59 dakikasını yemek, temizlik gibi ev işlerine, 1:51 dakikasını sofranın kurulup kaldırılması gibi aile fertlerinin beslenme ihtiyacının karşılanmasına yönelik işlere ve araştırmaya katılan kadınların aile fertlerinde ağır engelli bireylerin bakımı ile engelli olmayan çocuk ve yetişkin bakımına 11:12 dk. gibi uzun zamanlar ayrıldığı bulgusuna ulaşılmıştır.

3.5.3. İstihdam

Bu başlık altında katılımcıların; günlük çalışma sürelerine, çalışma deneyimlerine, çalışmanın aile içi sorumluluklarına etkisine ve çalışmama nedenlerine yer verilecektir.

3.5.3.1. Günlük Çalışma Süresi

Grafik 6: Katılımcıların Günlük Çalışma Süreleri ve İş Yoğunluğu

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Çalışan 10 katılımcının 4'ü yarı zamanlı çok yoğun bir işte çalışmadığını ifade ederken, diğer 2 katılımcı ise tam zamanlı yoğun bir işte çalıştığını söylemiştir. Kalan 4 katılımcı ise kendi işi olması sebebiyle iş yoğunluğunun değişiklik gösterdiğini belirtmiştir. Yoğun ve tam zamanlı çalışan kişilerin çalışmaya ayırdıkları süre ortalama 10 saat iken yarı zamanlı çalışan ve yoğunluğu az olan katılımcılar ise çalışmaya ortalama 4 saat ayırdıklarını belirtmiştir. Evden kendi hesabına çalışan K17 ise soruya “Evden sipariş üzerine çalıştığım için sürekli telefonda sipariş alıyorum ve bu benim 8-9 saatimi alıyor ve ben reklam vererek çalışıyorum reklam verdiğim sürece yoğunluğum devam ediyor bu sebeple yoğunluğum aynı olmuyor” şeklinde cevap vermiştir.

TÜİK, İstatistiklerle Kadın “Hanehalkı İşgücü Araştırması” sonuçlarına göre 2019 yılında istihdamda olan kadınların %17,4'ü, 2020 yılında %19,5'i, 2021 yılında %16,4'ü, 2022 yılında %16,1'i benzer şekilde yarı zamanlı olarak çalışmaktadır. Ülkemizde pandemiyle birlikte yarı zamanlı çalışma oranları yükselmiş çünkü pandemi işgücünde esneklik talebini arttırmıştır. Özellikle kadınların işgücüne katılımında daha fazla yarı zamanlı çalışmayı tercih etmesine yol açmıştır. Verilen oranlarda yıllar içerisinde kadınların yarı zamanlı işlerde çalışma eğilimleri biraz düşmüş olsa da erkeklere kıyasla oldukça yüksektir. Bu durumda ailevi sorumlulukların ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi de büyüktür. Bursal ve Şentürk (2024: 136-137) “Evli Kadınların Yarı Zamanlı ve Tam Zamanlı Çalışma Şekillerinin Belirleyicileri: Mikro Ekonometrik Bir Analiz” adlı çalışmada evli kadınların yarı zamanlı çalışma oranının diğerlerine göre daha yüksek olduğu ve bunun bir tercih olabileceği gibi ev işleri ve çocuk bakımına daha çok zaman ayırabilmek adına bir zorunluluktan da kaynaklanabileceğini belirtmiştir. İş-aile çatışması özellikle evli kadınların istihdamdan ayrılmasındaki en önemli faktörlerden biri olduğundan bu sorunu çözmek adına kadınların daha fazla yarı zamanlı işleri tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

3.5.3.2. Çalışma Deneyimi

Katılımcılar	Hiç çalışma deneyimi yok	1-5 yıl	5-10 yıl	10 yıl ve üstü
K1	*			
K2		*		
K3				*
K4		*		
K5		*		
K6	*			
K7				*
K8			*	
K9				*
K10			*	
K11				*
K12			*	
K13			*	
K14			*	
K15				*
K16		*		
K17	*			
K18	*			
K19			*	
K20				*

Tablo 15: Katılımcıların Çalışma Deneyimini Gösteren Zaman Tablosu

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Katılımcılar genellikle tekstil, hizmet giyim, otomotiv yan sanayi, eğitim, gıda, üretim sektörlerinde istihdamda bulunmuşlardır. 10 yıl ve üstü çalışma hayatında olan K3 çalıştığı sektörleri şu şekilde açıklamıştır “İlk okuldan çıktım kuaförde çalışma hayatına başladım. Çocuklarım küçükken ara vermiştim fakat şu an çalışmaya devam ediyorum. Önceden tekstil sektöründe satış temsilcisi olarak daha sonra da Yazaki ve Federal elektrik gibi ağır sanayi sektöründe çalıştım. Kısa süreli olarak tatlı firmasında ürün pazarlamacılığı yaptım. Şu anda paket başı ücretle kargo dağıtımı yapıyorum ve eşim kaynakçı yardıma ihtiyacı olduğunda ona yardıma gidiyorum.” K10 ise, “Çok farklı sektörlerde çalıştım. Çok uzun bir çalışma hayatım olmadı en uzun 2 sene fırında çalıştım fırında tezgahtarlık yaptım. Ondan önce 3-5 ay aperiatif dükkanında çalıştım. Ondan önce ise terzilik yaptım. İlk terzilikle başladım zaten sonra bu ara da iki tane çocuk büyüttüm komşumun çocuklarına baktım. 2 yıl sonra tekstil atölyelerinde çalıştım 2 yıl birinde, 1,5 yıl birinde ve 6 ayda diğer tekstil atölyesinde çalıştım. En son olarak da halk

eğitimde hocalık yapıyorum” şeklinde çalıştığı yerleri ve sektörleri açıklamıştır. Yapılan literatür taramasında da bu çalışmanın bulgularıyla benzer olarak kadınların çalışmış olduğu sektörlerin genellikle hizmet, giyim/tekstil ve eğitim olduğu görülmüştür. Örneğin, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün hazırlamış olduğu “Türkiye’de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerinin Analizi” başlığı altında 2014 yılında istihdamın mesleklere göre dağılımı ele alınmış ve sonuçta sektörel dağılımıyla paralel olarak 2012 yılında tarım, hayvancılık gibi işlerde çalışan kadınların oranı %28,7, nitelik gerektirmeyen işlerde çalışan kadınların oranı %20’ ve hizmet ve satış elemanlığı gibi işlerde çalışan kadınların oranı ise %11,9 olduğu ve yukarıda sayılan meslek gruplarında kadınların %60,6’sının istihdam edildiği sonucuna ulaşmıştır. Aynı şekilde 2022 yılında da Aile ve Sosyal Hizmet Bakanlığının “Türkiye’de Kadın” başlığı altında 2020 yılında hizmet sektöründe %60,4, tarımda %22,8 ve sanayi- inşaat sektöründe ise %16,8 oranında kadın istihdam edilirken, 2022 yılında ise hizmet sektöründe %61,5, tarımda %20,5 ve sanayi-inşaat sektöründe ise %18 oranında kadın istihdam edilmiştir (KGSB ve EP, 2024-2028: 106).

3.5.3.3. Çalışmanın Aile İçi Sorumluluklara Etkisi

Kadın ve erkekte toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bazı beklentiler bulunmaktadır. Örneğin toplumsal cinsiyet algısının ortaya çıkarmış olduğu “ev kadınlığı, annelik, eş” gibi roller öncelikli hale gelirken “çalışan kadın” rolü ikinci planda kalmaktadır. Bunun sonucunda çalışan kadınlar, cinsiyet rollerine ilişkin sorumluluklarıyla iş yaşamı sorumlulukları arasında ciddi çatışmalara neden olmaktadır. Literatürde bu “İş- Aile” çatışması olarak adlandırılmakta ve kadınların aile ilişkilerini ciddi anlamda etkileyerek önüne büyük engeller çıkmasına neden olmaktadır (Kıroğlu Bayat, 2017: 105). Bu iki sorumluluğu arasında denge kurmakta zorlanan kadınlar genellikle emek piyasasından uzaklaşmaktadır. Burada kısmi süreli işler gelir sağlama ve kadınların emek piyasasından tamamen uzaklaşmasını engelleyici ve sorumlulukları dengeleyici işler olarak görülmektedir. Ancak bu işler daha çok güvencesiz ve nitelik gerektirmeyen işler olmaktadır. Bu araştırmada kadınlara sorulan aile içi sorumluluklarının çalışmaya bir engel oluşturup oluşturmadığı sorusuna yarı zamanlı işlerde çalışan katılımcıların çoğu bir engel oluşturmadığını belirtirken, tam zamanlı işlerde çalışan katılımcılar ise kendilerine ayırdıkları vakitten ödün vererek aile içi sorumluluklarını yerine

getirebildiklerini söylemiştir. Konuyla ilgili K14 şunları söylemiştir; “Aile içi sorumluluklara engel olmuyor fakat kendime olan sorumluluklarımdan ertelediğim çok oluyor çünkü zaman yetmiyor. Aile ve ev içi rutininin dışına çıktığımda düzen bozuluyor.” Evden çalışanlar ise ev ve işyeri ayrımı olmamasının avantajlarının olmasının yanı sıra sürekli evde olduğu için bir işi bırakıp diğer işe devam ettikleri için bir boşluklarının olmadığı gibi dezavantajlarının olduğunu da belirtmiştir. Örneğin konuyla ilgili evden çalışan K19 ise; “Olmuyor ama insan baya parçalanıyor. Bir kadın özellikle ev hanımı gibi ev işlerini yapıp aynı zamanda evden çalışıyorsa bu zor bir süreç oluyor. Ev ve işyeri ayrı olmadığı için ya bu işi yapacaksın ya da bu işi sürekli bir çalışma halindesin” şeklinde çalışmanın aile içi sorumluluklarına etkisinden bahsetmiştir. Nurengin ve Kavas (2023: 62), iş-aile çatışması, eş desteği ve iş doyumu arasındaki ilişkiyi konu alan “Farklı sektörlerde Çalışan Kadınların İş Doyumunda İş- Aile Çatışmasının ve Eş Desteğinin Rolü” adlı makalede yer alan araştırmasında çalışılan sektöre göre çatışma düzeyinin farklı olduğunu, özel sektörde çalışan kadınların kamu sektöründe çalışan kadınlara oranla daha fazla iş-aile çatışması yaşadığını ve hem iş yaşamı sorumluluklarını hemde aile içi sorumluluklarını birincil sorumluluk olarak görmesi nedeniyle kadınlar “iş-aile” çatışmasını daha fazla yaşadığı sonucuna ulaşmışlardır.

3.5.3.4. Çalışmama Nedenleri

Çalışmama Nedenleri	Katılımcı Sayısı	Yüzde
Eşin Durumu İyi Olması Sebebiyle Çalışmıyor	1	10,00
Diğer	1	10,00
Kendi İsteğiyle Çalışmıyor	1	10,00
Bakım Nedeniyle Çalışmıyor	2	20,00
Eşi Çalışmasını İstemiyor	2	20,00
Ev İş ve Bakım Nedeniyle Çalışmıyor	3	30,00
TOPLAM	10	100,00

Tablo 16: Katılımcıların Çalışmama Nedenleri

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

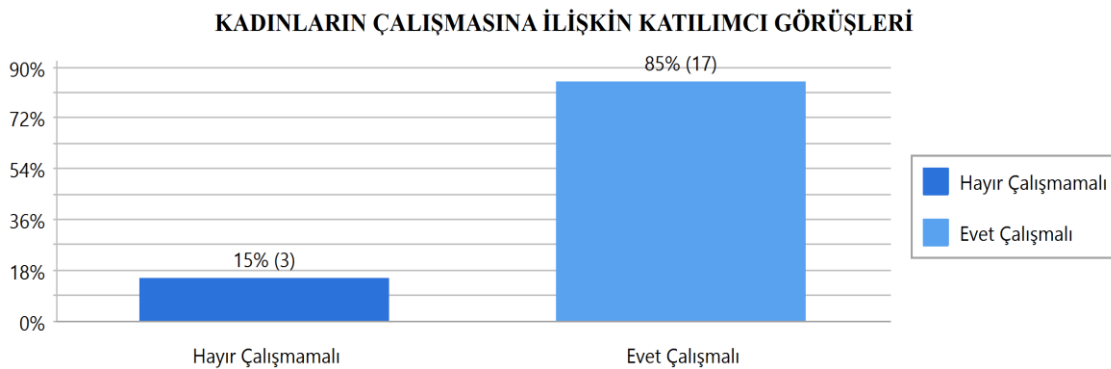
Katılımcılara çalışmama nedenleri sorulmuş ve en fazla %30 oranında hem ev işi hem de bakım nedeniyle çalışmadığını ifade ederken, %20’si ise bakım vermesi nedeniyle, %10’u kendi isteğiyle diğer %10’u ise eşinin durumunun iyi olması nedeniyle ve diğeri

seçen %10'u ise düşük eğitim seviyesi nedeniyle uygun bir iş bulmakta zorlanmakta ve çalışmamaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle erkekler evin geçiminden sorumlu kişi kadınlar ise ev işleri ve bakımdan sorumlu olarak görüldüğünden kadının çalışması bir zorunluluk olarak görülmemektedir. Bu sebeple kadınların öncelikleri de ev işi ve bakım olmaktadır. Konuyla ilgili Korkmaz'ın (2016: 312) yapmış olduğu araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Katılımcıların iş aramama nedenlerinden %39,1 oranla ev işleriyle meşgul olma en yüksek orana sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca %4,1'i çocuk bakımı nedeniyle ve %7,1'inin de eğitimine devam etmesi nedeniyle iş aramadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Palaz'ın (2015: 447- 448) yapmış olduğu başka bir araştırmada da benzer şekilde kadınların çalışmama kararlarının temel belirleyicileri; aile, yaş, gelir, eğitim, bakmakla yükümlü olunan çocuk, medeni durum, sosyal ve geleneksel normlardır. Ancak araştırmaya katılan kadınların çoğu çocuk bakımı ve ev işleri gibi sorumluluklarından dolayı ücretli bir işte çalışmadıklarını belirtmiştir. Dolayısıyla ülkemizde kadınların ev işleriyle meşgulliyetlerinin azaltılması ve bakım yüklerinin hafifletilmesi sonucundan istihdamlarının artacağı düşünülmektedir.

3.5.4. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Emegın Cinsiyete Dayalı Algısı

Bu başlık altında kadınların çalışması hakkındaki görüşlere, katılımcıların ev işi ve bakım konusunda yardım alma durumlarına, ev içerisinde kadın ve erkeğin görevlerine ve işe girişlerde kadın ve erkek arasında bir ayrım yaşanıp yaşanmadığına dair katılımcı görüşlerine yer verilecektir.

3.5.4.1. Kadınların Çalışması Hakkındaki Görüşler

Grafik 7: Kadınların Çalışmasına İlişkin Farklı Katılımcı Görüşleri

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Katılımcıların %85'i çalışmayı ekonomik özgürlük olarak görmekte ve kadının çalışması gerektiğini düşünmektedir. Örneğin, (K2)“Tabi ki çalışmalı. Hem eve katkı konusunda olsun sonra özgürlük açısından olsun eşinin eline bakmayacaksın, para verecek mi vermeyecek mi diye düşüncen olmayacak. En azından eşine bana para ver demektense kendi çalıştığını kendine ve çocuklarına harcayabilmek çok güzel.” derken, bazı katılımcılar ise kadınların çalışması hakkında farklı olarak bir kadının maddi gücü elveriyorsa çalışmaması gerektiği söylenmiştir. (K10) “Eğer okumamış ve eşi zenginse maddi sıkıntısı yoksa bence çalışmamalı çünkü iş yıpratıyor. Okuduysa ayrı eğer ben bir şey okuduysam mesela çok emek harcayıp da bir mesleğim varsa evet çalışmalıyım. Ama öbür türlü zoraki bir işte çalışsa benim gibi farklı farklı işlerde çalışıyorsa bence çalışmamalı oturup çocuklarıyla ilgilenmeli, onların eğitimiyle ilgilenmeli, eviyle ilgilenmeli daha çok mutlu eder ama mesleği varsa kesinlikle çalışması taraftarıyım.” demiştir. Cinsiyete dayalı iş bölümü sonucunda çalışan kadınlar ev içi sorumluluklarını da taşımaya devam ettiği için ağır bir iş yükü ile karşı karşıya kalmakta ve genellikle maddi bir zorunluluk olmadığı sürece çalışmayı tercih etmemektedir (İlkkaracan, 1998: 2). Ancak kadınların çoğu ekonomik bağımsızlık istemektedir. Kadınlar toplum içerisinde eşine ve ailesine bağlı olmaksızın alışveriş yapmak ve bir şey yaparken özgürce karar verebilmek adına ücretli bir işte çalışmaları gerekmektedir. Çünkü kadınlar, ücretli bir işte çalıştığında ekonomik özgürlüğü elde etmenin yanı sıra özgüvenini de geliştirerek aile ve toplum içerisindeki konumunu da güçlendirmektedir. Bu sebeple özellikle son yıllarda ekonomik özgürlüklerini kazanmaları adına kız çocukları anneleri tarafından daha fazla okumaya teşvik edilmektedir. Çünkü kadınların sosyal statüsü ile eğitim düzeyi arasında pozitif bir bağlantı bulunmaktadır (Kaya, 2009: 34). Başlangıçta maddi zorunluluk nedeniyle istihdama katılan kadınlar, eğitim düzeyini arttırıp meslek sahibi olduktan sonra kendi mesleğini yapabilmenin mutluluğunu yaşayarak statü kazanma amacıyla çalışmayı daha çok istemekte ve artık çalışmaya zorunluluk olmaktan çok başka anlamlar yüklenmektedir.

3.5.4.2. Ev İşi veya Bakım Konusunda Yardım Alma Durumu

Katılımcılar	Yardım Alıyor	Yardım Almıyor
K1		*
K2		*
K3	*	
K4		*
K5		*
K6		*
K7		*
K8	*	
K9	*	
K10		*
K11		*
K12		*
K13		*
K14		*
K15		*
K16		*
K17	*	
K18	*	
K19		*
K20	*	

Tablo 17: Katılımcıların Ev işi ve Bakım konusunda Yardım Alma Tercihleri

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

20 katılımcının 14'ü ev işleri ve bakım konusunda herhangi bir yardım almadığını 6'sı ise çok sık olmasa da belirli aralıklarla yardım aldıklarını belirtmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan yola çıkarak çoğu katılımcı ev işleri konusunda yardım almayı kendisinden kaynaklanan bir eksiklik, yetememe olarak algılamakta ve yardımcı çağırmak ancak çok mecbur kaldıklarında başvurdukları bir seçim olmaktadır. Her ne kadar katılımcıların hane içi ortalama aylık gelir düzeyleri ortalamanın üstünde olsa da ben her şeye yetebilirim duygusuyla ve toplumsal kabullerle bütün sorumlulukları üstlenerek eşlerine ve topluma kendilerini ispatlama çabasına girmektedirler. Çünkü geleneksel bir toplum yapısında başta çocuk bakımı ve ev işleri olmak üzere birçok görev kadın işi olarak tanımlanmaktadır. Kadınların çalışma yaşamına katılımı ancak bu sorumlulukları aksatmadığı zaman takdir edilmekte ve kabul görmektedir (Kaya, 2009: 72). Bu nedenle kadınlar her ne kadar zorlansalar da yardım almaktan kaçınmakta ve kendinden fedakârlık etmektedir.

3.5.4.3. Ev İçerisinde Kadın ve Erkeğin Görevlerine İlişkin Görüşler

Grafik 8: Kadın ve Erkeğin Ev İçi Sorumluluklarına İlişkin Katılımcı Görüşleri

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Katılımcılar genellikle ev işlerini kadın işi olarak görmekte ve eşlerinin görevinin olmasından ziyade eşinden yardımcı olmasını beklemektedir. Yardım konusunda da genellikle ücretli bir işte çalışmayan ev hanımı olan katılımcılar eşlerinin getir götür işleri gibi daha basit ve yüzeysel işlerde yardım etmesini beklerken, görev olarak tamirat ve tadilat gibi ağır işleri yapmasını beklemektedir. Çalışan K10 ise, “Ortak işi yapabilmeleri lazım bence. Çünkü aynı evi paylaşıyoruz, aynı yemeği yiyoruz, aynı banyoyu kullanıyoruz hepimiz aynı şeyi yapıyoruz bu sebeple onların da ev işi yapmaları lazım.” şeklinde düşüncelerini paylaşmıştır. K20 ise, “Erkek her konuda yardımcı olmalı, gençler özellikle eşine daha çok yardımcı oluyor ama bizim yaşlarımızda Anadolu erkeği özellikle onlar biraz daha kadın kendi işini yapmalı erkek kendi işini yapmalı diye düşünüyorlar. Bir erkek eşine gerçekten yardımcı olmalı.” demiştir. TÜİK, “Aile Yapısı Araştırması (2021), verilerine göre de ev işleriyle genellikle kadınlar ilgilenmekte ve en çok kadınlar tarafından üstlenilen %94,4 oranında çocuk bakımı, %85,6 çamaşır ve bulaşık yıkama, %85,4 yemek yapma ve evin günlük toparlanmasıdır. Erkeklerin ise ev işleri ve bakımla ilgilenmeleri oldukça sınırlı ve daha fazla evde tamirat ve faturaların ödenmesiyle ilgilenmektedir. Yılmaz’ın (2018: 12) yapmış olduğu araştırmasında da bu araştırmaya katılan kadınların vermiş olduğu cevaplara benzer cevaplar verilmiştir. Örneğin G2 “ev içerisinde kadın ve erkeğin sorumlulukları nelerdir?” sorusuna şu şekilde cevap vermiştir;

“Erkeğin sorumlulukları dışarda çalışmak, çocuğunu eşini hiçbir şekilde mağdur etmemektir. Evdeki hanımın görevleri de belli bir şey zaten anne olmak, görevlerini

yerine getirmek ama şöyle bir şey var herkesin görevleri derken bir sürü şeyler giriyor. Kadının görevi tabi ki belli eşyle, her iki eş de birbirini memnun edebilmeli. Yani sadece bir kadın evin içinde iş görecektir, çocuk bakacak, sen mecbursun bunu yapmak zorundasın dememeli. Böyle diyen erkekler çok, bunu kabul eden kadınlarda çok. Kısaca dışarıda da çalışabilmeli. Sadece kadın yapacak diye bir şey yok, erkekte yerine göre boş zamanlarında eve yardım edebilmeli. Fikrim bu.”

Ünver ve Demirli 'nin (2022: 149) yapmış olduğu başka bir araştırmada da benzer bir sonuç çıkmıştır. Araştırmaya katılan kadın ve erkeklerden alınan bilgiler doğrultusunda ev içi sorumluluk olarak adlandırılan yemek yapma, kahvaltı hazırlama, ev temizliği, çamaşır-bulaşık yıkama gibi sorumluluklar kadınlar tarafından yapıldığı yalnızca ütü sorumluluğu iki eş tarafından da yerine getirildiği ve ev dışı sorumluluk olan fatura ödeme, gıda alışverişi, tamir ve sigorta işleri erkekler tarafından yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırmalara bakıldığında sonuç olarak ev içerisinde bazı görev ve sorumlulukların kadın ve erkeğe ait olarak ayrılmaktadır. Genellikle kadının temel görevi ev işi ve çocuk bakımındır. Çünkü kadınlar daha duygusal oldukları için çocuk bakımı kadının görevi olarak tanımlanmaktadır. Hiçbir zaman erkeğin birincil görevi ev işi ve çocuk bakımı olmamıştır genellikle hep erkekler yardımcı olarak görülmektedir.

3.5.4.4. İşe Girişler de Kadın ve Erkek Arasındaki Ayrımın İlişkin Görüşler

Kodlar	Katılımcı Cevapları	Yüzde
İşe girişlerde kadın ve erkek arasında ayrım yok	5	25,00
İşe girişlerde kadın ve erkek arasında ayrım var	15	75,00
TOPLAM	20	100,00

Tablo 18: İşe Alım Sürecinde Kadın ve Erkek Arasındaki Ayrımın Varlığı

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

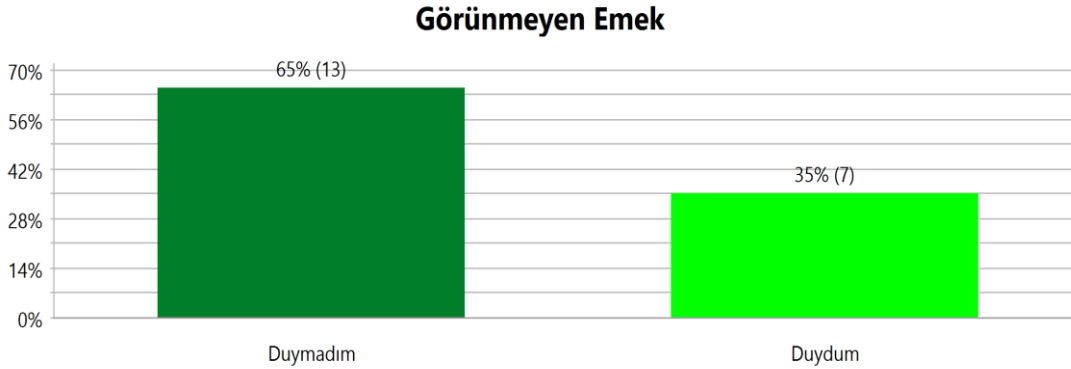
Katılımcıların vermiş olduğu cevaplardan anlaşılmaktadır ki ataerkil bir toplum yapısına sahip olduğumuzdan evi geçindirmesi gereken kişi olarak erkekler görülmeye devam etmektedir. Genellikle çocuk bakımının ve ev işlerinin sorumluluğu kadında olduğundan dolayısıyla tam zamanlı, mesai gerektiren işlerde kadınlar tercih edilmemektedir. Konuyla ilgili K17 şunları söylemiştir; “Bence var. Çünkü kadınlar hep temizlik veya satış sektöründe iş yapabiliyor gözleriyle bakılıyor. Bu yüzden ellerinden başka iş gelemeyeceği düşünülüyor ve genellikle diğer işlerde erkekler tercih ediliyor.” K18 ise,

“Şöyle, kadının evde sorumlulukları olduğu için işi aksatabilir diye düşünebilir işveren çocuğu da var sonuçta çocuğun sorumluluğu babada değil annede gözükyor. Okuldan aradıkları zaman baba değil anne okula gidiyor anneyi arıyorlar zaten. O yüzden süt izni, doğum izni kadınlara karşı biraz daha önyargılı işverenler. Kadınlarda her işi yapabilir ama yaratılış olarak böyle yaratılmışız annemiz bunları tolere etmeleri gerekir işverenlerin” şeklinde konuyla ilgili görüşünü belirtmiştir. Toplumda kadına karşı olan önyargılar işe girişlerde ve terfide de kadınların karşısına ne yazık ki çıkmaktadır. Kadınlar daha duygusal, erkeklere kıyasla rekabetçi ve mücadeleci olmadığı yönünde toplumsal bir anlayış söz konusudur. Bu nedenle kadınların psikolojik ve fizyolojik özellikleri ön planda tutularak, işe alım sürecinde cinsiyet ayrımcılığı yapılmaktadır (Kaya, 2009: 66-67).

3.5.5. Kadının Görünmeyen Emegi

Bu başlık altında görünmeyen emek kavramına ilişkin, Kadın emeğinin görünmezliğine ilişkin ve kadının ev içi emeğinin ücretlendirilmesine ilişkin katılımcı görüşlerine yer verilecektir.

3.5.5.1. Görünmeyen Emek Kavramına İlişkin Görüşler

Grafik 9: Görünmeyen Emek Kavramının Varlığına İlişkin katılımcı Algısı

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Katılımcılar genellikle görünmeyen emek kavramını daha önce duymamış olmalarına karşın size neyi çağrıştırdığını anlatır mısınız? Diye sorulduğunda; K17, “Hayır duymadım ama kesinlikle kadınların ev işleri görünmüyor ve sürekli ne yaptın ki sorusunu duyuyorsun. Eşim bu konuda bir şey demese de kayın validem bizim

zamanımızda bu makinalar yokken neler yapıyorduk şimdi siz iş mi yapıyorsunuz diyor.” K18 ise, “Görünmeyen emek kadınların evdeki yaptığı işlerin görünmediğini çağırıyordu direk. Genelde çünkü bunun kıymeti bilinmez evdeki düzen hep kendi kendine oluyormuş gibi gelir görünmeyen emek ev işleridir.” şeklinde cevaplar vermiştir. Kavramı duymasalar bile yaşamış oldukları deneyimler veya gördükleriyle bir çıkarımda bulunmuşlardır. Aslında kadınlar yaşadıkları bu deneyimin hangi kavramla açıklandığı konusunda bir bilgi eksikliğine sahiptirler. Bu soruyla katılımcıların ev işleri ve bakıma harcanan zamanın göz ardı edildiği konusunda farkındalık düzeylerini, kişisel deneyimleri ve cinsiyet eşitliği konusundaki görüşleri konusunda bilgi vermektedir. Ayrıca bu soruya verilen her cevap katılımcıların kavrama nasıl yaklaştığı ve yaşamlarında bu kavramın nasıl bir yere sahip olduğu konusunda da bizlere bilgi vermektedir.

3.5.5.2. Kadın Emeğinin Görünmezliğine İlişkin Görüşler

Katılımcılar	Görünmeyen Emeğe Dönüştüğünü Düşünenler	Görünmeyen Emeğe Dönüşmediğinin Düşünenler
K1	×	
K2	×	
K3	×	
K4	×	
K5	×	
K6	×	
K7	×	
K8	×	
K9	×	
K10	×	
K11	×	
K12	×	
K13	×	
K14	×	
K15	×	
K16	×	
K17	×	
K18	×	
K19	×	
K20	×	

Tablo 19: Kadın Emeğinin Görünmezliğine Dair Verilen Katılımcı Cevapları

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Katılımcıların hepsi kadınların emeklerinin görünmeyen emeğe dönüştüğü konusunda ortak bir çıkarımda bulunmuştur. Genellikle katılımcılara kadın emeğinin görünmediğini hissettiren şeyler ise; işlerin sürekli tekrar eden işler olması ve ev işi ve bakımın kadının görevi olarak görülmesidir. Katılımcılara emeklerinin görünmediklerini düşündüren bu nedenler literatürde de karşımıza sıklıkla çıkmaktadır. Örneğin literatürde bahsedilen nedenlerden ilki kadınların ev içerisinde harcamış oldukları emeğin karşılığında herhangi bir ücret almamasıdır. Ücret karşılığında yapılmadığı içinde piyasada da aile içerisinde de herhangi bir değeri olmamaktadır. Diğer bir karşımıza çıkan görünmeyen emeğe dönüşme nedeni ise doğallaştırılmış olmasıdır. Örneğin, ütü yapmak, bulaşık yıkamak, çocuk bakmak gibi işler genellikle kadınların doğal yatkınlığının olduğunu işler olarak düşünülmekte ve bu durumda toplumsal cinsiyet rollerinin de etkisi büyüktür. Katılımcılardan K8’de benzer şekilde “Ev işleri kadının işi olarak görülüyor. Zaten erkekler evde olmadıkları için ev hep böyle toplanmış gibi hep o halini gördükleri için bütün gün ne yaptın ki zaten böyleydi” diyerek ev içi emeğinin doğal yatkınlıkları nedeniyle görünmeyen emeğe dönüştüğünü düşünmektedir. Diğer bir neden ise ev içerisinde yapılacak işlerin belirli bir mesai saatinin olmaması ve rutin işlerden meydana gelmesidir. Ev içinde işe ve boş zamana ayrılan bir süre bulunmamaktadır. Dolayısıyla ne zaman işe başlayıp ne zaman işin bittiği anlaşılmamaktadır (Acar- Savran ve Demiryontan, 2016: 11). Ayrıca gerçekleştirilen bu işler genellikle her gün tekrar eder nitelikte sürekli bir döngü şeklinde devam etmekte ve bu nedenle kadınların ev içerisinde işleri hiç bitmemektedir. Aynı düzen korunduğu müddetçe de yapılan işler genellikle diğer aile fertleri tarafından görünmektedir. Benzer şekilde katılımcı K13’te “Ev işleri süreklilik arz eden bir şey olması gerekli bu ev işi sürekli yapılmalı ve sürekli içinde bir devinim bir dönüşüm olduğu için rutinde yapınca görünmüyor. Ne zaman yapılmazsa o zaman görünüyor” diyerek ev içi emeklerinin rutin şeklinde yapılmasından dolayı görünmeyen emeğe dönüştüğünü düşünmektedir. Ev içi emeğin görünmez olmasının diğer bir nedeni ise bu emeğin bir işyerinde değil “evde” gerçekleştiriliyor olması nedeniyle sevgiyle iç içe olmasıdır. Kadınlar anne, eş ve evlat rolleri ile yemek yapmayı, çamaşır yıkamayı bir iş olarak gerçekleştirilmekte ve karşılık beklemektedir bu da emeklerinin görünmemesine neden olmaktadır.

3.5.5.3. Kadınların Ev İçi Emeğinin Ücretlendirilmesine İlişkin Görüşler

Katılımcılar	Ücretlendirilmesi Gerektiğini Düşünenler	Ücretlendirilmesi Gerektiğini Düşünmeyenler
K1	×	
K2	×	
K3		×
K4	×	
K5	×	
K6		×
K7	×	
K8	×	
K9	×	
K10	×	
K11	×	
K12	×	
K13	×	
K14		×
K15		×
K16		×
K17	×	
K18	×	
K19		×
K20		×

Tablo 20: Ev İçi Emeğin Ücretlendirilmesi: Katılımcı Bakış Açıları

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Kadınların ev içi emeklerin ücretlendirilmesi konusunda ise bazı katılımcılar bunun aylık olarak bir harçlık niteliğinde verilmesinin güzel olacağını çünkü çocuğuna bakım vermek amacıyla işten ayrılarak ev hanımı olan birçok kadın olduğunu ve devletin bunu karşılayamayacağını düşünürken bazı katılımcılar bir ücretten ziyade ev kadınlarının güvence eksikliğinden yola çıkarak sigortasının yapılması ya da sigorta desteği verilmesi gerektiğini söylemiştir. Bazı katılımcılar ise ev içi emeğini zorunluluktan ziyade ailesine sunmuş olduğu sevgi ile bağdaştırdığı için devlet tarafından da olsa bir ücret ödenmesini gerekli görmemektedir.

Ev işlerinin ücretlendirilmesi konusunda 1972 yılında İtalya, Fransa, Padua ve ABD’de bir grup kadın devletin ev işinin üretime katkı sunduğu ve diğer üretim biçimlerinin gerçekleşmesini sağladığı için karşılık ödenmesi gereken bir iş olduğunu kabul etmeye zorlayan feminist bir hareket başlatmıştır (Federici, 2014: 20). Bu hareketle ev işlerinin

doğallaştırılmış yapısına son vermek istenmiştir. Bu ücret erkeklerden değil devletten talep edilmiştir. Ancak genel olarak ev işlerinin ücretlendirilmesi yaygın bir politika haline gelmemiştir. Daha çok düşünsel bir adım olarak kalmış somut olarak ücretlendirme yapılmamıştır. Bu dönemde atılan bu adım konuyla ilgili olarak tartışma ve ilerlemenin yolunu açmıştır. Fakat günümüzde bile ev içi emek karşılığında ücret ödenmesi bir tartışma konusu olmaya devam etmekte ve ödenmesi gereken ücretin ne kadar olması gerektiği bilinmemektedir. Ödenmesi gereken ücretin hesaplanmasına ilişkin iki yöntem karşımıza çıkmaktadır. İlki yapılan ev içindeki üretim hizmetlerinin piyasadaki fiyatlarının toplanmasıyken, ikinci yöntem ise ev işlerine benzer nitelikteki işleri yapan kişilerin ücretlerinden yola çıkılarak hesaplanmasıdır. Ancak nitelik ve zaman açısından ev işlerinin piyasa koşullarından farklı olması bu hesaplamayı zorlaştırmaktadır (Aldemir, 2016: 72).

Kadınların ev içi emeklerini ücretlendirdiğimizde ortalama aylık ne kadar gelir elde edeceğini hesaplamak istersek örneğin, hafta da 70 saat çalıştığı varsayılırsa (70×4 hafta) bir kadın aylık 280 saat ev işleri için çalışmış olacaktır. Saatlik ücreti ise en düşük 80 TL olarak alındığında (80×280) 22 400 TL ortalama aylık gelir alması beklenmektedir. Bu hesaplama ev işinin piyasa değeri ve çalışma saatine göre değişiklik gösterecektir. Bir de ev içi emeğe dahil olan kadının sorumluluğundaki ortalama çocuk bakımı için alacağı ücret hesaplanmak istenirse, yatılı çocuk bakıcı ücretleri 13 bin ile 25 bin arasında değişirken tam zamanlı bakıcı ücretleri ise 9 bin ile 12 bin arasında değişmektedir. Bakıcının alacağı ücrette; bakıcının deneyimi, çalışma koşulları, şehir ve çocuk sayısına göre değişiklik göstermektedir. Bu bilgilerle bir annenin çocuk bakımı ücretlendirilmek istenirse ortalama 13 bin ila 25 bin TL arasında bir ücret verilmesi gerekecektir. Kadınlara ev işi ve çocuk bakımı için ise ortalama aylık 17 bin ila 33 bin arasında en az ücret verilmesi gerekecektir. Kadınların ev içerisinde yapmış oldukları işlerin karşılığında şu an ki durumda devlet tarafından bu ücretin verilmesi pek mümkün görünmemektedir. Bu ücreti yalnızca çalışmayan kadınlara değil aynı zamanda çalışan kadınlara da ev işlerine harcadığı saat üzerinden ücret vermesi gerekecektir. Çünkü çalışıyor olmak kadınları ev içi sorumluluklarından muaf tutmamaktadır. Bu hesaplama yalnızca kadınların üretime ne kadar katkı yaptığıнын küçük bir göstergesidir. Kadınlar devletten ve toplumdan hiç olmazsa emeklerinin görünmesini talep etmektedir.

SONUÇ

Çalışma, 20 katılımcının (kadının) aile içi sorumlulukları, işgücü ve toplumsal cinsiyet normları ile ilgili bulgular sunmaktadır. Katılımcıların yaş dağılımları 27-61 yaş arasında değişmekte ve hepsinin medeni durumu evlidir. Çocuk sayıları ise 0-3 arasında değişmektedir. 16 katılımcı çekirdek aileye sahipken, 4 katılımcı geniş aileye sahiptir. Hane içi ortalama aylık gelirlerine göre katılımcıların 10'u yüksek gelir grubuna, 7'si orta gelir grubuna ve 3'ü ise düşük gelir grubuna sahiptir. Eğitim düzeylerine bakıldığında ise 20 katılımcıdan 8'i ilkokul, 5'i lise, 3'ü ön lisans, 2 lisans ve 1 yüksek lisans mezunu oldukları görülmektedir. Katılımcıların 6'sı ev hanımıyken diğer kalan 14 katılımcı ise genel olarak farklı meslek gruplarına sahiptir. Bu farklılık kadınların işgücü çeşitliğini ve potansiyelini yansıtmaktadır. Çalışma durumu değerlendirildiğinde ise 10 katılımcı istihdamdadır. 8 katılımcının işyeri niteliği özel sektörken 2 katılımcının ise kamudur. Çoğunluk ücretli / maaşlı çalışırken yalnızca 1 katılımcı eşiyle birlikte kendi işyerinde çalışmakta ve 3 kişide kendi hesabına evden çalışmaktadır. 10 katılımcı ise istihdamda yer almamaktadır. Ev işi ve bakıma yönelik sorumlulukları nedeniyle katılımcıların %50'si iş hayatına katılamadıklarını belirtmiştir. Ancak katılımcıların çoğunluğu kadınların çalışması gerektiğini çalışmanın kadınlar için bir ekonomik özgürlük olduğunu belirtmiştir.

Katılımcılar ev işini kadının görevi olarak algılamakta ve eşlerinden destek beklemektedir. Bu durum toplumsal beklentilerin ve normların kadın istihdamını etkileyen önemli faktörler olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların %65'inin ailede bakımını üstlendiği bir kişi bulunmaktadır. Bakım verilen kişilerin %70'i kayınpeder, kayınvalide, anne vb. bir büyüğüken, kalan %30'u ise katılımcıların küçük yaşta ki çocuklarıdır. Yanında bakım vermeyen katılımcılar gün içerisinde 3-4 saat gibi bakıma bir zaman ayırdığını belirtirken, yanında bakım veren ve küçük çocuğu olan katılımcılar ise bakım sorumluluğunun tüm günlerini aldıklarını belirtmiştir. Katılımcılar gün içerisinde aile içi sorumluluklarına %55'i yaklaşık 7-10 saat zaman ayırırken, %25'i ise yaklaşık 1-4 saat zaman ayırdığını, kalan %5'i ise yaklaşık 10 saat ve üzeri aile içi sorumluluklarına vakit harcadığını söylemiştir. Özateş Gelmez'in 2017 yılında yayınlanan "Bir Sosyal Politika Uygulamasının Yarattığı Eşitsizlikler: Kadın Emeği ve Zaman Kullanımı" adlı makalesinde bulunan araştırmada da, kadınların bir günde ortalama toplam 17:11 dakika ücretsiz çalışmaya zaman ayırdıkları, bunun 5:59

dakikasını yemek, temizlik gibi ev işlerine, 1:51 dakikasını sofranın kurulup kaldırılması gibi aile fertlerinin beslenme ihtiyacının karşılanmasına yönelik işlere ve araştırmaya katılan kadınların aile fertlerinde ağır engelli bireylerin bakımı ile engelli olmayan çocuk ve yetişkin bakımına 11:12 dakika gibi uzun zamanlar ayrıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Bu durum çalışan katılımcılar için sorumlulukları arasında denge kurmayı zorlaştırmaktadır. Katılımcılar ancak kendilerinden taviz vererek dengeyi sağladıklarını açıkça dile getirmiştir. Ayrıca katılımcıların genellikle yarı zamanlı işlerde ve kadınların ağırlıklı olarak çalıştığı hizmet, giyim, eğitim, gıda ve üretim sektörlerinde çalıştıkları ya da evden çalıştıkları görülmektedir. Çalışmayan katılımcılar içinse bir günde aile içi sorumluluklara bu kadar zaman harcamak istihdam konusunda önlerinde bir engel oluşturmaktadır. Konuyla ilgili Korkmaz'ın (2016: 312) yapmış olduğu araştırmada da katılımcıların iş aramama nedenlerinden %39,1 oranla ev işleriyle meşgul olma en yüksek orana sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca %4,1'i çocuk bakımı nedeniyle ve %7,1'inin de eğitimine devam etmesi nedeniyle iş aramadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Ev içi emek olarak adlandırılan yemek, ütü, bulaşık gibi işler genellikle kadın işi olarak görülmektedir ve bu çalışmada da kadınlar tarafından yapıldığı bulgusuna ulaşılmıştır. Erkeklerin ise evin geçimi asıl sorumluluğu olarak görülürken daha genç yaştaki katılımcılar erkeklerin ev içerisinde her konuda yardımcı olmalarını beklemektedir. Orta yaştaki katılımcılar ise eşlerinin genellikle vakit bulduklarında sofranın kaldırılması, bulaşıkların makinalara dizilmesi gibi daha yüzeysel işlerde ve çocuk bakımı konusunda yardımcı olmalarını istemektedir. Ev içerisinde ise taksit ve faturaların ödenmesi ve bakım tamirat işleri erkeğin görevi olarak görülmektedir. Ünver ve Demirli' nin (2022: 149) yapmış olduğu başka bir araştırmada da benzer bir sonuç çıkmıştır. Araştırmaya katılan kadın ve erkeklerden alınan bilgiler doğrultusunda ev içi sorumluluk olarak adlandırılan yemek yapma, kahvaltı hazırlama, ev temizliği, çamaşır-bulaşık yıkama gibi sorumluluklar kadınlar tarafından yapıldığı yalnızca ütü sorumluluğu iki eş tarafından da yerine getirildiği ve ev dışı sorumluluk olan fatura ödeme, gıda alışverişi, tamir ve sigorta işleri erkekler tarafından yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Kadınlar ev işleri ve bakım konusunda ücretli bir yardım almayı çoğunlukla kendisinden kaynaklanan bir eksiklik, yetememe olarak algılamakta ve yardımcı çağırmak ancak çok mecbur kaldıklarında bir seçim olmaktadır. Hane içi ortalama aylık gelir düzeyleri her ne kadar yüksek olsa da toplumsal kabuller ve kendini ispatlama çabası kadınları oldukça fazla sorumluluk

almaya yöneltmekte ve hayatını zorlaştırmaktadır. “Görünmeyen emek” kavramıyla ilgili olarak da kavramı daha önce duymamış olmalarına karşın, katılımcılar kadınların ev içindeki işlerinin değerinin fark edilmediğini ve bu emeğin yeterince takdir edilmediğine yönelik algıları hepsinde ortaktır. Bu kadınların ev içi emeklerinin göz ardı edildiğini gösteren önemli bir bulgudur. Ayrıca ev içi emekleri için devlet tarafında ücret ya da sigorta talebinde bulunmaları görünmeyen emeklerinin görülmesi, takdir edilmesi ve ekonomik değerinin tanınması adına bir çağrı olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak elde dilen bu bulgular, aile içi sorumluluklarının dağılımının (görünmeyen emeklerinin) kadınların iş gücüne katılımları üzerindeki etkisini ortaya koyan tartışmaların ne kadar önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Kadınların aile içi sorumluluklarını azaltıcı ve ekonomik bağımsızlıklarını arttırıcı daha fazla politika geliştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca toplumsal cinsiyet rolleri konusunda kadınların hem evde hem de işte adil bir şekilde değer görmeleri adına kültürün yeniden şekillendirilmesi, ev içi emeğin görünür kılınması ve istihdamı engelleyici faktörlerin ortadan kaldırılması kadınların daha fazla istihdamda olması için kritik öneme sahiptir.

Modernleşmeyle birlikte kadınlar çalışma hayatında daha fazla yer almaya başlamıştır. Ancak ev işleri ve bakım kadınlar tarafından gerçekleştirilmeye devam etmektedir. Günümüzde bazı ailelerde daha eşitlikçi bir ilişkiye doğru gidişat varken bazı ailelerde ise ataerkil yapı devam etmektedir. Kadınlar evliliğin başında genellikle genç yaşlarda evlendiklerinden ev içi sorumluluğu üzerine alarak, her işi yapmaktadır. Fakat zamanla sağlık durumları ve fiziksel güçleri aynı kalmadığı için bu işleri aynı rutinde yapmakta zorlanmaktadır. Ev işleri üzerinde sorumluluk olarak kalmakta ve alışılan bu rutini, döngüyü kırmak zorlaşmaktadır. Bu sebeple evliliğin başında sorumlulukların bilinmesi ve bazı konuların ortaklaşa veya yardımlaşarak paylaşılması ileride bütün yükün kadında olmasını engelleyecektir. Zira sonradan alışılan düzenin değiştirilmesi oldukça zordur. Ancak imkânsız değildir. Geçmişte kadınlar kariyer yapmak ve aile olmak arasında bir seçim yapmak zorundaydı. Günümüzde ise kadınlar hem kariyer yapmayı hemde aile olmayı istiyorlar. Ancak istihdam edilmeleri arttıkça ev içi sorumlulukları paylaşılmadığı için kadınların yükü daha da artmakta ve dolayısıyla kadınlar hem çalışma hayatı hem de aile içi sorumlulukları arasında sıkışıp kalmaktadır. Ayrıca kadınların sosyal ve biyolojik etmenler nedeniyle (evlilik, hamilelik, çocuk bakımı vs.) kariyerleri doğrudan etkilenmektedir. Özellikle eğitim düzeyi yüksek kadınlarda kariyerine ara vermek,

sonradan iş piyasasına girmelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Herhangi bir mesleği olmayan kadınlar ise, sorumluluğunun fazla olması ve asıl görevinin ev işi olduğu inancıyla çalışma hayatından çekilmektedir. Çünkü eğitim seviyesi düşük olduğunda genellikle ev işinin devamı niteliğindeki işlerde veya bakım verme gibi zor işlerde istihdam edilmektedir. Dolayısıyla eşinin ekonomik durumu biraz iyiye çalışmayı tercih etmemekte ve aile içi sorumluluklarına yönelmektedir. Ayrıca ev işlerinin kadınların işi olarak görülmesinde, kadınların istenmeyen düşük ücretli işlerde çalışmasına neden olmaktadır. Sonuçta kadın işi sayılan işler düşük ücretli olmasa da kadınların yapmış olduğu her işin ücretlendirilmesi düşük olmaktadır. Dolayısıyla kadınların ev içerisindeki emekleri görünmez olduğu sürece kadınların emek piyasasında tam zamanlı, istikrarlı ve nitelikli işlerde çalışabilmesi için aileden özgürleşmelerini sağlayacak ve nasıl para harcayacaklarına kendilerinin karar verebilecekleri ücret almaları mümkün görünmemektedir (Hartmann, Gardiner, Hirata ve Savran, 2011: 12).

Kadınların ev içi emekleri, hane içerisinde aile ilişkileri üzerinden el konulması sebebiyle de aslında görünmezleşmektedir. Çünkü sevgiyle yapıldığı için aslında burada tamamen bir zorunluluk söz konusu değildir. Emegimizi kullandığımız insanlar bağımızın olduğu insanlardır. Bu nedenle kadınlar bunu yaptıkları için eşinden ya da çocuğundan bir ücret talep etmemektedir. Yalnızca görülmeyi, takdir edilmeyi istemekte ve yardım talep etmektedir. Sonuç olarak çalışan kadın, çalışmayan kadın ayrımı yapılmadan evlilikte çocukların bakım sorumluluğu tamamen kadına bırakılmamalıdır. Yükün çoğunluğu zaten genellikle kadınlardadır. Bu sebeple vakti el verdiğince erkekler eşlerin çocuk yükünü almaları gerekmektedir. Bu bir yardımdan çok babalık görevi olarak yapılmalıdır. Çocukların ve eşin psikolojik ve duygusal yönden ihtiyaçlarını da biraz erkeklerin karşılaması gerekmektedir. Çünkü anneler dinlenirken bile özellikle küçük yaşta bir çocuğu varsa yorgun hisseder. Çünkü kadınların sürekli aklında ne zaman uyanır? Uyanınca ne yer? Akşam ne yemek yapsam? Çamaşırları asmam gerekiyor gibi yapacakları işler geçmektedir. Ev işi, kadın işidir düşüncesinden uzaklaşmamız gerekmektedir. Ev işleriyle ilgilenmek sadece kadının görevi değildir. Eşlerin birbirine karşı sorumlulukları olduğu gibi yaşamış oldukları ortak alanın da sorumluluğu iki tarafa aittir. Kadınlar ev işi, çocuk bakımı, yaşlı bakımı gibi harcamış olduğu emekleri ücret almadığı için değer görmemektedir. Halbuki bu görevler aile ve topluma artı değer katmaktadır ancak bu değer kadın geri çekildiğinde anlaşılmaktadır. Günümüzde bu roller

biraz daha esnek hale gelmektedir. Eşler arasındaki sorumluluk dağılımı erkek tarafından eşit değilmiş gibi algılansa da kadının ev içerisinde almış olduğu rol kritik unsurları içerisinde barındırmaktadır. Bu bağlamda, sosyal politikalara bir düzenleme ve genişletilme getirilmesi gerekmektedir. Türkiye’de bakım emeği yükünü azaltacak politikaların, kreşlerin, yaşlılar için gündüz bakım evi hizmetlerinin sayısının arttırılarak kurum bakımıyla kadına destek olunmalıdır. Ayrıca resmi istatistiklerde daha kapsamlı ölçümler yapılarak kadınların görünürlüğü arttırılmalıdır. Toplumda “saçını süpürge etmek” kendini feda etmek genellikle övgü alan bir durumdur. Özellikle kadınların kendilerini feda etmesi gerekliymiş algısı değiştirilmesi gerekmektedir. Kadınlara yaptıklarından dolayı değerli olmadığını, kendine ne kadar değer verirse, kendini ne kadar severse ve önemseyip yeteneklerinin farkına varırsa o kadar değerli olduğu öğretilmelidir. Büyüttüğü çocuğu, iyi baktığı eşi kadının değerini göstermemektedir. Kadınlar bunu öğrendiğinde toplum değişecektir.

KAYNAKÇA

- Acar, F., ve Altunok, G. (2012). Toplumsal cinsiyet eşitliği taleplerini anlamak: Türkiye’de kadın hareketlerinin temelleri ve sınırları. In Dedeoğlu, S. ve Elveren, Y. A. (Eds.), *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın* (ss. 71- 101). İletişim Yayınları.
- Açıl, O. (2016). İlk Türk Devletlerinde kadın algısı ev kadın hakları. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 63-72.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2014). *Türkiye’de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerinin Analizi*. (Proje Yürütücüsü: Prof. Dr. Ayşe Gülay Toksöz; Ekip Üyeleri: Doç. Dr. Saniye Dedeoğlu, Yrd. Doç. Dr. Emel Memiş Parmaksız ve Yrd. Doç. Dr. Seçil Kaya Bahçe). Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2022). *Türkiye’de kadın*. Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2024). *Kadının güçlenmesi strateji belgesi ve eylem planı* (2024- 2028). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Akgeyik, T. (2017). Türkiye’de kadınların işgücü piyasasına katılımını etkileyen faktörler: TÜİK verileri üzerine bir analiz. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (70), 31-53.
- Aktaş, Y. (1994). Çalışan anne ve çocuğu. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, (36), 7-12.
- Altun, A., ve Çelikcan, P. (2017). Belgesel sinema aracılığıyla kadın emeğinin görünür kılınması: *Külkedisi Değiliz!*. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 26, 179-201. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.324850>.
- Aldemir, Ç. (2016). *Kadının görünmeyen emeğinin görünür kılınması: Ev içi emeğin ücretlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı).
- Aran, A. M., ve Aktakke, N. (2015). *Kadınların görünmeyene katkısı: Türkiye’de kadınların ücretsiz bakım faaliyetlerinin ekonomik değerinin belirlenmesi ve kadınlar üzerindeki bakım yükünün azaltılmasına yönelik politika seçenekleri*. The World Bank, IBRD- IDA.
- Arpacı, F. (2009). Yaşlıya bakan kadınların bakım yüklerinin incelenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 2009(1), 61-72.
- Arslan, L. (2022). Türkiye’de kadının özgür ve eşitlikçi toplum düzeni arayışının Tarihsel gelişimi: Feminizm ve İslami feminizmin çalkantılı serüveni. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 10(33), 404- 423.

- Aşkın, Ö. E. (2015). Kadınların işgücü piyasasındaki konumlarını etkileyen faktörler. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (GOSOS)*, 10(1), 43-66.
- Atbaşı Dönmez, F., Kurtulmuş Meryem, M.(2012). Kapitalizm ataerki ve kadın emeği. *Toplum ve Hekim Dergisi*, 27(4), 256- 273.
- Bal, H. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Fakülte Kitapevi.
- Başak, S., Kınır, S., ve Yaşar, Ş. (2013). *Kadının görünmeyen emeği: İkinci vardiya* (Rapor no:2013/01). Anka Kadın Araştırmaları Merkezi.
- Başar, D. (2024). *Türkiye’de kadınların işgücüne katılımı: Güncel durumun değerlendirilmesi*. Toplum Çalışmaları Enstitüsü.
- Benach, J., ve Muntaner, C. (2007). Precarious employment and health: Developing a research agenda, *Journal Epidemiology and Community Health*, 61(4), 276-277. <https://doi.org/10.1136/jech.2005.045732>
- Biricikoğlu, H. (2006). Türk modernleşmesinde kadın. *In Second International Conference on Women’s Studies (EMU- CWS)*.
- Biricikli, İ. B. (2008). Yüzüncü yılında II. Meşrutiyet’in ilanı üzerine bir inceleme. *Akademik Bakış Dergisi*, 2(3), 211-226.
- Bocutoğlu, E. (2012). İktisat teorisinde emeğin öyküsü: Değerin kaynağı olan emekten marjinal faydanın türevi olan emeğe yolculuk. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi* 1(1), 121-150.
- Bora, A. (2005). *Kadınların sınıfı: Ücretli ev emeği ve kadın öznelliğinin inşası*. İletişim Yayınları.
- Boratav, K. (2004). *Türkiye iktisat tarihi*. İmge Yayınları (Ankara).
- Bozkaya, G. (2013). Kadınların işgücüne katılımını belirleyen faktörler: Türkiye üzerine bir analiz. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 70-89.
- Budd W., J. (2011). *Çalışma düşüncesi* (F. Man, Çev.). Ayrıntı Yayınları. (Orijinal eser 2011 yılında Cornell University Press tarafından yayımlanmıştır.)
- Bursal, M., ve Şentürk, İ. (2024). Evli kadınların yarı zamanlı ve tam zamanlı çalışma şekillerinin belirleyicileri: Mikro ekonometrik bir analiz. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 7, 123-141.
- Candan, M. (2007). *Kayıt dışı istihdam, yabancı, kaçak istihdam ve toplumumuz üzerindeki sosyo- ekonomik etkileri* (Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Uzmanlık Tezi), 93 s.
- Candan, E., ve Özalp Günel, S. (2013). Tarımda kadın emeği. *Tarım Ekonomisi Dergisi* 19(1), 93-101.

- Crain, M., Poster, W., ve Cherry, M. (Eds.). (2016). *Invisible labor: Hidden work in the contemporary world*. University of California Press.
- Creswell, J. W.(2014). *Research desing: Qualitative, quantitative, and mixed method Approaches* (4th ed.). Sage Publications.
- Çakmak, B. (2013). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e uzanan çizgide Osmanlıda kadın hareketleri, dönemin tiyatrosunda kadının temsili ve kadın sorunu. *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi* (18).
- Çakır, S. (2011). Osmanlıda kadın hareketi. *Metis Yayınları*.
- Çarıkçı, K., Meral, H., Berkil, S., Çalışır, A., Önala, L., ve Arslan, Ö. (2024). *Nitel araştırmalarda tematik analiz*. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10509707>.
- Çelik, H. Y., ve Sağlık, Z. E. (2018). Küreselleşen çalışma hayatında kadının rolü. *Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2), 95-120.
- Çetinkaya, E., ve Yıldırımaltı, S. (2009). Türkiye'de kadınların kayıt dışı istihdamdaki durumu. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 22(4), 75.
- Çuhadar Gürsoy, S. (2024). Ev içi emek bölüşümü: Kabuller ve çatışmalar. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 81(2), 565-588.
- Daniels, A. K. (1987). Invisible Work. *Social Problems*. 35(5), 403-415.
- Deniz, A., ve Kuloğlu, D. (2019). Ekonomi tarihinde Avrupa ve Türkiye'de kadın çalışanların ekonomideki evrimsel süreci. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 345-374.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2007). Dokuzuncu Kalkınma Planı: İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu (No. 2682). Ankara: DPT Yayınları.
- Dömbekçi, H. A., ve Erişen, A. M. (2022). Interview technique in qualitative research. Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi (AÜSBD), 22(Özel Sayı 2), 142- 160.
- Dumlu, E. (2022). Sanayi sektöründe kadın çalışanların karşılaştıkları sorunla ve emeğin değeri: Konya örneği . *Olgu Sosyoloji Dergisi*, 1(1), 27-36.
- Ecevit, Y. (2012). Türkiye'de sosyal politika çalışmalarının toplumsal cinsiyet bakış açısıyla gelişimi. In S. Dedeoğlu ve Y. A. Elveren (Eds.), *Türkiye'de refah devleti ve kadın* (1. Baskı, 11-26). İletişim Yayınları.
- Ecevit, Y. (2011). Kadın istihdamı ve sorun alanları. In *Kadın Emeği Konferansı bildirileri kitabı*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- Eğilmez, M. (2012, Şubat 2). Kapitalizm ve üç büyük krizi. MahfiEğilmez.com <https://www.mahfiregilmez.com/2012/02/ kapitalizm- ve- uç- buyuk- krizi.html>

- Erdoğan, S. (2010). İş ve aile hayatı çatışması. *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni*, (53), 19-27.
- Erşen Belek, U. (2021). Bir feminist iktisat incelemesi: Olanaklar, sınırlar, tanımlar. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 11(2), 647-658.
- Ergüder, B. (2006). *Türkiye’de kadın emeğinin değişen yapısı: Enformel kesimde kadın emeği ve kadın emeğine talep* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi Ana bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi).
- Esping- Andersen, G. (2011). Tamamlanmamış Devrim. Kadınların Yeni Rollerine Uyanmak (S. Çağatay, Çev.). İletişim Yayınları.
- Eyüpoğlu, A., Tanrıöver, T., ve Özar, Ş. (2000). *Kentlerde kadınların iş yaşamına katılım sorunlarının sosyo- ekonomik ve kültürel boyutları* (s. 175). T.C. Başkanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.
- Federici, S. (2014). *Sıfır noktasında devrim: Ev işi, yeniden üretim ve feminist mücadele* (D. N. Meral, H. Mertol, Ö. Avcı, Çev.). Otonom Yayıncılık.
- Garcia, D. P. (2018). Wages for housework revisited: Capturing the hidden value of domestic labor. *Women’s Policy Journal of Harvard*, 15, 11-18.
- Gelgeç Bakacak, A. (2009). Cumhuriyet dönemi kadın imgesi üzerine bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 11(44), 627-638.
- Gündüz, U. (2008). *The value of household production and its interactions With the market sector: The case of Turkey* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Halaçlı, B., ve Karaalp Orhan, H. S. (2021). Türkiye’de cinsiyete dayalı ücret eşitsizliği: İşveren yönlü bir analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (61), 65-69.
- Hartmann, H., Gardiner, J., Hirata, H., ve Savran, Acar, G. (2011). *Ücretli- ücretsiz emek kışkacında kadın*. Sosyalist Feminist Kolektif. İstanbul Kadın Emeği Konferansı 12- 13 Kasım.
- Hamzaoglu, M. (2017). Tanzimat’tan erken Cumhuriyet dönemine Türk toplumsal ve siyasi yaşamında öne çıkan kadınlar. *Lectio Socialis*, 2(1), 74-92.
- Huberman, L. (2021). Feodal toplumdan yirminci yüzyıla. İletişim (M. Belge, Çev.). İletişim Yayınları.
- İçli, G. (2011). A sociological evaluation of home-based working and women labour. *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*, 3(2), 1309-8063.
- İlkhan, S. (2018). II. Meşrutiyet döneminde Türk kadını. *Bayterek International Journal of Academic Research*, 1(1), 56-76.

- İlkkaracan, İ. (1998). Kentli kadınlar ve çalışma yaşamı. In Bilanço 98:75 yılda kadınlar ve erkekler (ss. 285-302). Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- İnan, R. (1991). Atatürk ve Türk kadını. In *Tarihte Türk kadını*. Arkın Yayınevi, İstanbul.
- İzgi, Balcı B., ve Akdeniz, S. (2011). Kadın istihdamı sorunsalı nereden doğuyor? In *Econ Anadolu 2011:Anadolu International Conference in Economics* (Vol. 2, s. 26).
- Kadioğlu, S. (2001). Bitmeyen savaşım: *Kadın hareketleri tarihi-1* (s. 385). Sel Yayıncılık.
- Kadının statüsü Genel Müdürlüğü. (t.y.). Politika dokümanı: Kadın ve ekonomi. T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. <https://www.ekutuphane.aile.gov.tr> (Erişim Tarihi:15. 05.2024).
- Kalkınma Bakanlığı. (2013). Onuncu Kalkınma Planı: 2014-2018. Ankara: T.C. Kalkınma Bakanlığı.
- Kalleberg, A. L. (2000). Nonstandard employment relations: Part- time, temporary and contract work. *Annual Review of Sociology*, 26, 341-365.
- Kantar, D., ve Bostan, B. (2001). Kırsal kalkınmada 20. yüzyılın son sürdürülebilir kalkınmanın kırsal kadınlar açısından değerlendirilmesi. *İstanbul Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*. 16(3), 105-110.
- Karakaya, H. (2018). Görünmez emek ve ev kadınları. *Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 73-94.
- Karadeniz, O., ve Öztepe Durusoy, N. (2013). Türkiye’de yaşlı yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2013(3), 77- 102.
- Karadeniz, O. (2011). Türkiye’de A-tipik çalışan kadınlar ve yaygın sosyal güvencesizlik. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2011(2), 83- 127.
- Kaya, M., ve Doğan Burtan, B. (2016). Esnek çalışma modeli: Ev eksenli çalışma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), 1069-1099.
- Kaya, C. (2009). *Çalışma yaşamında kadın işgücü sorunları ve örgütlenme eğilimleri* (Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı.
- Kocacık, F., ve Gökkaya, B. V. (2005). Türkiye’de çalışan kadınlar ve sorunları. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 195-219.
- Koç, N. K. (2017). Çağrı üzerine iş ilişkisinin güvencesizliğinde çalışan üniversite öğrencileri. *Mülkiyet Dergisi*, 41(3), 83-110.
- Korkmaz, A., ve Korkut, G. (2012). Türkiye’de kadının işgücüne katılımının belirleyicileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2), 41-65.

- Korkmaz, Ö. (2016). Kadınların işgücüne katılma eğilimleri: Türkiye örneği. *TİSK Akademi*, 11(22), 300-329.
- Korkmaz, A., ve Uçar Tüfekçi, N. (2007). Çalışma hayatında tarımda kadın ve sorunları: Ağlasun ilçesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), 37-61.
- Kılınç, N. (2021). A-tipik çalışma ve cinsiyete dayalı ayrımcılık. *Enderun Dergisi*, 5(2), 103- 116.
- Kırkpınar, L. (1998). *Türkiye’de toplumsal değişim ve kadın* (Yayınlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü,
- Kıroğlu Bayat, İ. (2017). Kadınların iş- aile yaşamı çatışmasını engellemeye yönelik hukuki düzenlemeler. *Sosyal Güvenlik Dergisi (Journal of social security)*, 7(2), 105- 134.
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet öncesi Türk kadını*. T.C. Başkanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Kutal, G.(2011). Türkiye’de çalışma hayatında esneklik uygulamaları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 55(1), 23-43.
- Kümbetoğlu, B., User, İ., ve Akpınar, A. (2015). Gıda, tekstil ve hizmet sektörlerinde kayıt dışı çalışan kadın işçiler. A. Makal ve G. Toksöz (Der.), *Geçmişten Günümüze Kadın Emeği* (s. 255- 299). İmge Kitap Evi.
- Leventer, G., ve Ada, A. A. (2023). Sanayi devrimleri tarihinde kadın istihdamı ve iktisadi gelişim süreci. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 279-302.
- Lepore, J. (2021, January 11). What’s wrong with the way we work. Americans are told to give their all- time, Labor, and passion- to their jobs. But do their jobs give enough back? <https://www.newyorker.com/magazine/2021/01/18/whats-wrong-whit-the-way-we-work>
- Makal, A. (2001). Türkiye’de 1950- 1965 döneminde ücretli kadın emeğine ilişkin gelişmeler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56(2), 117- 155. Yeniden basım: Makal A., ve Toksöz, G. (Der.). (2015). *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği*(s. 7-363). İmge Kitap Evi.
- Makal, A. (1997). Türkiye’de kadın emeğinin tarihsel kökenleri: 1920-1960. İçinde Makal, A., ve Toksöz, G. (Der.), *Geçmişten günümüze Türkiye’de kadın emeği* (s. 35-97). İmge Kitap Evi.
- Makal, A. (2010). Türkiye’de erken Cumhuriyet döneminde kadın emeği. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 25, 13-40.
- Mardin, N. B. (2000). *Sağlık sektöründe kadın*. T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Mies, M. (2012). *Ataerki ve birikim: Uluslararası iş bölümünün de kadınlar* (Yıldız. Temurtürkan, Çev.). Dipnot Yayınları, Ankara.
- Noon, M., ve Blyton, P. (2002). Hidden Work In The realities of work (2nd ed., pp. 309-331).
- Nurengin, Nevra, E., ve Kavas, Büyükgöze, A. (2023). Farklı sektörlerde çalışan kadınların iş doyumunda iş-aile çatışmasının ve eş desteğinin rolü. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 53-70.
- Önder, N. (2013). Türkiye’de kadın işgücünün görünümü. *Çalışma ve Sosyal Gençlik Bakanlığı Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(1), 35-61.
- Özar, Ş. (2012). Türkiye’de 1980 sonrası dönemde kadın emeği ve istihdamı politikaları: Kadın hareketi, sendikalar, devlet ve işveren kuruluşları. İçinde A. Makal ve G. Toksöz (Der.), *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği* (s. 266-304). Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Özbudun, S., Sarı, C., ve Demir, T. (2007). *Küreselleşme, kadın ve yeni ataerki* (s. 228). Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Özer, M., ve Biçerli, K. (2004). Türkiye’de kadın işgücünün panel veri analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 55-86.
- Özateş Gelmez, Ö. S. (2017). Bir sosyal politika uygulamasının yarattığı eşitsizlikler: kadının emeği ve zaman kullanımı. *Emek Araştırma Dergisi (GEAD)*, 8(12), 83-94.
- Özkaplan, N. (2015). Hizmet sektöründe duygusal emek ve toplumsal cinsiyet. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 15(56), 15-21.
- Özyürek, A., ve Şahin, F. T. (2005). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(25), 19-34.
- Pamuk, Ş. (1984). *Osmanlı ekonomisi ve dünya kapitalizmi (1820-1913)*. Anakara: Yurt Yayınları.
- Palaz, S. (2015). The reasons for women’s labour force non-participation; Empirical evindence from Bandırma. *Yönetim ve Araştırmaları Dergisi*, 13(3), 435- 449.
- Pettinger, L. (2019). What’s wrong with work? Policy Press.
- Pekel, E. (2019). Toplumsal cinsiyet rolleri ve kadının çalışma hayatındaki konumu. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi* (01), 30- 39.
- Peker, H., ve Uysal, G. (2016). Çocuklara kim bakıyor ? Kadınların işgücüne katılımı ve toplumsal cinsiyet. *Betam Araştırma Raporları, Bahçeşehir Üniversitesi*.

- Quataert, D. (1999). *Sanayi devrimi çağında Osmanlı imalat sektörü* (T. Güney, Çev.). İletişim Yayınları.
- Resmî Gazete. (2006). *Çocuk ve kadınlara yönelik şiddet hareketiyle töre ve namus cinayetlerinin önlenmesi için alınacak tedbirler* (Sayı: 26218).
- Romero, M. (2001). Unraveling privilege: Worker's children and the hidden cost of paid childcare. *Chicago- Kent Law Review*, 76(3), 1651-1672.
- Sarı, G., ve Yılmaz Bilecen, M. (2022). Ücretli ev işlerinde çalışan kadınların gündelik yaşamı ve tüketim alışkanlıkları üzerine bir inceleme. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 450-462. <https://dergipark.org.tr/pub/asbi>
- Sarıca, A. O. (2006). *Kayıt dışı istihdam ve mücadele yöntemleri* (Planlama Uzmanlığı Tezi). T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü.
- Savran, G. A., ve Demiryontan, N.T. (2012). *Kadının görünmeyen emeği: Maddeci bir feminizm üzerine* (2. Basım, s. 9-157). Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti.
- Savran, G. A. (2012). Politik bir kavram olarak “ev emeği” (s. 74-78). İçinde III. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongresi Kadını Görmeyen Aile ve Sağlık Politikaları, 18- 20 Mayıs 2012 İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Cem'i Demiroğlu Oditoryumu, Kongre Kitabı.
- Saygılıgil, F. (2022). *Toplumsal cinsiyet tartışmaları* (s. 328). Dipnot Yayınları.
- Selik, M. (1982). *Marksist değer teorisi* (No. 484, s. 155). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Sevinç, R. M., ve Davran, Kantar, M. (2022). Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma ve sosyal hayatlarının iyileştirilmesi stratejisi ve eylem planlarının (Metip I ve Maetip II) uygulanmasına yönelik eleştirel bir yaklaşım (Adana İli Örneği). *Smart Journal, International Social Mentality and Research Thinkers Journal*, 8(65), 2057-2066.
- Sezgin, D. (2021). Osmanlıdan günümüze süreli yayın illüstrasyonlarında Türk kadını ve görünürlüğü (Kafa, Masa, Ot Dergi Örnekleri ve Değerlendirmeler). *Uluslararası Hakemli İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 348- 370.
- Sırım, V., Kapçak, S., ve Doğan, D. (2021). Geçmişten günümüze Türk kadın emeğinin değişimi ve gelişim süreci. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 12-35.
- Sırım, V. (2015). Osmanlı kadınının ekonomik hayata etkin katılımı: Baciyan-ı Rum Örneği. *Emek ve Toplum Dergisi*, 4(8), 118-125.
- Smith, A. (2017). *Ulusların zenginliği* (A. Yunus ve M. Bakırcı, Çev., 5. Basım, Cilt 1). Alan Yayıncılık.

- Şentürk, F. (2015). Türkiye’de işgücü piyasası ve istihdamın yapısı. *Sosyal Güvençe* (7), 113- 143.
- Tekin, N. (2009). Ev kadınları ve çalışan kadınlar arasında siyasal davranış farklılıkları: Isparta örnek olay araştırması (Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı), s. 137.
- Terzi, A. (2021). Harem-i Hümayun-ı İsmet Makrun Bir Yuva Olarak Harem. *Din ve Hayat Dergisi*, (43), 49-55.
- Toksöz, G. (2011). *Kalkınmada Kadın Emeği*. Varlık Yayınları, İstanbul.
- Toksöz, G. (2012). Kalkınmada farklı yörüngeler: Kadın istihdamında farklı örüntüler ışığında Türkiye’de kadın istihdamı. İçinde Ahmet Makal ve Gülay Toksöz (Der.), *Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği* (ss. 168-200). Ankara.
- Toprak, Z. (1995). İttihat- Terakki ve Devletçilik. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TÜİK. (2021). İstatistiklerle Kadın Erişim Tarihi: 19.10.2023
- TÜİK. (2022). İstatistiklerle Kadın. Erişim Tarihi: 10.10.2023
- TÜİK. (2022). Cinsiyet İstatistikleri Erişim Tarihi: 28.11.2023
- TÜİK. (2023). Veri Tabanı. Erişim Tarihi: 16.10.2023
- TÜİK. (2023) İstatistiklerle Kadın. Erişim Tarihi: 15. 05. 2024
- TÜİK. (2022). İstatistiklerle Yaşlılar. Erişim Tarihi: 12.03.2024
- TÜİK. (2024). 1’inci çeyrek: Ocak- Mart İşgücü İstatistikleri. Erişim Tarihi 25. 05. 2024.
- TÜİK, (2024). Cinsiyete Göre Yarı Zamanlı Çalışanların İstihdam İçerisindeki Oranı Erişim Tarihi: 25. 10. 2024.
- TÜİK, (2024). Meslek Gruplarına Göre Kadın ve Erkek Çalışanların Saatlik Ortalama Brüt Ücretleri, 2010- 2022, Erişim tarihi: 25. 10. 2024.
- TÜİK, (2024). Cinsiyete Göre 25-49 Yaş Grubunda Olup Hane halkında 3 Yaşın Altında Çocuğu olan ve Çocuğu Olmayan Kişilerin İstihdam Oranları. Erişim Tarihi: 24.10. 2024.
- TÜİK, (2024). Temel İşgücü İstatistikleri (15-24). Erişim Tarihi:18. 11. 2024.
- TÜİK, (2024). Sektöre Göre İstihdam Edilenler. Erişim Tarihi: 18. 11.2024.
- TÜİK, (2014-2015) Zaman Kullanım Araştırması. Erişim Tarihi: 20.11.2024.
- Thomas, C. (1993). De- Constructing Concepts of Care. *Sociology*, 27(4), 649-669.

- Topçuoğlu, Atasü, R. (2005). *Home- Based Work and Informal Sector in The Period of Globalization: An Analysis Through Capitalism and Patriarchy the Case of Turkey* (Yüksek Lisans Tezi). ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 221.
- Topçuoğlu, Atasü, R. (2012). Küreselleşme ve üretimin esnekleşmesi sürecinde kadın emeği. *Türk Tabibler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 12(44),v3-9.
- Ulutaş, Ü. Ç. (2018). *Feminist Sosyal Politika Bakım, Emek, Göç*. Kadıköy, İstanbul: Note Bene Yayınları (1. Baskı), s. 311.
- Wallace, R., ve Wolf, A. (2024). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. İzmir: Punto Yayınları, (Çev. L. Elburuz ve M. Rahmi Ayaz), s. 645.
- Yalçın, H. (2022). Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji. *Anadolu üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(Özel sayı), 213- 232.
- Yaşar, R. M. (2007). Depresyonun Kadınlaşması (Feminine Gender Depression). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 251-281.
- Yüksel, M., ve Ören, K. (2018). Kadın çalışanların elektronik ticarete ilişkin algı düzeylerini ölçmeye yönelik bir alan araştırması. *Social Sciences Studies Journal*, 4(16), 1249-1269.
- Yüksel, H. (2014). Emek kavramının ortaya çıkışında rol oynayan tarihi dönüm noktalarının süreç merkezli değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 257-273.
- Yılmaz, A. (2010, June). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e: Kadın kimliğinin biçimlendirilmesi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 9(20), 191- 121.
- Yiğit, B., ve Kara, Ö. F. (2023). Tarımda kadın emeği: Şanlı Urfa ili örneği. *Smart Journal, International Social Mentality and Research Thinkers Journal*, 5034-5041.
- Zengin, B., ve Koçoğlu, Ş. (2018). Türkiye'de kadın istihdamı ve istihdam artışına yönelik politika önerileri. *İş ve Hayat Dergisi*, 4(8), 166-188.
- Zeytinoğlu, E. (2004). Kısmi süreli çalışma şekilleri ve 4857 sayılı İş Kanunundaki görünümü. *Journal of İstanbul University Law Faculty*, 62(1-2),v449- 466.

EK

Ek 1: Görüşme Formunun Uzman Görüşü Aldıktan Sonraki Hali

DEMOGRAFİK SORULAR

- 1.Yaş:
2. Eğitim Durumu:
3. Medeni Durum:
4. Çocuk Sayısı:
5. Aile Tipi:
6. Çalışma Durumu:
7. Meslek:
8. Çalışma Biçimi:
9. Çalışılan İşyerinin Niteliği:
10. Çalışılan Sektör:
11. Eşinin Çalışma Durumu:
12. Hane İçi Ortalama Aylık Gelir Düzeyi:

GÖRÜŞME SORULARI

• Aile İçi Sorumluluklar ve Bakım Yüküne İlişkin Sorular

1. Ailede bakımını üstlenmekte olduğunuz bir kişi var mı? Varsa bahsedebilir misiniz?
2. Aşağıda yer alan ailevi sorumlulukları yerine getirirken bir gün içinde ortalama ne kadar süre harcadığınızı dakika veya saat cinsinden ifade edebilir misiniz?
 - Kahvaltı hazırlama:
 - Yemek pişirme:
 - Sofranın kurulup kaldırılması:
 - Bulaşıkların yıkanması:
 - Evin süpürülmesi
 - Tozların alınması:
 - Lavabo ve Banyo temizliği:
 - Çamaşırların yıkanması:
 - Çamaşırların ütülenmesi:

- Taksit ve faturaların ödenmesi:
- Çocuğun bakım ve temizliği:
- Çocukların ev ödevlerinin yaptırılması:
- Varsa evde bakım sağlanılacak kişiye ayrılan süre miktarınız (günlük ihtiyaçları kişisel bakım, yemek vb.):

• **İstihdama İlişkin Sorular**

1. Günlük çalışma sürenizden bahsedebilir misiniz? iş yoğunluğunuzu nasıl tanımlarsınız?
2. Kaç yıldır çalışma hayatındasınız? Hep aynı işte ve aynı sektörde mi çalıştınız? Anlatır mısınız?
3. Çalışıyor olmak aile içindeki sorumluluklarınızı yerine getirmenize engel oluyor mu? Bu konu hakkındaki deneyimlerinizi paylaşabilir misiniz?
4. Aile içindeki sorumluluklarınız iş hayatınızı ne yönde etkiliyor? Bu konu hakkındaki deneyimlerinizi paylaşabilir misiniz?
5. Çalışmıyor iseniz çalışmama neden(ler)iniz hakkında neler söyleyebilirsiniz?
 - Ev işleri
 - Bakım verme
 - Yaşlılık / hastalık
 - İş arama / bulamama
 - Emeklilik
 - Diğer

• **Toplumsal Cinsiyet Roller ve Emeğin Cinsiyete Dayalı Algısına Yönelik Sorular**

1. Kadınların çalışması hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce kadınlar çalışmalı mı? Bu konu hakkındaki düşüncelerinizi paylaşabilir misiniz?
2. Ev işi veya bakım konusunda ücretli ya da ücretsiz herhangi bir yardım alıyor musunuz? Alıyorsanız türü, sıklığı ve süresi hakkında neler söyleyebilirsiniz?
3. Ev içerisinde kadın ve erkeğin görevleri sizce nelerdir? Bu konu hakkındaki düşünceleriniz hakkında bilgi verir misiniz?
4. Ev işlerinde eşiniz size destek oluyor mu? Oluyorsa desteğin türü ve niteliği hakkında neler söyleyebilirsiniz? Sizce eşinizin katkısı ne düzeyde olmalıdır? Bu konu hakkındaki deneyimlerinizi paylaşır mısınız?

5. Sizce işe girişlerde kadın ve erkek arasında bir ayırım yapılıyor mu? Bu konu hakkındaki görüşlerinizi anlatır mısınız?

• **Kadının Görünmeyen Emeğine İlişkin Sorular**

1. Görünmeyen emek kavramını daha önce duydunuz mu? Duyduysanız nereden duyduğunuzu, duymadıysanız size neyi çağrıştırdığını anlatır mısınız?
2. Sizce kadınların emekleri görünmeyen emeğe dönüşmekte mi? Bu konu hakkındaki görüşlerinizden ve deneyimlerinizden bahseder misiniz?
3. Ev kadınlarının ev içi emeklerinin devlet tarafından ücretlendirilmesi konusundaki düşüncelerinizi bizimle paylaşır mısınız?

Ekleme istediğiniz başka bir şey var mı?

Teşekkür ederim.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Nursu TÜRK	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Siyasal Bilgiler Fakültesi
Bölümü	Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri
Makale ve Bildiriler	
1. Türk, N. (2025). Görünmeyen Emeğe İlişkin Kavramsal ve Tarihsel Bir İnceleme. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 27(1), 11-23. https://doi.org/10.54838/bilgisosyal.1653122	